Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل ښار

د پېړيو په اوږدو کې

PROPERTY OF ACKU 10274

PROPERTY OF ARIC Established 1989

ليکوال: پوهاند غلام جيلاني عارض

ژباړونکی: د سرڅېړونکي مرستيال نصر الله ناصر

۱۳۸۱ لمريز کال - ۲۰۰۲ ميلادي کال

(c) kitaabon.com The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم : کابل ښار د پېړيو په اوږدو کې

ليکوال : پوهاند غلام جيلاني عارض

ژباړن : د سرخيړونکي مرستيال نصر الله ناصر

د ښېښتي عکاسي : محمد رفيع فاروق

خپرونکي : د اريک د ګرځنده کتابتونونو اداره

پرله پسې نومره : ۹٤

لومړی چاپ : ۱۳۸۱ هـ.ش کال، د خپرونکي له خوا ، پېښور

چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر : ۱٤۰

کچه : ۱۳,۵ × ۲۱ سانتي متره

د خپرونکي پته : دويم کور ، رحمان بابا روډ ،

پوسټ بکس: ۱۰۸٤ ، يونيورسټي ټاون - پېښور

ټيليفون: ۵۷۰٤۳۹۲ - ۸۵۰۸۳۹

۵۷۰۲۵۳۱ - ۵۷۰۲۹٦۲

۸٤۱۲۹٦

فکس: ۰۹۱-۸٤۰٤۷۱

الکترونيکي پوسټ: aric@brain.net.pk

کمپوز او چاپ : احمد پرنټنګ پرېس ، ټيليفون ۲۱۵۵٤۰

د ويش او پلورنې ځای: داکبر دفتر (د افغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د مأخذ په ښودلو سره جايز دی.

بسم الله الرحمن الرحیم

د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له پنځوو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د ګرځنده کتابتونونو پروګرام تر لاس لاندې نیولی دی. ګرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کېږي. د سیمې خلک ورڅخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوروي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کېږي او یا پرې یو شمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کېږي.

موږ دا هڅه کړې ده چې د ګرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې د لیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، تر څو چې په ورځني ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیایي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

موږ د ګرځنده کتابتونو تر څنګ دا سروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. موږ لومړی هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلا بیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راونیسو. په نومړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اریک هڅه کوي چې د اړتیاوړ آثارو په تألیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

د دغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور څلور کاله

لومړی

د مخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پیل شو او له هغه وخت راهیسې تر اوسه پورې د اریک گرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پیاوړي گامونه اخیستي او گټور فعالیتونه یې ترسره کړي دي.

د ښه او سیستماتیک کار له پاره د اریک د ادارې استازیو او یو شمیر څیړونکو او لیکوالو یو گډ هیأت وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکړه او مسلکي لیکوالو له خوا تألیف کیږي، په گډه پر مخ بوځي.

دغه هیأت د افغانانو د صمیمي همکارۍ میرمن نانسي هـنـچ دوپري، سیدمحی الدین هاشمي، خواجه غلام جیلاني شبل، فیض محمد نایاب عطایی محمد شکیب افضلي او محمد رفیع فاروق څخه تشکیل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هیواد په بیلا بیلو ښارونو او کلیوالو سیمو کې زموږ له کتابتونونو څخه گټه اخلي، هیله لرو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هیواد له لیکوالو او پوهانو څخه غواړو چې چه له موږ سره په دې لاره کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لا ښه او گټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اریک د گرځنده کتابتونونو اداره

(c) kitaabton.com The Digital Library

فهرست

سرلیکونه — **مخ**

سریزه .... ۱ - ۲

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت، کابل د ښار په توګه، کابل د ولایت
په توګه، کابل د یوې حوزې په توګه، د کابل اقلیم،
د کابل جیولوژیکي جوړښت، غرونه، غاښې، د کابل
سیندونه، ویالې، په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې
شبکې ۳-۲۶

دویم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید، کابل له
اسلام څخه مخکې، کابل د کوشانیانو په دوره کې،
کابل د اسلام په وخت کې، کابل د مغلو په دوره کې،
کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې،
د کابل تاریخي ځایونه. ۲۷-۴۹

دریم څپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه، د ځمکو جوړښت.
ستراتیژیکي نقش، تجارتي نقش، مذهبي نقش،
د کابل ښاري شبکه، د لرغوني کابل اجزاوې،

د معاصر کابل نقشه. ۵۰-۷۰

ځلورم څپرکی

د کابل ښار د سیاسي مرکز په توګه. ۷۱-۸۶

پنځم څپرکی

د کابل ښار د وګړو شمیر، په کابل کې تلګراف، د
کابل په ښار کې تیلفون، مشهور ځایونه، زیارتونه،
تفریح ځایونه، د کابل په ښار کې دودونه او
رواجونه، د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران. ۸۷-۱۰۷

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا، چاپ او
خپروني، د کابل مشاهیر. ۱۰۸-۱۲۳

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو، د کابل د بیا
رغوني لپاره څه باید وکړو؟ ۱۲۴-۱۳۱

- د ماخذونو لړلیک ۱۳۲

ســـریـــزه

کابل، د غه تاریخي، سیاسي، ستراتېژیکي ښکلی ښار او د افغانستان پلازمېنه، د هیواد د ټولو اقتصادي او ټولنېز و فعالیتونو د ودې او بشپړتیا ځانګو ګڼل کېږي. کابل د زمانې په بیلا بیلو پړاوونو کې د ډول ډول تاریخي پیښنو شاهد دی. د کابل شاهانو له لومړني مدنیت څخه بیا تر نن ورځې یې زیات شمیر پاچاهان د قدرت پر ګدۍ کښینولي، ډیر متحارب او متعرض تیری کوونکی یې د دې سپیڅلی خاورې په ګوټ ګوټ کې تر سخت فشار لاندې نیولي او له منځه یې وړي دي. کابل د بلخ او غزنی د مدنیت له سقوط اوړنګیدو وروسته د پوهانو، عالمانو او د تاریخ د نومیالیو د روزنې لومړنی او پیژندل شوې ځانګوده. د هغه د پوهنې رڼا او ځلاهرې خواته خپره او د معرفت محراق دی چې د غې رڼا خپلې وړانګې له همدې ښاره د افغانستان نورو ښارونو ته خپرې کړي دي. د لومړنیو ښوونولو پیل څخه بیا د پوهنتونونو او لوړوزده کړو تر پرمختګ پورې، کابل د زده کوونکو او څیړونکو او استادانو د لارې مشال دی. کابل د شمال، جنوب، ختیځ او لویدیځ د لویو لارو د پیوستون او یو ځای کیدنې سیمه ګڼل کېږي چې د دغو فرهنګونو په یوځای کیدو کې د ختیځې او لویدیځې نړۍ تمدنونو مهم رول درلودلی دی. د وریښمو د لارې کاروان، د اورګاډي لومړنۍ کرښه او لومړنی موټر له همدې ښار څخه د افغانستان نورو ښارونو ته خوځیدلي دي. کابل فعالې ترانسپورتي لارې او هوایي ډګرونه لري چې مثبتې اغیزې یې په ټولنیزو او اقتصادی فعالیتونو کې د نورو ښارونو مرستندویې ګڼل کېږي. کابل د زمانې په اوږدو او بیلا بیلو

عصرونو او پیړیو کې د خپل لرغونی تاریخ ژوندی شاهد دی چې د شیر دروازې او آسمایي غره پرسر د هغه مارپیچ او کوږوږ د یوال د هغه د لرغوني اوروښانه لرلید ښکار ندوی دی.

«حـصار مارپیچش اژدهـای گـنج راماند»

«که میارزد به گنج شایگان هرخشت د یوارش»

د چکړي، چهلستون او خورد کابل ځلي هغه نور شاهدان دي چې هغه د تاریخ په بیلا بیلو ابعادو کې ځلوي . د هغه لرغونې او معاصرې ودانۍ د کابل تدریجي پراختیا ښیي. بالاخره دوروستیو دو ولسیزو ورانۍ او تخریبات د هر اوسیدونکي هیوادوال زړه تـه تکان ورکوي چې د بنسټ پالنې پرمبنا د هغه د ښاري بیرتـه پاتیوالی او انحطاط ښکار ندويي کوي. کابل لاتراوسه پورې د افغانستان د پلازمېنې او مرکز په توگه له خورا زیات اهمیت څخه برخمن دی چې د هغه د ټولنیزې، تاریخي، اقتصادي او هر اړخیزې ودې ښیگڼې د دې اثر په بیلا بیلو برخو کې څیړل شوي دي. د کمیت او کیفیت له مخې په هره ارزښتمنه برخه باندې خبرې شوي چې د گرانولو ستونکو د گټورو او مفیدو نظریو پربنسټ د دې رسالې گټورتیا او اغیزمنتیا لا پسې ښه کیدای شي.

زه د دې رسالې د لیکوال په توگه د اکبر د محترمې مؤسسې د اریک د گرځنده کتابتون د پرله پسې زحمتونو او نه ستړې کیدونکو هڅو چې تل یې د افغانستان د ملي ویاړونو د راژوندي کولو په لارکې کوي، په ډیرې مننې سره یادونه کوم او د لازیاتو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

پوهاند غلام جیلانی عارض

د کابل پوهنتون استاد

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت

د کابل جغرافیایي موقعیت د ښار، ولایت یا حوزې په توګه د اداري او سیاسي ځانګړو مفاهیمو له نظره هریو بیلا بیلې وجهې لري چې دلته به یې په جلا جلا توګه ترڅېړنې لاندې ونیسو:

کابل د ښار په توګه:

د کابل ښار په خپل اوسني موقعیت غالباً (۳۵۰۰) کاله پخوا یو کلي واوبس. د هغه لومړنی کرنیز کلی د آسمایي غره د ختیځ په څوړو کې د اوسنیو ده افغانانو او د کابل سیند ترمنځ له ختینو کورونو څخه آباد او جوړ شوی و. د وخت په تیریدو سره د کابلشاهانو د واکمنۍ په دوره کې د کابل بالاحصار د شیر دروازې او آسمایي غرونو د شاوخوا د یوالونو په اساس ډیر انکشاف وکړ او دیوه دفاعي، ستراتژیکي ښار په توګه د کابلشاهانو د حکومت یو سیاسي ښار شو (۹۰ ق م). له دې وروسته دغه تاریخي ښار د دفاعي، سیاسي او تجارتي ارزښت پرښنسټ د پیړیو او مهالونو په اوږدو کې اوسنی حالت ځانته غوره کړ. د هغه دقیق جغرافیایي موقعیت په دې ډول ترلاسه کولی شو:

دهغه وروستۍ شمالي برخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۳۵ دقیقې.

د هغه وروستۍ جنوبي برخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۲٦ دقیقې.
د هغه وروستۍ ختیځه برخه د ختیځ طول البلد ٦۹ درجې او ۱۷ دقیقې.
د هغه وروستۍ لویدیځه برخه د ختیځ طول البلد ٦۸ درجې او ٥٤ دقیقې.
د کابل ښار له مرکز څخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۳۱ دقیقې او د ختیځ طول البلد ٦۹ درجې او ۱۲ دقیقې تیریږي.
له شمال نه د جنوب پرلور د ښار پراختیا ۱۳ کیلومتره او له ختیځ نه لویدیځ خواته ۲۱ کیلومتره ده، مجموعي مساحت یې ۲۸٦ کیلومترو ته رسیږي. د خیرخانې، هزاره بغل او خواجه رواش غرونه د هغه شمالي وروستۍ برخه، جنوب ته یې سرآسیاب، ختیځ لورته یې څرخي پول او تنګی غارو او لویدیځ ته یې د پغمان دوه لارې واقع دي. له سمندر څخه د کابل د سطحې لوړوالې (۱۸۰۳) متره او د شیر دروازې له څوکې څخه ۲۲۱۸,٥ مترو ته رسیږي.

کابل د ولایت په توګه:

د کابل ولایت چې (٤٥۸٥) مربع کیلومتره مساحت لري د افغانستان په جنوب ختیځ کې پروت دی. شمال ته یې د پروان او کاپیسا ولایتونه او جنوب ته یې د لوګر ولایت، ختیځ ته یې د لغمان او ننګرهار ولایتونه او لویدیځ ته یې د وردګو ولایت واقع دی. نفوس یې (۲,۱۰۷,۷٦۱) تنه او په هر مربع کیلومتر کې یې د اوسیدونکو شمیر (٤٥۹) تنه دی. د کابل ولایت لاندینۍ اولسوالۍ او علاقه داري لري:

چهاردهي، پغمان، بګرامي، ده سبز، میربچه کوټ، قره باغ، سروبی،

شکردره، استالف، خاک جبار، چارآسیاب او کلکان. د کابل ډېره لوړه نقطه د پغمان غر دی چې د سمندر له سطحې څخه ۴۷۰۰ متره لوړ والی لري.

کابل د یوې حوزې په توګه:

بابر پاچا په تزک بابری کې دغه موضوع داسې تشریح کړې ده چې په صراحت سره د کابل حوزه افاده کوي: «کابل له څلورم اقلیم څخه دي او د معمورې په منځ کې واقع دی ختیځ ته یې لمغانات (لغمان)، پرشاور، کاشغر، لویدیځ ته یې هغه غرونه دي چې کرنو او غور په همدغو غرنیو ځایونو کې دي، شمال ته یې د قندز ولایت او اندراب پراته دي، د هندوکش غر یې ترمنځ دی او جنوب ته یې فرمل او نغروبنو پراته دي.».

په دې ترتیب د کابل حوزه له هغو سیمه ییزو مفاهیمو څخه ده چې د کابل د سیند له سرچینې نه تر هغو چې شمالی او جنوبی مرستیالان ورسره یوځای کیږي، بلکې لاله هغه هم وړاندې د کابلستان پراختیا بیانوي.

د کابل اقلیم:

د کابل د ښار او ولایت اقلیم په یوه ورته او همشکله ردیف کې واقع دي، ځکه چې د کابل ښار په کابل ولایت کې د یو جزء په توګه موقعیت لري. د کابل په اقلیم کې اغیزمن عوامل تر ټولو لومړی د شیردروازې، آسمایي، د پغمان او د قوروغ د غرونو شته والی دی، چې د کابل پر آب و هوا د کتنی وړ اغیزه لري. د سمندر له سطحې څخه لوړ والی د هغه یوېل عامل دی، کابل ۱۸۰۳ متره، د پغمان غر ۴۷۰۰ متره او د شیر دروازې غر ۵ ,۲۲۱۸ متره د

بحر له سطحې څخه لوړ پروت دی، چې د پسرلي او ژمي په لومړیو کې واورین وي، د هغه د پسرلي او یا د مني بارانونه د کابل په ښار او ګاونډیو کلیواو بانډو باندې د بادونې وراغیزه لري.

د ژمي د سړو بادونو لګیدل چې د شمالي صفحاتو له لوري د کابل په لور چلیږي، په تیره بیاد سایبریا ساړه بادونه یا د ژمي په مهال سړه جبهه دواورې او باران داورید و سبب ګرځي او د پسرلي په لومړیو کې د کسپین د سمندرګي له لوري مرطوب جریانونه د حمل او ثور په میاشتو کې د وقفه یې اورښتونو سبب کیږي او په همدې توګه په اوړي کې د فارس د خلیج مرطوبه هوا د کابل په ښار کې د مؤقتي اورښتونو سبب ګرځي. په پسرلي او اوړي کې د شمال له خوا د چاریکارو او ریګروان په استقامت د موسمي بادونو چلیدل د کابل په چاپیریال او د هغه په شاوخوا سیمو زیاته اغیزه لري، حتی تر دې چې د عمومي واټ په غاړه یې د توت ونې تریوې اندازې د کابل لور ته کږې کړې وې. همدارنګه د پغمان د غره له خوا د کابل په لور سیمه ایز بادونه محسوس دي. په خاص ډول په ګذرګاه کې ډیر ساړه وي. چې د پامیر سینما او هارتن پله په برخه کې شدید او څپونکي بادونه رامنځ ته کوي.

په اوړي کې له غرمو وروسته د شینې او بګرامیو د غرونو په استقامت له دوړو او خاورو سره یو ځای نور سیمه ییز بادونه د کابل پر خوا چلیږي چې چټکتیا یې په یوه ثانیه کې له (١٥) نه تر (٢٠) مترو پورې رسیږي. نسبي لنده بل په اوړي کې ډیر لږ او د تبخیر اندازه یې د اورښت په پرتله دوه دری ځله زیاته ده. په ١٩٧٨ کال کې د کابل د تبخیر ټوله اندازه (١٦١٠) ملي متره او په کاریز میر کې (١٤٢٠) ملي متره وه، په داسې حال کې چې کابل کې د

اوربښت ډېره لوړه کالنۍ اندازه له (٤٩١) ملي مترو څخه تيرې نه کوي. په کابـل کـې د کالـنـي اوربښت ټيـټـه انـدازه (١٩٠) مـلـي مـتـره او پـه وروستـيـو چکاليو کې له (١٠٠) او (٢٠٠) ملي مترو څخه نه زياتيږي چې د ځمکې لاندې اوبو د ښکته کيدلو لامل ګرځيدلي دي.

د کابل د تودوخې درجه هم د بدلون په حال کې ده. د تودوخې لوړه اندازه يې د سانتي ګرېد له ٣٤ نه تر ٤٠ درجو او ټيټه اندازه يې ١٠ درجې او په ژمي کې د سانتي ګرېد منفي ١٥ درجو ته راښکته کيږي. د کابل په ښار کې د هوا پيژندنې ارقام څرګندوي چې د کال په څلورو فصلونو کې د تودوخې درجه په منځنۍ توګه لاندينې نوسانات طې کوي:

- د ورې په مياشت کې د سانتي ګريد له ٢٣ درجو څخه تر ٤, ١ درجو، د لمر د لګيدو زاويه ٥٥ درجې او ٥٧ دقيقې.

- د چنګاښ په مياشت کې د سانتي ګريد له ٧, ٣٤ درجو څخه تر ١٤ درجو، د لمر د لګيدو زاويه ٧٧ درجې او ٥٧ دقيقې.

- د تلې په مياشت کې د سانتي ګريد له ٨, ٣١ درجو څخه تر ٣ درجو، د لمر د لګيدو زاويه ٥٥ درجې او ٢٧ دقيقې.

- د مرغومي په مياشت کې د سانتي ګريد له ٢, ١١ درجو څخه تر منفي ٧ درجو، د لمر د لګيدو زاويه ٣١ درجې او ٥٧ دقيقې.

د دې ارقامو او شميرنو له کتنې څخه څرګنديږي چې د کال په اوږدو کې د تودوخې درجه د څلورو فصلونو له نظره او هم د لمر دلګيدو د زاويې له نظره د بدلون او نوسان په حال کې وي.

د موضوع بل عامل د سيورې او لمر خواته د غرونو او غرنيو سيمو موقعيت دی چې د کابل په اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري؛ د بيلګې په توګه:

د آسمايي ځوړې سيورنې برخې چې نظر لمرنيو ځوړو برخوته سړې دي. په همدې توگه د قوروغ او شير دروازې د غرونو په شمالي او جنوبي ځوړو برخو کې دغه عامل خپله خاصه اغيز منتياليري. په شمالي عرض البلدونو کې د هغه موقعيت او له سمندر څخه لريوالې هم د کابل او د کابل د ښار د اقليم په ځانگړنو مستقيم اغيز ښندي، پردې اساس د کابل اوړي وچ او گرم او ژمي يې سوړ، او يوڅه باراني وي چې د وچ تحت استوايي اقليم څرگندوي او ښودونکي دي.

محل: کابل

	گلني اوربښت	منځنۍ تودوخه د سانتي گريد په حساب
مرغومی	۳۱	۲-
سلواغه	۵۵	۰
کب	٦۵	٦
وری	۹٤	۱۱
غويي	۲۸	۱٦
غبرگولی	۲	۲۲
چنگاښ	۷	۲٤
زمری	۳	۲٤
وږی	۱	۱۹
تله	۳	۱۲
لړم	۱۸	۵
ليندۍ	۳۳	۰
په ټول کال کې	۳٤۰	

ملی متره

د کابل جیولوژیکی جوړښت:

د کابل جیولوژیکي وضع د کابل د ښار او ولایت په کچه په ورته او مشابه جوړښت ولاړه ده ، ځکه جیولوژیکي اغیزې پراخې سیمې راچاپیروي چې لږ تر لږه په یوه نسبتاً لویه حوزه کې شاملې وي.

د کابل ښار په شمول د کابل ولایت یو ملیون کاله مخکې د تنگی غارو تر سیمې یولوی سمندرگی جوړ اوه او د گذرگاه په سیمه کې هم د پغمان او للندر د اوبو په وړاندې یولوی د یوال موجود و. د یخچالي دورې په پای کې چې نورې سیمې یخچالونو پوښلې وې، سخت او رښتونه رامنځ ته شول او دغه لوی سمندرگی له اوبو ډک شو. د هغه په ځمکه باندې له ۲۵ - ۲۰ مترو ډول ډول پریړو رسوبونو تراکم وکړ. دغه سمندرگي د تنگي غارو خواته ورو ورو خپله لارو موندله او په تدریجي توگه یې د ماهیپر پرلور په اوسني ژوروالي د یوې وړې درې د کیندلو په ترڅ کې د ښویدلو تخریبات عملي کړل. اوبو د تنگي غارو له لارې حرکت وکړ، په نتیجه کې هغه سمندرگی چې د کابل ولایت په سیمه کې و، ورو ورو ښکته شو، تر هغو چې د قاعدې د تل رسوبونو ته ورسید او دغه رسوبونه په بیلا بیلو سیمو کې د للندر او لوگر د سیند، د پغمان د کوچنی سیند (چمچمه مست) له تگلوري سره یوځای د اوبو د مجموعي جریان په واسطه پرې شوې، په هغو ځایو کې چې د اوبو د تگلوري رسوبونه نرم او له منځه وړي دي، ځمکه اواره او یا یې د اوسنیو سیندونو آرام ځای (بستر) او د موسمی سیلاوونو مجرایې جوړوله. په کوموځایونو کې چې رسوبونه سخت وو د ځمکې له سطحې څخه لوړ پاتې شوی، بیلا بیلې غونډۍ یې رامنځته کړې، لکه د مرنجان غونډۍ، د شهر آرا (برکی) غونډۍ، د کلای بلند غونډۍ، د

کلوله پښتې غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ او ځرخې پله ته څېرمه غونډۍ. که په ځير سره وکتل شي، د دغو غونډيو څوکې ټولې يو ډول جګوالى لري او سيندي او يخچالي رسوبونه په ورته ډول درس له خاور د سيند او کنګل له کړيړونو څخه جوړې شوي موازي طبقې په هغو کې ورته بنې لري، د زيړو کنګلي شګو طبقې او د کانګلو مراتونو کلکي کتلې چې له يو بل سره سمټ او سختې شوي وي، له شګو او کړيړ سره يو ځاى د يو بل له پاسه ليدل کيږي، خو د کابل سيمه په منځنۍ جيولوژيکي دوره کې ټوله د يوه ستر سمندر تيتس Tethys په نامه په اوبو پوښل شوې وه او د دورې په پاى کې د هماليا، الپ او هندوکش له لړيو سره يو ځاى د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړۍ رامنځته کړې، دالړۍ د صعودي خوځښتونو په نتيجه کې يې اوسنۍ لړې را منځته کړې، دا لړې د صعودي خوځښتونو په وخت کې په بيلا بيل لوړوالي سره ځاى پر ځاى شوي او د تخنيکي خوځښتونو د سختوالي له امله په دغو غرونو کې، پيچلتيا وي، انحناوي او ماتېدنې رامنځته شوې. ځينو غرنيو غاړو په بدليدونکو ډبرو او د بيلا بيلو منرالونو په ترکيب سره تبارز وکړ. دهر غره د پريوتو لوري بيل او ميلان يې په ځانګړوزاويو سره رامنځته شو د غرونو د غه لړۍ زياتره له ختيځ څخه لويديځ ته پرتې دي او ځينې کوچنۍ ځانګې يې په استثنايي توګه شمال- جنوب لوري لري؛ لکه د پغمان غر، ددې غرونو ژورې او لوړې برخې بدليدونکي ډبرې لري، په هره لړۍ کې زياتې کوچنۍ او سترې ماتيدنې ليدلې کيږي. د چمن ستـــره ماتـــيدنه چې له پامير څخه پيل شوې او له کابـــل ولايت څخه تيريږي او د ماتـــيدنې يوه بلـــه کرښـــه د پغمان د غره په اوږدوالي کې هم شته.

خو د کابل او نورافغانستان جیولوژیکي جوړښت پیچلي دي، ځکه د بیلا بیلو دورو ډبرې له یو بل سره یو ځای شوې دي، کله یو په بل کې تداخل لري چې تشخیص او تفکیک یې د دې ځانګې عالمان له زیات غور او ځیرتیا سره مخامخ کوي، نو په دغو څلورو دورو کې مطالعه کیږي:

۱- پري کامبرین:

د کابل شاوخوا خورالرغونې جیولوژیکي ډبرې چې د پري کامبرین په دورې پورې اړه لري، ابرک لرونکې شیست، زرغونشیستونه او د کرستالین او ګنیز آهکونه لري.

۲- پالیوزوییک:

د کابل په جنوب لویدیځ کې د پالیو زوییک ډبرې، شګلنې آهکې بدلیدونکې ډبرې دي، هغه آهکونه چې د پغمان غره د شمال ختیځ په وروستۍ برخه کې لیدل کیږي د منځنۍ دورې په دویمه پیرۍ کې رامنځته شوي دي، د خورد کابل په حوزه کې د کاربن په پیرۍ پورې مربوطې آهکي ډبرې دي. برسیره پردې په پای کې یې خاکسترې آهکې ډبرې او نور رنګي آهکي ډبرې هم رامنځته کړې دي.

۳- مزوزوییک:

د معرفت الارضی په منځنۍ دوره کې بدلیدونکي ډبرې او رسوبونه د مرمر او تباشیر له نوعې څخه دي. خو د کابل په جنوب ختیځ د کابل او بتخاک

په حوزه کې خړ رنگه شفافې آهکي ډبرې لیدل کیږي چې بیلا بیل فوسیلونه لري. حیواني او نباتي متحجره پاتې شونې هم په هغو کې تر سترگو کیږي، د کول حشمت خان په نامه چې د کابل په لویدیځ کې کوم کوچنی جهیل شته د پخوانی ستر سمندر پاتې شونې دي چې د همالیا د څارویو فوسیلونه په کې تشخیص شوي او بیلا بیل آهکونه پکې لیدل شوې دي.

٤ - سینوزوییک:

د هندوکش د غره زیاتره لړۍ او څانگې یې په دې پړاوکې د خپل تشکل او بشپړتیاله حالت سره مخامخ شوی، د پغمان، شیر دروازې، آسمایی، قوروغ، بگرامیو، کوه صافی او د تنگي غارو شاوخوا غرونه را منځته شوي او د دغو غروونو په صعود یا پورته کیدو سره یخچالي دورې پیل شوې، د اوبو د جریاناتو له آثارو څخه رسوبات را منځته شول، د کابل د سیند په دوا ړو غاړو کې سمندري شگلنې ډبرې او یخچالي رسوبات را منځته شول چې نښې نښانې یې د کابل په اوسنیو غونډیو کې په ډاگه لیدل کیږي.

د پغمان په غره کې د اوسپنې شته والی په دې سیمه کې د فلزاتو بډاینه وړاندې کوي. د امیر شېرعلي خان په زمانه کې یې د دغې سیمې له اوسپنې څخه د کابل په ماشینخانه کې وسلې او افزار برابرول. په ماهیپر کې د شاه مقصود، تلک او د ابرک د ډبرو کان او د نغلو په غرونو او لوگر کې د مسو کان د کابل په حوزه کې د زیاتو فلزاتو د شته والی مصداق دی چې په بیلا بیلو جیولوجیکي دورو کې رامنځته شوي دي.

په چهلستون کې د گارنټ مایکاشیست ډبرې او د للندر په دره کې د

چونې ډبرې آن د مرغګیرانو په دره (د قوروغ د غره په لویدیځ) کې د بورانېمو په ترکیب سره ډیر مهم جیولوژیکي ارزښتونه دي. په هزاره ء بغل کې د مرمر ډبرې چې دودانیو لپاره ضروري دې د مزوزوییک د منځنی دورې د بدلیدونکو ډبرو تعاملات ځرګندوي.

د ماهیپر په سیمه کې ستر درز (فالت) لیدل کیږي چې آن د نغلو د بند د لویدیځې رسوبي ساحې د طبقو په میلان باندې یې اغیزه کړې ده. په هر حال په کابل او هندوکش کې جیولوژیکي خصوصیتونه پیچلي دي چې د علي آباد په غرونو او د سیلو په استقامت په لویدیځو ځوړوکې دغه پیچلتیا وې او انحناګانې په هماغو پیچلتیاو سره په ډاګه کیږي چې د دغې ځانګې د څیړونکو لپاره د پاملرنې وړ دي.

غرونه:

د هغو غرونو لړۍ چې د کابل په ښار او ولایت کې شته او دغې سیمی ته یې ښکلې طبیعي او دفاعي منظرې وربښلي دي په دې ډول دي:

د آسمایی غر:

دغه غر د کابل د اوسني ښار په نیږدې مرکز کې پروت دی او په حقیقت کې د شیردروازې د غره لړۍ ده چې د ګذرګاه په سیمه کې په یخچالي دوره کې له یوبل سره نښتي او یوځای وو، خو د چهاردهي د حوزې د اوبو له امله چې کوچنی سمندرګی و د زمانې په تیریدو سره د ښویدنې په نتیجه کې د کابل او للندر د سیند تل ښکته شو او په نتیجه کې یې ګذرګاه را منځته کړه او د

آسمايي او د سخي غر يې له شير دروازې څخه جلا کړ.

د آسمايي د غره لوړوالی (٢١١٠) متره او د هغه په شمال لويديځ کې د سخي غر (١٩٧٥) متره لوړوالې لري. د علی آباد غر ددغې لړۍ په لويديځ کې د (٢١٢٦) مترو په لوړوالي پروت دی. د سخي غاښې او د باغ بالا غاښې ښارته د خلکو د تگ راتگ لاره ده. گذرگاه د چهار دهي او پغمان سيمې او د جمال مينې، څلورمې کارتې او دريمې کارتې ناحيې د کابل له مرکز سره نښلوي، دغه مهمه لړۍ د سينو زوييک په دوره کې د اوبو له تل څخه را وتلي او په هغې کې د اوسپنې او کوارتز په ترکيب سره لوړې او سختې ډبرې شته. په دې غره کې د چونې ډبرې او د سره او روښانه کوارتز ډبرې شته. د انگلستان د سفارت په وړاندې د غره په لمن کې د چونې د ډبر و طبقه ليدل شوې او په باغ بالا کې هم د چونې ډبره ليدل شوې ده. د باغ بالا په ډډه کې د بيوتيت تورې ډبرې سليت لرونکی ابرک، کوارتز او د گنايزوشيست تورې ډبرې هم څيړل شوې دي او د بادام باغ غر هم همدغه ترکيبات لري، دغه لړۍ د قرغې په استقامت دوام لري او د قرغې دغره په سيمه کې يوه بله څانگه يې يو کوچنی غرجوړوي چې په يوه برخه کې يې د خلکو ستر زيارت (خواجه جمع) دی.

د آسمايي د غرد تسميې وجه :

د کابل د هندو شاهانو په دوره کې په لومړۍ هجري پيړۍ کې د هندوانو يو اځنی عبادت ځای (درمسال) د کابل پـه ښار کې جوړ شوی و. د آسمايي د غره په ختيځه لمن کې و، چې دغه عبادت ځای د آسمايي په نامه شهرت درلود خو هغه د اسلام لښکرو د بريدونو په وخت کې ويجاړ شو او کومه نښه نښانه يې

پاتې نشوه. وروسته وروسته د سپمي هندوانو د هغه موقعیت تثبیت کړ او په هماغه ځای کې یې ببا عبادت ځای جوړ کړ چي هغه هم د آسمایي درمسال په نامه شهرت لري. داسي یادونه هم شوې ده چي د آشامایي کلمه د هواد مور مانا لري او دغه نوم د کابل شاهانو په دوره کې په دغه غره اطلاق شوی دی او د زماني په تیریدو سره په آسمایي بدل شوی دی. خو د کابلشاهانو په دوره کې په دغه ځای کې د بودیزم نفوذ ډیر زیات و او زیات شمیر لرغوني نمونه او نښې نښانې بودایي جوړې لري. له آسمایي سره د هندوانو د لرغوني درمسال د نامه اړیکې زیات امکان لري.

د شېر دروازې غر:

دغه غر په حقیقت کې د چهلستون د غره امتداد دی، لوړوالی یې (۲۲۱۸,۵) مترو ته رسیږي چې دواړه څوکې یې سره نږدې دي او د دواړو څوکو ترمنځ او ارتخت شته چې د زنبورک شاه د تخت په نامه یادیږي. کاسه برج او بیني گاه او د کابل زاړه دیوالونه د یو بل په امتداد تر اوسه پورې په دغه غره کې ولاړ دي. د شیر دروازې غر د گنایز او کوارتزله ډبرو او له کرستلي متبلورو ډبرو څخه جوړ شوی او په دې غره کې د مرمر، چونې، شاه مقصود او د ریشې ډبرې شته، د برج په برخه کې د غره په جنوبي لمن کې د سپین کوارتز او د گنایز شنې رنگې ډبرې لیدل شوې دي. د چهلستون په غره کې گارنت، مایکاشیست ډوله ډبرې شته او له هغو څخه د ژرندې د ډبرې د جوړولو په مقصد کار اخیستل کیږي. د کرستل ډبرې د تختې او یاد کوچنیو ستنو په بڼه لیدل کیږي چې له همدې امله دغه سیمه د چهلستون په نامه شهرت لري.

برسیره پردې د چهلستون په غره کې شګلن کوارتز او سلیت لرونکي ابرک ډیر لیدل کیږي. د چهلستون د غره په پوزه کې د مسو او د اوسپنې لرونکو ډبرو مرکبات هم شته.

د شیر دروازې د تسمیې وجه:

په لرغوني کابل کې عیاران او شیربچه ګان موجود وو چې ګذر شهربچه ها «د شیربچه ګانو ګذر» بالاحصار او د عاشقان او عارفان د لمنې په وروستۍ برخه کې او دغه راز د سید مرد علیه رحمه د زیارت د شمال په لمن کې یو ګذر موجود وو چې د جوان شیرها د کوخې په نامه هم یادیده. برسره پردې د بالاحصار د غونډۍ او د اصلي غره ترمنځ یو معبر او ګذرګاه شته چې په دې برخه کې د بالاحصار تاریخي غرونو د اوسپنیزې دروازې په واسطه زوږ ښار له شهدای صالحین سره نښلاوه، دغې دروازې ته نږدې د کابل شیربچه ګان، جوان شیران او عیاران تل په سپورت او تفریح، غیږې نیولو، د لرګیو په لوبو او میلوبوخت و چې دغه ساحه د خلکو ستر تفریح ځای بلل کیده، دغې دروازې کرار کرار په شیر دروازې شهرت پیدا کړ او له هغې سره نښتې غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ او له هغې سره نښتي غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ، یو وخت د زنبورک د غره په نامه هم یادیده، یعنې کله چې د کابلشاهانو پاچا زنبورک شاه په دې سیمه کې واکمن و.

د پغمان غر:

د پغمان د غره لړۍ د کابل د لویدیځ په استقامت د (۴۷۰۰) مترو په

لوړوالي د يوه ستر ديوال په توګه رامنځته شوې ده. د دغه غره په شمالي برخه کې استالف، ګلدره او شکردره واقع دي او دغره له پاسه ځانګړې ډنډ شته، د پغمان غر دارغنده په استقامت امتداد مومي او وروسته د تخت غاښي ته رسيږي چې له هغه وروسته د قوروغ غرپيل کيږي. د پغمان د غره په ختيځو برخو کې کوهدامن او کاريزمير ته نږدې د ګنايز، شيست او د پګماتيت (Pegmatit) ډبرې شته. د پغمان پګمتيت د نرۍ له ډيرې ښې اوسپنې څخه ګنيل کيږي چې په سلوکې نږدې دوه او يا اوسپنه لري. د پغمان د غره په درې زره متري لوړوالي کې خاورين سليټ او کوارتز پيدا کيږي. په دې لړۍ کې د ابرک لرونکي سليت او ګرافيت ډبرې هم شته.

د پغمان په غره کې بيلا بيلې درې او جلا جلا ډګرونه شته او د ډبرو په ترکيب کې يې هماتيت هم ليدل شوي دي. په مجموع کې دغه غريو ستر ديوال دی چې د هزاره جاتو لوړه سطحه له کابل څخه جلا کوي.

د قوروغ غر:

دغه غر د کابل په جنوب لويديځ کې پروت دی، له ختيځ څخه د لويديځ په لوري يې امتداد موندلې دی او د تخت له غاښي څخه تر دارالامان او د افشارو تر غونډۍ پورې يې پراختيا موندلې ده. د هغه مخ په شمال څوړو کې د مرغګيرانو، قلعه ء قاضی او د چهاردهي کلي او په جنوب کې يې د للندر دره موقعيت لري، اعظمي لوړوالی يې (۳۲۲۷) متره دی. د تخت غاښی هغه ځای چې د کابل - غزنی سرک ورڅخه تيريږي (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري

د قوروغ په غره کې په عمومي ډول د کوارتز په رنګونو سره د ګرافيت. امفيبوبوليت اوابرک لرونکی شيست ډبرې ليدل کيږي.

دغه راز د قلم لرونکی یا گرافیت چونې یوه پرېړه طبقه چې د ختیځ لویدیځ استقامت تعقیبوي، شته. د ډبرو په منځ کې سلیت لرونکی کوارتز د نازکو او عمودي تختو په بڼه او دانه لرونکي کوارتز په سپین رنګ سره په دغه ځای کې لیدل کیږي. د قوروغ د غره د ختیځ په وچه دره کې د ډبرو په ترکیب کې د یورانیم مواد لیدل کیږي چې یوه زیاته اندازه یې د پخواني شوروي دیرغل په دوران کې چرنوبیل ته ولیږدول شول.

د بیلا بیلو ډبرو دغه ټول تشکیلات د پالیوزوییک په لرغونې دورې پورې اړه پیدا کوي، خود غره د بدنې اصل د مزو زوییک په وروستیو وختو او د سینو زوییک په لومړیو ختو کې صعود کړې دې چې په ځینو برخو کې بدلیدونکې ډبرې او کانګومراتونه پیدا شوې دي.

د صافي غر (کوه صافی):

د صافي غر، د خواجه رواش غر، بابه قشقار او د خواجه چاشت غر د کابل د شمال ختیځ په استقامت او ده سبز ته نږدې موقعیت لري. د پغمان د غرونو په ردیف کې یې صعود کړی دی چې د خیرخانې په شمال کې د هزاره بغل غر د دغو غرونو د لړی له جملې څخه ګڼل کیږي.

د صافي دغره لوړوالی (۳۰۶۱) متره او هغه ته څیرمه لړۍ د کاوون غر د کابل ولایت په شمال ختیځ کې د (۳۳۱۲) متر و په لوړوالي لیدل کیږي. د صافي د غره د ډبرو په ترکیب کې دده سبز په برخه کې د چونې او مګنتیت لرونکو ختیو، کرستالین، ګنایز، کوارتز، په شنه آبي رنګ د شاه مقصود ډبرې، شنه بخن او نصواري ژیړرنګی سلیت لرونکی ابرک، د ډبرو او د فلدسپار،

او سپنې او د مرمرو طبقې شته. د لمبه غر دده سبز په سيمه کې په سلوکې دوه او يا اوسپنه لري چې زيات اقتصادي ارزښت لري د صافي د غره د شمال لويديځ په وروستۍ برخه کې يوه کوچنۍ لړۍ شته چې د تورغر په نامه يادېږي.

دلته بند، چکړيو، تنګي غارو او د سروبي لړۍ:

دغه لړۍ د کابل په ختيځ کې موقعيت لري. د خورد کابل په سيمه کې دلته بند دغره لوړوالي (۳۳۴۲) متره او دلته بند د کلي په جنوب کې يې لوړوالی (۳۰۲٤) متروته رسيږي، يوې څانګې يې د لوګر په استقامت پراختيا موندلې چې د ډبرو د ترکيب له پلوه د نورو غرنيو ګاونډيو لړيو په شان يو خيل دي، په دې لړۍ کې د ماهيپر په برخه (د دويم تونل په شمال) کې د شاه مقصود ډبرې، ابرک، تلک او دريشي ډبرې شته چې تر توليد او استحصال لاندې دي، برسيره پردې په دغو لړيو کې د کوارتز، پګماتيت او د ګرافيت ډبرې هم ليدل کيږي، ګزک غر او د شينوارو غر هم د همدغو لړيو په جمله کې تصنيف کيږي.

غاښي:

هغه غاښي چې د کابل ښار او د کابل ولايت له ګاونډيو سيمو سره نښلوي، په دې ډول دي:

د خيرخانې غاښې (کوتل خيرخانه):

د کابل په شمال لويديځ کې د پنځلسو کيلومترو په واټن د سمندر له سطحې څخه (۱۹۲۲) متره لوړ دی او کابل له کوهدامن سره نښلوي.

د تخت غاښې :

د کابل په لویدیځ کې میدان له کابل ښار سره نښلوي او د سمندر له سطحې څخه (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري.

د کچین غاښې (کوتل کچین) :

د (۴۰۰۰) مترو په لوړوالې غوربند د کابل له ولایت سره نښلوي.

دلته بند غاښې (کوتل لته بند) :

د کابل په ختیځ کې د سه بابا او بتخاک ترمنځ د (۲۴۲۲) مترو په لوړوالي پروت دی.

د بغل غاښې (کوتل بغل) :

د پغمان په شمال کې د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي کابل د هزاره جاتو او غوربند له لوړې سطحې سره یوځای کوي.

د سفید خاک غاښې (کوتل سفید خاک) :

د (۲۵۶۳) مترو په لوړوالي د ارغنده په جنوب لویدیځ کې پروت دی.

د خنگل غاښې :

د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي د ده سبز په ختیځ کې پروت دی.

د پای منار غاښی :

د (۱۸۵۰) مترو په لوړوالي د کابل په شمال کې موقعیت لري.

د یک لنگه غاښی :

د سیدنور محمد شاه مینې د ختیځ په استقامت د (۱۸۳۵) مترو په لوړوالي د کابل او بگرامیو ترمنځ پروت دی.

برسیره پردې د کابل په ښار کې یو شمیر غونډۍ شته چې له رسوبي ډبرو، شګلنو طبقو او له کانګلو مراتو نو څخه جوړې شوې دي، لکه د رحمان مینې او د شاه شهید د کارتې په جنوب کې د مرنجان غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ د شهرآرا غونډۍ، کلوله پشته، د تاج بیګ غونډۍ، د خاک بلخ غونډۍ او د قوالانو غونډۍ.

د کابل سیندونه:

هغه سیند ګوتې چې د کابل په ښاراو یا ولایت کې بهیږي عبارت دي له: چمچه مست سیند، د للندر سیند او د لوګر سیند څخه چې د پسرلي په موسم کې تریوې اندازې پورې کافي اوبه لري، خو د دوبي په موسم کې یې اوبه بیخې کمیږي.

د چمچه مست سیند:

دغه سیند ګوتې د پغمان د غره له ختیځو څوړو څخه سرچینه اخلي د پشه یي له درې او چند لبایي څخه تیریږي او وروسته د خواجه مسافر په استقامت بهیږي او د کشکک په برخه کې د پغمان له کوچني سیند ګوتې سره یوځای کیږي چې له او ریاخیلو او خواجه لکن څخه تیریږي او زیاتې ساحې خړوبوي. دارغنده سیند دارغنده له درې څخه چې د پغمان په جنوب کې موقعیت لري سرچینه اخلي او د فاضل بیګ په برخه کې سره یوځای کیږي چې په مجموعي ډول دغه سیند ګوتې د چمچه مست سیند په نامه یادیږي، ځکه چې په کمو اوبو او کم اوربښت سره سیلاوېکې بهیږي او د کرنې د ځمکو د

ویجاړتیا سبب ګرځي، په عادي حالت کې د پغمان، ارغنده او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

دغه سیـــــند ګوټی له هغه وروسته چې له پل سوخته څخه تیریږي د دریمې کارتې په برخه کې له پل سرخ څخه تیریږي او وروسته د خواجه ملا په برخه کې د محمد غوث د پله په سیمه کې د دارلامان له سرک څخه تیریږي او د هارتن پله ته رسیږي او د هارتن پله ته له رسیدو مخکې د للندر له سیند ګوټي سره یو ځای کیږي.

د للندر سیند ګوټی:

د للندر سیند ګوټی د ریشخورو، سرآسیاب، چهلستون، ده دانا او دواصل آباد له ځمکو څخه تیریږي او د ګذرګاه، ریشخورو او د سرآسیاب په سیمو کې د کرنې د ځمکو د خړوبولو او سمسورتیا سبب کیږي. د کابل ژوبڼ د جنوب له استقامت څخه تیریږي او په همدې ځای کې مخکې له دې چې دهارتن پله ته ورسیږي د چمچه مست له سیند سره یوځای کیږي او وروسته د ختیځ په لور بهیږي او له پل باغ عمومي، پل خشتي، پل محمود خان د مکروریا نوله پله او له څرخی پله څخه تیریږي او تنګی غارو ته له رسیدو مخکې د لوګر له سیند سره یوځای کیږي.

د لوګر سیند:

د لوګر سیند د اونی له لوړو برخو څخه د (۳۵۰۰) مترو په لوړوالي سرچینه اخلي د میدان په لور حرکت کوي او په دغه ځای کې د میدان سیند په

نامه یادیږي د دغه سیند سور (عرض) د میدان په اواریو کې شلو مترو ته رسیږي له لنډواټن وروسته د نرخ او سنګلاخ له سیند ګوتو سره یو ځای کیږي او تنګي سیدان ته رسیږي. دده یعقوب، بګرامیو او د شینې په برخو کې له دغه سیند څخه د اوبو لګولو په مقصد زیا ته استفاده کیږي جلا جلا سترې او کوچنۍ ویالې کیندل کیږي او وروسته د آدم خان کلاله لویدیځې برخې څخه تیریږي او د شمال په لور بهیږي او وروسته د صنعتي پارک په جنوب کې لویې لارې ته نږدې د الو خیلو په ختیځ کې له کابل سیند سره یوځای کیږي او په ګډه د تنګي غارو په لور بهیږي.

د تنګي غارو د غرونو اوبه هم له کابل سیند سره یو ځای کیږي او وروسته د نغلو په ستره زیرمه کې د پنجشیر او غوربند له سیند سره یوځای کیږي. مخکې له دې چې د نغلو زیرمې ته ورسیږي په ماهیپر کې ښکلی ځروبی (آبشار) جوړوي او له هغه څخه د ماهیپر بریښنا هم تولیدیږي. له هغه وروسته چې د نغلو د اوبو له بند څخه د ختیځ په لور بهیږي، په سروبی کې هم د غوربند او پنجشیر له سیند سره یو ځای د اوبو بریښنا د تولید سبب کیږي چې له هغه څخه د صنعتي دستګاوو او د کابل ښار د روښانه کولو له پاره کار اخیستل کیږي او هغه هم په دې ترتیب:

د بریښنابند	د تولید قدرت	په ۱۳٤۸ کال کې د یوه ساعت تولید په کیلو واټ
د نغلو د بریښنا دستګاه	۹۷ زره کیلو واته	۲۳۲,٦۲۳,۰۰۰
د سروبی د بریښنا دستګاه	۲۲ زره کیلو واته	٥,٤۷۲,۲٥٥
د ماهیپر د بریښنا دستګاه	٦۰ زره کیلو واته	۱۱,۷٤٥,۰۰۰

د دغو دريو دستگاو د اوبو بريښنا د انرژی تولید د ښاري کورونو په رو ښانولو برسیره د کابل د ټولو صنعتی تأسیساتو، دوړیو اوبدلو په فابریکو، د جنگلک او د حجاری اوبتون د فابریکو، دولتي او شخصي مطابعو، نساجیو، د کار د قواو او په صنعتی پارکونو کې د نورو صناعتي دستگاوو او د قیراچولو په فابریکه او په نورو برخو کې کارول کیږي چې اوس زیاتره صناعتي دستگاوې ویجاړې او غیر فعالې دي.

ویالې:

هغه فرعي ویالې چې د کابل په ښار او ولایت کې د اوبو لگولو په مقصد کارول کیږي، په دې ډول دي:

د چنغور ویاله:

دغه ویاله له ارغنده ځخه چې د پغمان په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري، پیل کیږي او د قلای قاضي او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

بالا جوی:

د للندر له سیند گوتي ځخه جلا کیږي او واصل آباد او د توپ د غونډۍ له لمني ځخه تیریږي او د زاړه ښار په استقامت د باغ قاضي د سیمې د خړوبولو اوسمسور تیاسبب کیږي.

د ده دانا ویاله:

د للندر له سیند ځخه اخیستل شوې او د ده دانا او ده قلندر ځمکی خړوبوي.

د ریشخورو او سرآسیاب ویاله:

د للنــــدر له سیند څخه جلا کیږي او د اوبو لګولو له پاره ور څخه استفاده کیږي.

دده دانا او د پل محمود خان په برخو کې هم د کابل له سیند څخه جلا جلا ویالې اخیستل شوي چې د صنایعو د ښوونځی په برخه کې دده دانا د خلکو اړتیاوو دلرې کولو او د اجمیر ویالې په نامه دیکه توت، قابلبای، هود خیلو او دده سبز د سیمو د خړوبولو سبب کیږي. د کابل د سیند په بیلا بیلو برخو کې یو لړ فرعي ویالې لیدل کیږي چې ترقلای جنګي، شیر پور او بي بي مهرو پورې یې اوبه د ځمکو د خړوبولو له پاره کارول کیږي.

په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې:

په ویالو، سیندونو او سیند ګوټو برسیره د څښاک روغتیایی اوبو ته د خلکو اړتیا احساسیده هماغه وو چې د اعلیحضرت امان اللهّ خان په دوران کې د پغمان اوبه کابل ته ولیږدول شوې او وروسته د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په زمانه کې جدي تدبیرونه ونیول شول. د روغتیایې اوبو زیرمې جوړې شوې او ژورې څاګانې وکیندل شوې چې له زیرمه کیدو او د روغتیـا والی له بهیر وروسته د نلونو پــه واسطــه پــه کابل ښــاریانو باندی وویشل شوې او هغه هم په دې ترتیب سره:

۱ – د پغمان اوبه د کابل له لویدیځ څخه د سترو فلزی نلونو په واسطه دده افغانانو زیرمې تـه لیږدول کیدی چې دغه زیرمـه د زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لرې او اوبه یې د کابل په مرکز، دوخت په شاهی مانۍ او په نورو اداري

ځانګو باندې ویشل کیدې. دغه راز د زاړه ښاریوې برخی هم له دغو اوبو څخه استفاده کوله.

۲- د آسمایی د اوبو زیرمه: چې د (۷۵۰۰) مکعب مترو اوبو ظرفیت لري، او به یې د علاوالدین له ژورو څاه ګانو څخه برابریږي او د (۲۵۰) او (۳۰۰) ملي متري نلونو په واسطه لیږدول کیږي او د جمال مینې، کابل پوهنتون، څلورمی کارتی، دریمې کارتې او د میرویس میدان د اوسیدونکو داړتیاو دلرې کولو له پاره کارول کیږي

۳- د پیر بلند او د باغ بالا زیرمی: چې هره یوه یې د لسوزرو مکعب مترو او د دولسو زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او به یې د افشار و او د قرغې له ژورو څاه ګانو څخه برابریږي او د درې سوه ملي متري نلونو په واسطه لومړۍ زیرمې ته لیږدول کیږي او وروسته د مامورینو کارتې، باغ بالا، پروان مینې، خیرخانې مینې او د تایمنیو د پروژې په سیمو کې یې اوبه ویشل کیږي.
دغه اندازه اوبه دوګړو د شمیر د زیاتوالي له امله د کابل ښار له پاره کفایت نه کوي او د خلکو اړتیاوې لکه څنګه چې لازمه ده نه دی لرې شوي، برسیره پردې دوروستیو دوه نیمولسیزو جګړو هم د اوبو رسولو شبکې زیانمنې ککړې، د اوبو زیرمې ککړې شوي او د مامورینوو کارتې، شیرشاه مینې، دریمې کارتې او د کابل پوهنتون او د ده بوري په ګډون د جمال مینې په زیاترو ځایونو کې د اوبو شبکې ویجاړې شوي، له دې امله ځینو غیر دولتې مؤسسو د همکارۍ لاس اوږد کړ او د هرو پنځو سو او یا اتیاو کورونو له پاره یوه ژوره څاه وکیندل شوه او اوبه یې د لاسي پمپونو په واسطه راوایستل شوې او د استفادې وړ و ګرځیدې، دغه لاسي پمپونه ساتنې او پاملرنې ته اړتیا لري، له دې پرته له زیاتو خنډونو سره مخامخ کیږي.

دویم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید

د کابل د تسمیې وجه:

دغه تاریخي ښار لومړی ځل د ریګویدا په سرودونو کې د کوبها (Kubha) په نامه یادشوی چې لرغونتیا یې څلور زرو کالوته رسیږي. دا روستا په پهلوي تفسیر کې کابل د (کاپل) په بڼه یاد شوی دی چې د کابل نننی تلفظ ته نږدې دي. یوناني تاریخ لیکونکو کابل د کوفن په نامه یاد کړې دي او سیندیې د کوفس په نامه یاد کړې دي. یوناني جغرافیه لیکونکي بطلیموس په (۱٦۷) میلادی کې کابل د (کابورا) او (کارورا) په نامه او خلک یې د کابولیتا (Kabulita) په نامه یاد کړې دي. کوشاني پاچا کجولا کدفیزس دغه ښار د (ګه اوفو) یا (که-او-فو) په نامه یاد کړې دي. مشهور چیني زایر هیوان تسنګ (۶۳۲-۶٤۲م) د کابل حوزه د (فولی شی ستانګه) په نامه یاده کړی او پایتخت یې (هوفی نه) بللې دي. که چیرې نن په سمه توګه پاملرنه وشي د (کوبها -کوفن- کابورا او د که اوفو، ویپونه (کلمې) ټول د ژب پو- هنې له پلوه سره اړوند او ګډې جرړې لري.

له بله پلوه کابل ښار د هغه سیاسي، اقتصادي او د ستراتژیکی دفاع د ارزښت له امله په بیلا بیلو نومونو او القابو هم یاد شوې دي. په اوستا کې

د آریانا له شپاړس گونو ولایتونو څخه د اووم ولایت په توگه د (وای کرته) یعنې د ښکلي ښار په توگه یاد شوی دی.

او رتسپانا (ورتبانا) د لوړ ښار مفهوم په کابل اطلاق شوی دی چې په سانسکرت کې (اورد هسپانا) راغلی دي، لکه څنگه چې له تاریخي سندونو څخه ثرگندیږي، کابل ښار په هغه وخت کې په یوي لوړي غونډۍ باندې جوړ شوی و او د لوړ دیوال په بڼه یې دفاعي حیثیت درلود. د کابل بالاحصار د کابل اصلي ودانی وه او د بالاحصار په لمن کې د کابل پخوانی ښار او ودانیو یې د چکریو د منار ترڅنډو پورې دوام پیدا کاوه چې شپاړس کیلومتره ساحه یې نیوله. کابل ښار یې روښانه، ځلانده او لمریز ښار هم یاد کړی دی چې د (دش سایک) له کلمې څخه اقتباس شوې دي. ځینو ختیځ پوهانو د کابل لرغونی نوم د کاپیلا په نامه یاد کړې دي چې د یوه کوشاني شهزاده او د کنشکا د یوه منسوب نوم وو.

یو شمیر نورو وایي چې د آدم(ع) د یوه زوی نوم قابیل و چې همدغه د قابیل، کاپیلا، کاپول او د کابل نوم په دغه ښار باندی ایښودل شوی دی. په دې باب فولکلوري داستان هم ثرگند شوی دی. یو وخت د کابل ښار د اوبو ترمنځ د یوې کوچنۍ جزیرې په توگه پروت وو. یوه ورځ یوه شهزاده وغوښتل دغې جزیرې ته لاړ شي. دده په امر یې یوه زیاته اندازه واښه په اوبو کې واچول چې له وښو څخه یو پل جوړ شـي. وروسـتـه شهزاده له پله څخه تیر شو او له هغه وخت وروسته عـامه خلـکو دغه ناحیه (کاه پـل یا کاپل) بللی ده چې وروسته په کابل بدله شوه.

د کستگهم، کوبها په نظر د کابل نوم په پیل کې د کابل په سیند باندې

اطلاق کیده. دده د تحلیل له مخې کو KU اشکاني منشأ لري او د اوبو په مانا ده چې د زیاترو سیندونو د نامه په پیل کې راغلی دي. د مثال په ډول کونړ (کنړ). کورم (کرم)، کومل (گومل) او دغه شان نور چې د یونان او دلاتین د لرغونو تاریخ لیکونکو په لیکنو کې هم په همدې معنا راغلې دي. دغه راز کوئیس، کوفیس، کوایس. کله نا کله هم د کابل کلمه د کاول بدلیدونکې بڼه بلل شوې ده چې له کاو، کو او کاوه سره گډې جړې لري چې ټول یې د ستر او پر تمین مانا لري. او د کوی کواتا (کیقباد) او کیخسرو په کلمو کې هم لیدل کیږي او د پوه، مشر، سرور او دستر مفهوم افاده کوي.

په همـــدې ترتیب په ایرانـــي ژبو کې گاو او گاول دستر په مانا افاده شوي دي چـــې په ځینو جغرافیوي نومونو کې لیدل کیږي له دي امله د (ال) به جزء سره زابل، چنداول، کاول د مشرانو، سرورانو، او لاربښونکو مشرانو ځای او سیمه بلل شوې ده.

د پـــورتنیو څرگـــندونوو له پـه پام کې نیـــولو سره د کابل کلمه پـه مشخص ډول پـه دغـــه ښکلي تاریخي ښار بانـــدې ایښودل شوې او تر اوسه پورې په همدې نامه یادیږي.

د کابل تاریخي لرلید:

لومړنی کابل او د هغه لرغونې ودانۍ پـه لومړیو پیړیو کې هماغـه د آسمايي غره ختیځ خواته په ځوړو واکمن ختیـن کورونـه وو چې کابل سیند ته نږدې او له طبیعي موقعیت او د اوبو له شته والی څخه په استفادې سره یې ډیر لومړني او زراعتي ټاټوبي جوړاوه، خو د کومې ناحیې او یا ولایت د مرکز پـه

توګه نه یادیده. کابل د سکندر کبیر د راتګ په وخت کې کوم ستر ښار نه وو که نه مقدوني فاتح هر و مرو په دغه ځای کې توقف کاوه. او که چیرې ودانی یې هم لرله په هغه وخت کې د تګ راتګ له لارې څخه منحرف وو. د لرغوني کابل له موقعیت او د هغه له اساسي نښو نښانو څخه یوه هم د بودایي زمانې ودانۍ دي. بودایي کابل د چکړیو په پای منار کې جوړ شوي وو او اوس هم د خورد کابل په نوم یادیږي.

د چکړیو د ښار د ستوپو او عبادت ځایو بقایاوې چې په حقیقت کې د بودایي قانون د عرادې څلې دي هر یو یې په خپل ځای کې ښیي چې بودایي کابل د اوسني ښار د جنوب ختیځ په شپاړس کیلومتری واټن کې د یوه غره په لمن کې ودان شوی وو او له بالاحصار څخه د چکړیو تر لمنې پورې ښاري ودانۍ موجودې وې او د چکړیو په څلي برسیره په دغه ځای کې د سره منار په نامه یو بل څلي هم موجود وو چې د زمانې په تیریدو سره دواړه څلي و یجاړ او له منځه لاړل.

د چیني زایر هیوان تسنګ د څرګندونو له مخې چې داوومې میلادی پیړۍ په لومړي نیمایي کې زموږ هیواد ته راغلی دی، معلومیږي چې په دې وخت کې د کابل پر ځای د کاپیسې یا بګرام ښار د واکمن سلطنت مرکزو چې تر ټکسیلا پورې یې پراختیا درلوده. دغه راز د هغو استحکاماتو له مخې چې لاتر اوسه پورې د دیوال او برج په بڼه د آسمایي دغره او د شیر دروازې د پاسه شته، په ډاګه کیږي چې په هماغې اوومه میلادي پیړۍ کې د هیوان تسنګ د راتګ په وخت کې کابل یعنې د سیند ګوټې د دواړو غاړو او د شیر دروازې او آسمایي دغرونو ترمنځ هماغې یوې ټوټې ځمکې زیات سوق الجیشی ارزښت

درلود او دومره سیاسي او دفاعي ارزښت یې درلود چې په شاوخوا کې یې په دفاعي برجونو سره پلن، کلک او لوړ دیوالونه جوړ شوي وو. د کابل وروستی پاچاهان چې عربو هغه درتبیل په نامه یاد کړي دي د کابل هماغه برهمن شاهان وو چې له عربو سره په جګړه کې وو او له دیر شمو هجري کلونو څخه د یعقوب لیث صفاري د سلطنت تر زمانې پورې څه د پاسه دوه پیړۍ له عربو سره جنګیدل او اووه ځلي یې د کابل دفاع وکړه او عربان یې د کابل له شاوخوا سیمو څخه وشړل. په همدې وخت کې وو چې د کابل د ساحې د تمدن بنسټ کېښودل شو. لومړی له زراعتي پلوه وروسته د سوداګرۍ له مخې او بیا له سوق الجیشي پلوه د سلطنت د مرکز په توګه په یو سیاسي او تجارتي ښار بدل شو.

کابل له اسلام څخه مخکې:

د دغه ښار تاریخ د سکندر د راتګ تروخته پورې په ښه توګه روښانه نه دی او له میلاد څخه مخکې په پنځمه پیړۍ کې د سیروس د فتوحاتو په وخت کې دده په واکمنۍ د اریوش (۵۱۰ - ۵۰۰ ق.م) کې د هرات له لارې افغانستان ته راو رسید له کابل څخه تیر شو او د خیبر درې له لارې هند ته لاړ او د هند لویدیځې سیمې یې ونیولې. کابل په خپل دغه حالت دوام درلود تر دې چې سکندر په ۳۲۸ میلادي کال کې له هندوکش څخه تیر شو او ماور النهر ته لاړ او له ستنیدو وروسته د کابل له لارې د خیبر درې په لور روان شو. پنجاب یې فتحه کړ او غوښتل یې چې د بلوچستان له لارې د بین النهرین په لور روان شي، خو په (۳۲۳ ق.م) کې مړ شو.

په کابل کې وروستي یوناني پاچا هیرومایوس وچې له (۳۰ - ۲۰ ق.م) پورې یې په کابل کې حکومت کړې او د کوشانیانو له خوا له منځه لاړ.

کابل د کوشانیانو په دوره کې:

په (۹۰ق.م) کلونو کې کوشاني قبیله رامنځته شوه، باکتریا یې ونیوله، ددغې قبیلې لومړنی پاچا کدفیزس (۴۰ یا ۵۰) میلادي کلونو کې سلطنت ته ورسید. باختر، پنجاب او کابل یې فتحه کړل. له هغه وروسته گاندوفرنس رامنځته شو. بیا دوهم کدفیزس پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۰م) کال کې مړ شو. له هغه وروسته لومړی کانیشکا حکومت ته ورسید، ده په کندهار کې حکومت کاوه، کابل او باکتریا یې هم په واک کې لرل، وروسته په (۱۲۰-۱۵۰ میلادی) کال کې دوهم کانیشکا او بیا اشوکا او ورپسې واسودیوا واکمن شول. کوشانیانو تر پنځمې میلادي پیړۍ پورې کابل په خپل واک کې درلود او همدغه کورنۍ وه چې د کابل بالاحصار او د شیر دروازی او آسمایې د غرونو د پاسه د یوالونه یې د عربو په وړاندې دیوه دفاعي د یوال په توگه جوړ کړل. کله چې کابل د هیاطله لاس ته ورغی، د شپږمې میلادي پیړۍ په منځنیو وختو کې د نوشیروان له خوا وشړل شو او کابل یې له اداري څخه ووت. له دغې پیښې وروسته د کوشاني دوهمه سلسله په کابل کې حکومت ته ورسیده چې تر (۸۸۰م) پورې چې له (۲۶۸ هجري لمریز کال) سره یې سمون درلود، د کابلستان د سلطنت د چارو واکې په لاس کې لرل. بالاحصار او بگرام یې دواړه د خپل حکومت د مرکز په توگه په لاس کې وو او په همدې وخت کې دی چې عربو په کابل باندې بریدونه پیل کړل.

کابل د اسلام په وخت کې:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې (۲۸-۳۲هـ.ق) د

عبدالرحمن بن سموره بن حبيب قريشي په مشرى د غزني له لارې په کابل بريد وشو. په دې وخت کې کوشاني پاچا (اعراج) مقاومت ونشو کولی او تسليم شو. ښځې او بچيان يې بنديان شول او په کال کې يې يو مليون درهمه باج و مانه، فاتحان بيرته وګرځيدل او لږ شمير په کابل کې پاتې شول. عبدالرحمن تميم (رض) بن قيس او جبير (رض) په کابل کې ؤ. په دې وخت کې جيپال حکومت ته ورسيد، د باج له ورکولو څخه يې ډډه وکړه او حضرت تميم او جبير له يو شمير اصحابو (رض) سره شهيدان شول.

بل ځل په (۶۹۸م) له (۷۹هـ) سره سم د عبدالملک مروان د خلافت په وخت کې د عبيد الله بن ابوبکر صديق (رض) په مشرى په کابل بريد وشو او هغه ته رتبيل شاه سخته ماتې ورکړه. ورپسې په (۸۱هـ) کال (۷۰۰م) عبدالملک د عبدالرحمن بن اشعب په مشرى يو سترلښکر کابل ته راوليږه. عبدالرحمن د غزني فتحې مشغول شو ليث بن قيس بن حضرت عباس (رض) يې کابل ته واستاوه. رتبيل خپل عسکر په شير دروازه او آسمايی کې د لويو د يو الو تر شا، ځای په ځای کړل. هغوى د اسلام پر عسکر وباندې بريد وکړ، عبدالرحمن د غزني فتحې څخه وزګار شو او کابل ته راغی او دليس له عکسرو سره يې يوځای په جګړه لاس پورې کړ، په نتيجه کې يې د همزنګ په معبر کې د اوبو د تللو په برخه کې د يوال سورى کړ چې په پای کې کابل د عربو لاس ته ورغی. په دې جګړه کې حضرت ليث شهيد شو او د عبدالرحمن له خوا په هغه ځای کې چې اوس يې شاه دوشمشيره (عليه الرحمه) بولي خاوروته وسپارل شو.

عبدالرحمن د هندوانو ټول بتان، عبادت ځايونه (درمسالونه) وران کړل

او يوازي يولوی درمسال يې چې د آسمايی دغره په لمن کې وه په خپل حال پرينبوده. برسيره پردی يی د شاه دوشمشيره (عليه الرحمه) د مقبرې په څنګ کې يو جومات هم جوړ کړ چې د بابرشاه د زوی نصرالدين همايون له خوا بيا جوړ او وروسته بيا د اميرامان الله خان د مور له خوا په اوسنی حالت بيا جوړ شو او د شاه دوشمشيره (عليه الرحمه) د جومات په نامه يې شهرت پيدا کړ.

دا هغه لومړی جومات دی چې په کابل کې د عربو مسلمانانو له خوا جوړ شوې دي، کله چې عبدالرحمن کابل پرينبود، رتبيل دوه ځلي کابل ونيو او دهشام اموی خليفه تروخته په خپل حال پاتې شو. خو د هارون الرشيد په وخت کې (۱۷۱ هـ.ق) عباس له زياتو لښکرو سره کابل فتحه کړ او په بيرته ګرځيدو کې بيا هم د کابل پاچا له اطاعت نه سرو غړاوه. په (۲۵۷ هـ.ق) کال کې يعقوب ليث د عباسی پاچا په فرمان په کابل يرغل وکړ او رتبيل شاه سخته ماتي وخوړه او ماورالنهر ته وتښتيد او د صفاريانو له کمزوری وروسته کابل د برهمايانو لاس ته ورغی، تردې چې په ۳٦٦هـ.ق د سبکتګين حکومت واکمن شو.

کابل د مغلو په دوره کې:

د صفاريانو له انحطاط وروسته کابل د برهمائيانو لاس ته ورغی، وروسته بياد غزنی پاچا په کابل واکمن شو. د (٥٤٧هـ) په شاوخوا کې سبکتګين، محمود غزنوي او اخغادو يې تر (٥٤٧هـ) پورې په کابل حکومت وکړ. علاوالدين غوري د غزنويانو لړی ماته کړه. وروسته غوريان په ٦١٢هـ.ق په کابل واکمن شول، بيا خوارزمشاهانو کابل ونيو او د خوارزمشاهانو په

ماتې سره د چنګيز لښکرو په دې خاوره کې د وينو سيلاو روان کړ او ټول ښارونه او کلي يې وران کړل آن تر دې چې امير تيمور کورګاني کابل ونيو، وروسته بيا تيمور په (۸۰۰هـ.ق) د هند په لور لاړ او د تګ په وخت کې کابل ته راغی او په کابل کې تم شو. (۸۰۱هـ.ق) کې بيرته سمرقند ته لاړ او زوی يې مرزا غياث الدين کابل اداره کاوه. وروسته بيا ميرزا محمد او ورپسې شاهرخ د کابل اداره په لاس کې ونيوه تر څو چې له يوې مودې وروسته قدرت الغ بيګ ته ورسيد او په ۹۰۷هـ.ق کال په کابل کې مړ شو. د الغ بيګ د بې کفايتۍ له امله د محمد مقيم امير ذوالنون په نامه يوه شخص کابل ونيو.

ظهيرالدين بابر د غه پيښه ونه زغملای شوه او په ۹۱۰هـ.ق کال کې يې کابل ونيو او په دې ښار کې يې سکه هم ووهل شوه. کله چې بابر په کابل کې ؤ د بابر ښکلې بڼ يې جوړ کړ او له کابل سره يې خاصه مينه درلوده.

کله چې بابر هند ته لاړ، کابل د ده د يوې حکومتي صوبې په توګه اداره کيده. په کابل کې د مغلو وروستی والي نصيرخان نوميده چې د نادرشاه افشار له خوا له منځه يوړل شو. نادرشاه افشار د هندوکش له لارې په کابل او د کابل په بالاحصار بريد وکړ (۱۱۵۷هـ.ق) او يوه موده کابل د نادر افشار د واليانو تر لاس لاندې و.

کابل د احمد شاه دراني او تيمور شاه په وخت کې:

احمد شاه دراني په ۱۱۶۰هـ.ق کال چې له (۱۷۴۷م کال) سره سمون خوري، د خلکو له خوا په پاچاهي وګومارل شو، خو تر يوې مودې پورې يې د کابل ولايت نصيرخان ته پريښود. ورپسې نصيرخان بغاوت وکړ او احمدشاه

بابا د (۱۱۶۰) کال په پای کې هغه ونیو او نصیرخان یې له هیواده وشاړه. احمد شاه بابا غوښتل کابل د حکومت مرکز کړي، له دې امله یې په ۱۱۶۶ هـ.ق کال د کابل ښار په شاوخوایی د یوه لوی دیوال د جوړولو امر وکړ چې دده د سپه سالار سردار جانخان په هڅو جوړ شو. دغه دیوال یو ولس پوړی لرلې او د کابل په ښار کې په دې ډول بیلا بیلې دروازې وې:

په د همزنگ کې د کندهاریانو دروازه

د سلام خانی په برخه کې سپینه دروازه

د عیدگاه د جومات ترشاد پیت دروازه

د گذرگاه دروازه

د بالاحصار په برخه کې لاهوری دروازه

د احمد شاه بابا له وفات وروسته دده زوی تیمورشاه په (۱۱۸۶هـ-۱۷۷۳م) کال کې پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۹۰هـ-۱۷۷۶م) کال کې یې کابل په رسمي ډول د سلطنت مرکز کړ چې تراوسه د افغانستان د پایتخت په توگه پیژندل کیږي. له تیمورشاه وروسته د هغه زوی زمانشاه په کابل کې پاچا شو. خود خپل ورور شاه محمود له خوا ړوند کړی شو. د تیمور شاه زامنو د بی اتفاقی له امله دابدالي ټبنگ سلطنت کمزوري کړ او انگلیسانو ته یې د لاس وهنې او تیري زمینه برابره کړه. شاه شجاع له انگلیسانو سره په تماس کې و او په کندهار کې په تخت کښیناست. کله چې دوست محمد خان بامیانو ته لاړ، شاه شجاع په (۱۲۵۵ هـ.ق) کابل ته راغی، خو د وزیر مخمد اکبر خان له خوا له مینځه یوړل شو. د انگلیسانو چونۍ او هغه کلاگانی چې د بالاحصار او شیرپور ترمنځ وي، وزیر محمد اکبر خان ونیولی او

په هغې غونډه کې چې د مفاهمې له پاره جوړه شوې وه، جنرال مکناټن او دوه نور انګریزان د وزیر محمد اکبرخان په لاس ووژل شول. په نتیجه کې انګلیسان له کابل او افغانستان څخه ووتل او د انګلیس له اووه لس زرو عسکرو څخه یوازې یو تن د داکتر براېډن په نامه خپل ځان روغ رمټ وویست او نور د جلال آباد دوربښمو په تنګۍ کې ووژل شول. له هغه وروسته د (۱۸٤۲م کال) په اپریل کې شاه شجاع هم ووژل شو او امیر دوست محمد خان په تخت کښیناست.

د انګلیسانو دویم یرغل د شیرعلیخان په وخت کې وشو، شیرعلیخان د مزار په لوري لاړ چې له روسانو څخه مرسته وغواړي، خو وفات شو او محمد یعقوب خان پاچاهي ته ورسید. له بده مرغه هغه هم د انګلیسانو تراغیزې او د هغوی ترپرله پسې فشار لاندې راغی او دانګلیسانو د ویستلو په خاطر یې د ګندمک کرغېړن تړون ته غاړه کېښوده، کیوناري یې دربارته ومانه تردې چې د (۱۸۷۹م کال) په اګست کې د کابل خلکو د کیوناري او یعقوب خان پرخلاف یوه عامه بلوا او لانجه جوړه کړه. په نتیجه کې یې کیوناري د کابل په بالاحصار کې ووژل شو او دفتر ته یې اور ورواچاوه. یعقوب خان چې د انګلیس د عسکرو هرکلي ته لاړ د رابرتس له خوا بندي شو او هندوستان ته ولیږل شو. رابرتس کابل ونیو، د کابل چارچته یې وسو زوله، بالاحصار یې ړنګ کړ او یو شمیر افغاني افسران او عسکر یې شهیدان کړل.

دوهم ځل د کابل، لوګر، کوهدامن او وردګو خلک د انګلیسانو په مقابل کې یو موټي شول، خوانګلیسانو د افغانانو په مقابل کې د بې اتفاقۍ اچولو له سیاست څخه کار واخیست، هماغه ؤ چې عبدالرحمن (د روسیې له

قلمرو) له تاشکند څخه افغانستان ته راغی او د چاریکارو له لارې کابل ته راورسید او په (۱۲۹۷ م کال) کې یې پاچاهي اعلان کړه، هغه تر زیاتې اندازې د انګلیسانو تراغیزې لاندې ؤ او په ۱۸۹۳ م کال د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ او انګلیسي پوځ له کابل څخه ووت، له عبدالرحمن نه وروسته د هغه زوی حبیب الله خان پاچاهی ته ورسید. هغه هم په (۱۹۱۹ م کال) په کله ګوش کې ووژل شو. امیر امان الله خان په تخت کښیناست او د افغانستان خپلواکي یې ترلاسه کړه او تر (۱۹۲۹ م) کال پورې یې حکومت وکړ. د عبدالرحمن په وخت کې د کابل ارګ، باغ بالا مانۍ، د شهر ارابڼ او د شهرارا برج جوړ شول، امیر حبیب الله خان د مهتاب قلا بڼ او د حبیبې ښوونځی جوړ کړل.

د محمد زایانو په دوره کې (د حبیب الله کلکاني د دورې له یوه لنډ ځنډ وروسته) د پوهنې پرمختیا او ښاري ودانیو جوړول پیل شول چې لړ یې محمد نادرشاه او زیات یې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې اوورپسې د محمد داؤد د جمهوریت په دوره کې ترسره شول، خو له (۱۳۵۷ هـ.ش) کال وروسته او بیا له (۱۳۷۱ هـ.ش) کال وروسته په کابل کې د عمراني او عرفاني کار ګډوډي پیل کېږي. په دغو دوه نیمو وروستیو لسیزو کې په تیره بیا د طالبانو په دوره کې کابل په یوه غلي، ګوښه شوي (منزوي) او وران ښار بدل شو.

د کابل تاریخي ځایونه

که واقعیت ته وګورو د کابل په ښار کې هرګام د لرغوني تاریخ یوه نښه نښانه ده چې په لنډ ډول یې بیانوو:

د کابل بالاحصار:

دغه تـاریخي او دفاعي کلا د کابلشاهانو په وخت کې د زمردو د غونډۍ پرسر جوړه شــوه او د هغې د دیوال په اوږدو کې د برج په بڼه لوی استحکامونه جوړ شول.

د هارتن د پله په پنځه سوه متري کې همدا اوس له دیوال سره متصل یو دفاعي برج لیدل کیږي. بل برج د توپ له غونډۍ نه لږ پورته او د شیر دروازی د غره په څوکه، بـل لوی برج چې د زنبورک شاه په تخت هم شهرت لري، د (۲۲۱۸۵) مترو په لوړوالي جوړ شوی دی. په همدې توګه د آسمایي په ختیځ څوړې کې یو بل ټینګ برج موجود و چې یوې په کاسه برج مشهور دی او زیات پنډوالی (قطر) لري، خو د آسمایي پاسنی د یوالونه له منځته تللي، یوازې د تیږوینستونه (تهدابونه) یې په ځینو ځایوکې لیدل کیږي. د دې د یوالونو خټه د آسمایي له جنوبي ګلکنې څخه اخیستل کیدله، لومړی د فیلانو په واسطه پخیدله، وروسته د بیګار او حشر په توګه خلک کار ته مجبوریدل، خلک د دیوال په اوږدوالي دریدل او خټه به یې له یوه لاسه بل ته اچوله چې د یوولس پسخو (مهرو) په لوړوالي او یو متر او (۲۰) سانتي په سورېې یو دیوال جوړ کړ. هغو کار ګرانو ته چې بې پروایي یې کوله سخته سزا ورکول کیده. په

برجونو کې د دزو په خاطر تیرکښونه موجود وه او د دیوالونو په هره برخه کې هم تیرکښونه ایستل شوي وو، برجونو د ترصد د نقطې او د قوماندې د محل حیثیت درلود.

رتبیل شاه د کوشاني حکومت په دفاع کې له دې برجونو څخه اعظمي استفاده کوله، خو د هغه د حکومت په وروستیو وختو کې داد یوال د گذرگاه د معبر په برخه کې سوری شو. دغه دیوال اوسنی هارتن پله ته مخامخ پیل، د شیر دروازې د غره په ارتفاعاتو د هغه څوکې ته رسیږي. د نومورې څوکې له جنوب څخه له تیریدو وروسته له دویمې څوکې څخه اوړي او د ختیځ لور ته ځان برابروي او له ښکتني او ختیځې څوکې سره چې د عاشقانو او عارفانو په استقامت پرته ده یوځای کیږي او په دې ترتیب د بالاحصار خواته غځیږي ترهغو چې د شیر دروازې د یوه کوچنی معبر څخه چې د شهدای صالحین خواته خلاصیږي بیرته د بالاحصار د غونډۍ په لور استقامت اختیاروي، چې بالاحصار ته یو بشپړ دفاعي حیثیت وربښي. بالاحصار چې لوړ او ټینګ برجونه پکې جوړ شوي د کابلشاهانو لویه نظامي او دفاعي کلا وه.

د بالاحصار په جنوب کې یو لوی خندق کیندل شوی و، چې له اوبو ډک او د خلکو تګ راتګ یې له ستونزو سره مخامخ کړی و. متأسفانه د آسمایی دیوالونه د پیښو له امله له منځه تللي، یوازې د ده افغانانو سرته د هغه یوڅه نښې نښانې ترسترګو کیږي. په دې ترتیب دې تاریخي دېوالونه چې د کابلشاهانو په زمانه کې آباد شوي وو، د کابل په دفاع کې ښکاره ونډه درلوده چې په هغه کې د کوشانیانو رول ډیر څرګند او ډیر ارزښمن دی.

دا دیوالونه باید د یوه لوی فرهنګي میراث په توګه وساتل شي او له

زيات تخريب او ورانيدو څخه يې سخت مخنيوى وشي ، ځکه چې د توريزم په برخه کې د يوې تاريخې ودانۍ په توګه تاريخي او توريستيکي ارزښت لري. د ګرځندوى رياست او د لرغون پوهنې مرکز په دې برخه کې لويه فرهنګي دنده لري چې د هغې د ساتنې او زياتې پيژندنې او شهرت په منظور پاملفتونه او ځانګړي خېړونې ولري.

د بالاحصار او بګرام اړيکې:

د کابلشاهانو په وخت کې بالاحصار او بګرام دواړه د کوشانيانو د مرکز په حيث ګڼل کيدل. له بالاحصارنه د شمال خوا ته د بالاحصار له اوسنى سرک ، محمود خان پله سره منطبق ، د بى بى مهرو په استقامت او له هغه ځايه د قلاى حاجى او يا پايمنار د دښتې په استقامت او بيرته د بګرام په لوريو پراخه او مستقيم په تيږو فرش سرک موجود و چې بالاحصار او بګرام کاپيسى يې سره يوځاى کول. د سرک دواړو خوا ووته جګې ونې وې چې د کابلشاهانو نظامي سپرو به له بالاحصاره تربګرامه د دغو ونوترسيوري لاندې له يو نيم تر دوو ساعتونو مزل کاوه. دوخت په تيريدو دا سرک له منځه لاړ ، خونښې نښانې يې پاتې دي چې د تاريخ په پاڼو کې د دغو سيمو د ښکلا ، تازه ګي او نورو او صافو په باب په تفصيل سره خبرې شوې دي. بالاحصار چې د خپل دفاعي اهميت له امله کوم عظمت او ښکلا درلوده ، بګرام په اواره ځمکه کې د بود ايانو يوستر سياسي او مذهبي مرکز ؤ ، اصلاً د (بګ + رام) کلمې له هندي کلمو څخه مشتقې شوى چې د لوى او سپيڅلي مذهبى ښارمانا لري د غه وييونه (لغات) د بګرام په کلمه کې هم تطبيقولى شو ، ځکه له بالاحصار تربګراميو او د چکريو تر مناره پورې بوداېې معبدونه او د هغو زيارتځايونه موجود وو.

په بالاحصار کې درې مهمې تاریخي ودانۍ:

۱ - شاهي هستوګنځي چې امیر دوست محمد خان هغه په (۱۸۳۵م) کې ودان کړ. پـه زړه پـورې کـاشـي کـاري او انـځـورګـري یـې درلـوده او پـه (۱۸٤۰م) کې د انګلیس سفیر په هغه کې اوسیده.

۲ - د شاهي مسجد خرابه چې د عالمګیر په زمانه کې جوړ شوی و.

۳ - شاهـي حرمسرای چـې پـه (۱۸٤۰م) کـې شاه شجـاع پـه کې هستوګنه لرله.

د غـه ښکلي، ښایستـه او له عظمته ډکې ودانۍ پـه وروستیـو کـورنیو جګړو کې بیخي ړنګې او له منځه لاړې. دا ودانۍ په بالاحصار کې د ننه د سلو مترو په واټن یوه له بلې څخه لرې پرتې وې.

٤ - دربـارخـانـه: د بالاحـصـار پـه ښکتنۍ برخه کې د برتانیې د سفیر د هستوګنځي ترڅنګ یوه چار دیوالي وه چې دربار خانه او حرمسرای پکې واقع وو. د بالاحـصـار د دروازې پورتنۍ برخه د شاهي موزیک د ډلې لپاره ځانګړې شوې وه او د سلطنتي تـشـریـفـاتـو مهم جز ګـنـل کیده، له دې دروازې نـه د علیمردان باغ ته لاره تللې وه چې بالاحصار یې له زاړه ښار سره نښلاوه.

د بلخ خاورینه غونډۍ:

د غـه خـاوریـنـه غونډۍ اصلاً مصنوعي تپه ده چې د بـالاحصار پـه ختیځ کې د شـاه شهید (علیـه الرحمه) پـه سیمې پوري مربـوطـه ده او پـه شا وخوا کې یې ښاري کورونه ودان شوي دي. وایي چې د بلخ د پاچا او د کـابل د پاچا ترمنځ جګړه پیښه شوه په نـتیجه کې بلـخ فـتـحه شو او د کابل د شاه په امر لارښوونه وشوه چې فـاتح عسکر دې یوه یوه کڅوړه خاوره له بلخ څخـه واخلي او له ځان

سره دې کابل ته راوړي او په همدې ځای کې دې ډېرې کړي، دې ځای ته دومره خاورې انتقال شـــوې چې يوه خـــاورينه غونډۍ ترې جوړه شوه او د بلخ د خاورې په غـونډۍ يې شهـــرت و مونـد. دا غـونډۍ پـه مـسـتقيـمـه تـوگـه د کابلشاهانو د عظمت څرگندويې کوي.

د مرنجان غونډۍ:

دغه غونډۍ د بالاحصار د ختيځ په درې کيلو مترۍ کې د حضوري چمن او د رحمن مينې او سيد نور محمد شاه مينې، يـک لنگه کوتل اولو مړې مکروريان ترمنځ پرته ده. ددې غونډۍ پـه جنوب کې سياه سنگ پروت دی چې په پخوانيو وختو کې د نوروز ميلـه (جبه) پـه دې ځای کې کيدلـه. د هغې د تسميې دوجهې پـه باره کې ويل شوي چې مرنجان يو جادوگر سړی و چې زيات ثروت او پيسې يې درلودې، څنگه چې د هغه طلسم مات شو، د هغه افسانوي شته (دارايې) د خاورو په غونډۍ بدل شول او دا غونډۍ د هغه په نام ياده شوه.

لرغونپوهانو په دې غـونډۍ کې زيـاتې څېړنې او کـيندنې وکړې، اولـه دې غـونډۍ څخه يې لـه سپينو زرو څخه د جوړو شوو سکوډ کې ختينې کتيوې ترلاسه کړې، چې له دې سکو څخه د ځينو وزن له پنځو گرامو څخه زيات و. په يونانـي دورې پورې يې اړه درلوده چې د پنځمې او شپږمې ميلادي پيړۍ په شاوخوا کې جوړې شوې دي. دسکې په يو مخ کې د کونگ څيره او په بل مخ کې يې د تـفکر او انديـنښنی درب الـنوع زوس دلـور تـصوير چې د آتـن د ښار د ساتونکی په ډول تلقی کيده ايستـل شوی و او کيدای شي چې د مقدونی سکندر په زمانه کې د مديترانې له څنډو څخه کابل تـه رارسيدلی وي.

د ۱۹۳۳م کال د جـون پـه ميـاشـت (د ۱۳۱۲ هـ ش جـوزا) د مـرنجان د

غونډۍ په دوو نقطو کې دوه یووالي عبارت ځایونه و موندل (کشف) شول، چې د کوشانیانو په وخت کې جوړ شوي وو. همدارنګه له همدې غونډۍ څخه د بودا ستره مجسمه (اتوا) هم کشف شوه چې د جسامت او هنر له مخې د کابل موزیم ستره مجسمه وه. برسیره پردې په سلګونو د سرو او سپینو زرو سکې هم له همدې غونډۍ څخه لاس ته راغلې وې چې د کابلشاهانو په عصر کې د بودیزم د ستر مرکز څرګندویي کوي.

خیرخانه:

د خیرخانې غاښې د کابل د شمال لویدیځ په ۱٦ کیلومترۍ کې پروت دی له اسلام څخه د مخه پیړیو کې د دې کوتل په ګاونډ کې د سوریا یاد لمر د نمانځنې معبد موجود وو او د برهمنیانو لومړنۍ عبادت ځای وو. له دې سیمې څخه یوه ډیره ښکلې مجسمه چې د لمر رب النوع ده د هغې له مصاحبانو سره ترلاسه شوې ده.

د لمر د رب النوع نوم (هوریاخور) ویداې او اوستایي سندرو کې په مفصله توګه راغلي دي. د (خور) د کلمې په اړه ویلی شو چې د دې سیمې نوم اساساً (خورخانه) و او د وخت په تیریدو د خیر خانه په بڼه اوښتی دی، له دې امله زیات تاریخي ارزښت لري.

د بابربڼ:

دا باغ د شیر دروازې د غره په لویدیځه لمن کې واقع دی او د مغول بابر شاه د آثارو له پاتې شونو څخه دی چې په (۱٥۱٤م) کې یې د کابل ښار له

فتحې وروسته دغه ښار خپل پایتخت کړ او وروسته یې د دغه باغ چې د چاردهی په ټوله حوزه یې حاکمیت درلود بنسټ کیښود ، له لرې او نږدې سیمو څخه یې ډول ډول نیالګي دې ځای ته راوړل او نهال یې کړل. دغه باغ مغولي شاهي کورنۍ د ګړو لپاره یو ښکلی تفریح ځای و. وروسته بابر هندونیو او کابل یې پریښود خود کابل ښکلې هوا او میوې یې نه هیرولې. کله چې بابر مړشو د هغه له وصیت سره سم یې په همدې بڼ کې خاورو ته وسپاره ، د هغه لمسي نورالدین محمد جهانګیر په (١٦٠٧م) کې د هغه د قبر لپاسه یوه ښکلې مانۍ جوړه کړه او له هغه را ښکته په (١٦٤٦م) کال کې د هغه لمسی نورجهاني د بلخ او بدخشان د فتحې په مناسبت یو جومات جوړ کړ چې د دې باغ اهمیت او لوړتیا یې لا پسې زیاته کړه. متأسفانه د وروستیو دوه نیمو لسیزو په جګړو کې دغه باغ خپله ښکلا او تازه ګي له لاسه ورکړې ده او بیا رغونې ته اړتیا لري.

شیر پور:

د دې لپاره چې په ښار کې د دولت عسکر او لښکرې د خلکو د مزاحمت او ځورونې سبب نشي، امیر شیر علیخان پریکړه وکړه چې د بي بي مهرو د غونډۍ په شاوخوا د شیر پور په نامه یو ټینګ پوځي ښار ودان کړي.

نو ځکه یې په (١٨٧٠م) کې د مهندسانو په واسطه د دې ښار نقشه برابره او د عمل ډګر ته یې وړاندې کړه. دغه ښار د بی بی مهرو د غونډۍ په شاو خوا کې په (٢٠٠٠) جریبه ځمکه کې طرحریزي شو ، د دیوالونو لوړوالی یې ٢٠ فوټه او سورېې د دې استعداد لري چې توپ پرې ګرځیدای شي. ختیه یې

د فیلانو په واسطه پخیدله. په دې ښار کې یوه پوځی قشله چې د کتنې وړ گنجایش ولري په نظر کې نیول شوې ده.

له پنځو کالو څخه د زیاتې مودې لپاره دورځې (٦٠٠٠) کارگران او نږدې یو زر معماران او ترکانان په دې ودانۍ کې په کار بوخت وو. عسکرو ته پر اصلي معاش برسیره د میاشتې پنځه روپۍ هم ورکول کیدې، څو خپلو ورځنیو چارو ته پاملرنه ولري، خو د معمارانو اجوره هره ورځ په نقده توگه د دولت له خزانې څخه ورکول کیده. په داسې حال کې چې پخوا د سړکونو، لارو او ودانیو جوړول جبري وو او د بیگار به ډول په یې خلک راټولول او دغه کار به زیاتره په عامو خلکو او بزگرانو کیده او تحمیلي بڼه یې درلوده.

تراوسه لا ښارنه و ودان شوي او ختیځ او لویدیځ د یوالونه یې لانه وو بشپړ شوي چې د افغان او انگلیس دویم جنگ پیل شو او د غه پوځي ښار نیمگړیې پاتې شو، چې وروسته دوخت په تیریدو ړنگ شو.

دې پوځي ښار په یوه گوښه کې جنگي کلا (قعلهٔ جنگي) آباده شوه، وروسته د اعلیحضرت محمدظاهرشاه د حکومت په دوران کې د شیرپور دلویې عسکري قشلې په منځ کې ودانۍ جوړې شوې چې تریوې اندازې د عسکرو د ځای په ځای کولو محل گڼل کیده او همدارنگه عسکري لوژستیک او دارو او روغتون هم په کې ځای په ځای شول.

شهر آرا:

د شهر آرا برج او د شهر آرا بڼ د بر کي پر غونډۍ چې اوس د شهر آرا غونډۍ په نامه یادیږي، واقع دي. دغه غونډۍ پخوا د تپهٔ ماران په نامه یادیدله.

کله چې عبدالرحمن خان کابل ته راغی د دې غونډۍ پر سر یې په (۱۸۹۳م) کې له انګریزانو سره د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ چې د هغه په اساس انګریزان له افغانستان څخه ووتل. وروسته عبدالرحمن خان د دې غونډۍ لپاسه د یوه تعمیر بنسټ کیښود چې په خواکې یې د شهرآرا د برج په نامه د یوه برج بنسټ هم کیښود او په شاوخوا کې یې یو لوی باغ جوړ شو. چې د یو څه وخت لپاره د امان الله خان د وخت حربي ښوونځی هم په شهرآرا کې ځای په ځای شوی و. د وخت په تیریدو سره وروړو د شهر آرا باغ د خلکو تفریح ځای و ګرځید او د محمد ظاهر شاه د حکومت په وخت کې د دې باغ یوه برخه په (باغ زنانه) بدله شوه چې متاسفانه اوس متروک او خپل لومړنی اهمیت یې له لاسه ورکړی دی.

باغ بالا:

هغه باغ دی چې د اوسني پولي تخنیک او پروان میني ترمنځ غونډۍ باندې واقع او لویدیځ ته یې انترکانتیننتل هوټل پروت دی او د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې د یوه باغ په بڼه رامنځته شو (۱۸۸٤م) او د باغ بالا په نامه ونومول شو.

په دې غونډۍ باندې یوه کوچنۍ ښکلې ماڼۍ او یو د لمبلو ډنډ هم جوړ شو. نوموړې ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د دربار ځای و. د باغ بالا له قصر نه د انګلستان سفارت ته هم ترڅمکې لاندې یوه لار ایستل شوې وه چې د اړتیا په صورت کې یې د انګلستان د سفارت او د باغ بالا ماڼۍ ترمنځ تګ راتګ شونې کاوه. د باغ بالا په جنوبي برخه کې د پیر بلند په نامه یو مزار شته چې څنګ ته یې یوه زړه کلا موجوده وه او د کافر قلا په نامه یادیدله. د دې

کلا په شمال کې د ترصد یوه برج بنسټ هم ایښودل شوی و چې د چهاردهي، خیرخانې او وزیر آباد د سیمو، کلای جنګي او بی بی مهرو پرلارو باندې یوه حاکمه او څارنیزه (کنترولي) نقطه وه او همداوس هم په خپل حال پاتې ده.

باغ بالا د پرله پسې پېښو له امله خپل لومړنی اهمیت له لاسه ورکړې. وروسته د محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې د غه باغ بیا سمسور کړای شو او پریمانه او به ورته برابرې شوې، زیات تاکونه پکې کینول شول او ماڼۍ یې هم ترمیم شوه خو په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې یې بیرته خپله تازه ګی او سمسور تیا له لاس ورکړه، زیاتره تاکونه یې وچ شول او د سړک د غاړو زیاتره ونې یې له منځه تللې دي.

د چهلستون ماڼۍ:

د چهلستون ماڼۍ د دارالامان په ختیځ او د چهلستون د غره په لویدیځو لمنو کې د شاه زمان په دوره کې ودانه شوه چې د چهار دهی بهترینه سیمه یې چې خاصه ښکلا لري په دې منظور انتخاب کړې ده. لې پورته د چهلستون د غره په لمن کې یو وړو کی ځلی هم شته چې په پخوانیو ختو کې ودان شوی و، اما د شاه زمان له خوا دوباره ترمیم شو. امکان لري چې د غه سیمه او ځلی د کابلشاهانو پر وخت د بودیزم یونامتو کلی وو.

د چهلستون ماڼۍ د یوه ښکلی او شنه باغ په منځ کې واقع وه چې دوروستیو جګړو په نتیجه کې په بشپړه توګه ویجاړه شوې ده.

د دارالامان ماڼۍ:

د دارالامان ماڼۍ د چهاردهي په یوه ښیرازه سیمه کې د قوروغ د غره

ختیځ لورته له (۱۹۲۲م) را په دیخوا ، د امیرامان الله خان له خوا جوړه شوې ده چې سرمهندس یې مستر هارتن نومیده . د دارالامان د ماڼۍ په جوړولو کې د هغه د ښو خدمتونو درناوي په منظور د گذرگاه پول د ده په نامه (دهارتن پول) یاد شو. امان الله خان د پارلمان په خاطر د دارالامان د ماڼۍ بنسټ کېښود چې په بیضوی خونه کې یې له (٤٠٠) څخه زیات کسان ځاییدل.

دې ماڼۍ څلور تینگ‌او کلک برجونه درلودل او په څو پوړیز ډول جوړه شوه چې تعمیراتي مواد یې پخې خښتې ، گچ او سمټ وو ، د تعمیراتی موادو او کارگرانو د لیږدولو په منظور له د همزنگ‌نه تر دارالامانه د ریل کرښه تر کار لاندې ونیول شوه. د دې ماڼۍ بام د مسو په واسطه پوښل شوې ؤ. او په مناسبو ځایو کې دالوتونکو تصویرونه هم انځور شوی وو. د دارالامان واټ ډیر پلن او دواړو خاووته یې پراخې پلې لارې هم درلودې ، د سړک دواړو خواووته په دوه کتاره توگه ونې کرل شوې وې چې ټول پلي لارویان د لمرله وړانگو څخه خوندي پاتې کیدل متأسفانه چې هغه ټوله ښکلا او تازه گي د جگړو له امله په بشپړه توگه له منځه تللي دي.

د تاج بیگ د غونډۍ ماڼۍ:

د غه ښکلې ماڼۍ د دارالامان په لویدیځ کې د قوروغ د غره په شمالي څوکو کې ودانه شوې ده ، چې په ډیر عالی ډیزاین او ساختمان په دوه پوړیزه توگه یې د دارالامان له قصر سره په یوه مهال بنسټ ایښودل شوی او آباده شوې ده . دا دواړه محلونه د کابل د خلکو تفریح ځایونه وو او امان الله خان په دې ځای کې یونوی ښار په پام کې درلود ، خو د اهیله یې ترسره نشوه.

درېيم څپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه

د نړۍ په ټولو ښارونو کې د ښار پلان او نقشه د ځمکو (اراضی) د جوړښت له مخې ترتیب او اوډل کېږي. په همدې اساس د کابل ښار لرغونې او اوسنۍ نقشې په شکل او ډیزاین کې د شیر دروازی د غره، د آسمایي غره او د کابل سیند رول ټاکونکی دی. (۳۵۰۰) کاله پخوا هم همدغه عوامل د کابل د زاړه ښار له اغیزمنو فکتورونو څخه ګڼل کیدل. د آسمایی غره مخ په لمر ځوړي د لاندینیو پدیدو په ملتیاد لرغوني کابل منشأ جوړوي:

د ځمکو (اراضی) جوړښت:

یونانیانو د ښار د دفاع په منظور جګې غونډۍ (اکروپل) کارولې. کابل د یوې لوړې سیمې (دور دهستانا) یا جګ ښار (اورسپانا) په توګه په همدې منظور د کابلشاهانو ښاري مرکزو، چې له همدې امله له خورد کابل څخه بالاحصار ته ولیږدول شو، په دې اساس په لومړۍ اسلامي پیړۍ کې کابل هغه ښار و چې ټینګه او مستحکمه کلایی درلوده او هغه یې د (ګرزندېن) په نامه یادوله او دې جګې کلا ته رسیدل ستونزمن کاروو، د حاکمو نقطو موجودیت او له لوړو نقطو څخه ترصد، پردې (ښار) تسلط ناممکن کړی و.

د هایدروگرافي عامل:

د کابل سیند چې (کوفن) یې یادونه کړې ددې سیمې د ښیرازی او سمسورتیا سبب وو، دللندر له سیند څخه وروسته له نهردرسن څخه استفاده کیدله، جوی شیر بله ویاله وه چې د سیمې په ښیرازۍ کې یې سیده اغیزه درلوده چې په هغه وخت کې یې د خلکو داړتیاوو د پوره کولو او خړوبولو لپاره په ښه توګه کفایت کاوه.

ستراتیژیکی نقش:

کابل د موقعیت له مخې د دښمن د بریدونو په وړاندې د یوه ټینګ او مقاوم سپر په توګه پیژندل کیده، نو ځکه په دفاعي لحاظ د ښار شا او خواته د دیوالونو د شته والی او د غرونو د لوړو څوکو یادونې په تفصیل سره شوي دي. په اکبر نامه او تزک جهانګیري کې د ا موضوع په دې توګه توضیح شوې ده: «هغه غر چې پر هغه باندې د بالاحصار د ارګ بنسټ ایښودل شوي، هغه ته د شاه کابل وایی، چې پرسریی عقابان وو او د کابل ښار دوه ختیني کلاګانې درلودې او د بالاحصار ارګ یوه ځانګړې کلا وه.» ددې ښار کلا د بابر زوی میرزا کامران ترمیم کړه. جهانګیر د (۱۰۳۷-۱۰٤۷هـ.ق) په حدود و کې د هغه په ودانیو کې د پام وړ بدلونو نه راوستل او ځان ته یې ځانګړی ځای جوړ کړ، د بالاحصار کلا چې له خامو مواد و څخه جوړه شوي وه د شاه جهان په امر (۱۰٥٤هـ.ق) له ګچ او چونې څخه جوړه شوه او متعددې دروازې یې درلودې، چې د کابل د دیوالونو په برخه کې یې یادونه شوې ده.

تجارتي نقش:

کابل د ختیځ ، لویدیځ، شمال او جنوب په یوه تجارتي څلور لارې کې پروت دی. اچ اچ ویلسن په آریانا انتیکا نومی کتاب کې داسې لیکي:

«او رتهسپانم درې ترافیکي لارې لرې چې له لویدیځ، ختیځ او جنوب څخه راغلی او په اورتهسپانم کې سره یوځای کیږي. » خو سترابن لیکي: «دا سر کونه دری نه بلکی لویه تجارتي څلور لارې ده چې د باکتریا ، او اراکوزیا او د هند خواته ځي او د آسیا له لویو تجارتي لارو څخه ګڼل کیږي. بابر داسې لیکلي دي: « د هندوستان او خراسان ترمنځ د وچې له لارې دوه بندرونه دي: یو کابل او بل کندهار. کاروانونه له فرغانې او ترکستان، سمرقند او بخارا ، بلخ او له حصار بدخشان څخه کابل ته راځي. د خراسان او هندوستان ترمنځ همدغه ولایت واسطه دی. سوداګران روم او ختاته ځي او هر کال اووه اته زره آسونه کابل ته راځي. له هندوستان څخه له پنځلس نه تر شل زرو کورونو په کاروان کې کابل ته راځي. د خراسان، روم او چین مالونه په کابل کې پیدا کیږي. »

ځکه چې کابل له ډیرو پخوانیو وختو څخه د وریښمو له لارې سره د ارتباط پر اساس عالي تجارتي ماهیت درلود.

مذهبی نقش:

د عربو له راتګ او د اسلام د سپیڅلی دین له خپریدو سره سم په کابل کې اسلامي او مذهبي سپیڅلي مرکزونه او زیات شمیر جوماتونه جوړ شول. کابل ته د یوه مرکزیت دور په برخه کولو په لار کې د شاه دوشمشیره (علیه

الرحمه)، عاشقان او عارفان (علیه الرحمه) او شهدای صالحین (علیه الرحمه) زیارتونو مهم او ټاکونکی رول درلود. خو له اسلام څخه د مخه د بودایی دین له نقطه نظره په کابل کې ډیر بودایی عبادت ځایونه موجود وو. د کابل په بالاحصار کې د زمرد پرغونډۍ یو کوچنی بودایي معبد موجود ؤ. په شیوه کیو، بګرامیو، دامان شاخ برنتۍ، د مرنجان په غونډۍ، په تپۀ سلام او د خیرخانې په کوتل کې یو شمیر بودایي عبادت ځایونه او زیارتونه وجود درلود.

د حدود العالم مؤلف داسې لیکي: «کابل هغه ښار ګوڼل کیږي چې ټینګه او مضبوطه کلا لري، مسلمانان او هندوان پکې دي، بتخانې پکې دي، او رای قنوج تر هغو بشپړواک نه شي رسیدای، څو چې د غوبتخانو زیارت ونه کړي او د ملک بیرغ یې همدلته زړوي.»

دا موضوع د ملیونونو هندي زیارت کوونکو د تګ راتګ سبب ګرځید له او د کابل مذهبي نقش یې روښانه او ښکاره کاوه.

د کابل ښاري شبکه:

که چیری د لرغوی کابل جوړښت (ساختمان) ته وکتل شي، د هغه وخت کابل غیر منظم پلان درلود، ګذرونو او سیمو جګ ختین د یوالونه درلودل، تعمیراتي مصالح یې ډیرې لومړنۍ او خامې وې. واټونه کوچني او تنګ، نامنظم او کاږه واږه (مارپیچ) وو چې یوازې پلیو کسانو او ډیرو لومړنیو (ابتدایی) لیږدوونکو وسایلو په کې د تګ راتګ امکانات درلودل. د شپې له خوا دهرې سیمې د کوڅې لویې دروازې تړل کیدلې او زیاتره یې دفاعي بڼه درلوده. په هره سیمه کې د یوی قبیلې او یو ملیت کورنۍ اوسیدلې او د قومي

اړیکو پرېنستې یې ژوند کاوه چې د منځنیو پېړیو د ښارونـو وضعه راپېژني. په هره سیمه او محله کې قبیلوي دودونـه موجود وو، دریځه لرونکې خونې مخ په شمال او د تعمیر مخه به د لمر له لګیدو سره برابره او موافقه وه. ښځو د کور په څلورو دیوالونو کې ژوند کاوه. د نخاس، توارچي نغاره خانې او د بازار دورځې موجودیت ددې لرغونـي ښار له ځانګړتیـا وو څخه ؤ. ښاري شبکې عبارت دي له مختلفو ګذرونو او سیمو څخه هغه هم په لاندې ډول:

۱ - د دیوان بیګي ګذر:

د دیوان بیګي ګذر د شترخانې له سیمې سره نږدې واقع و.

۲ - د سردار جان خا ن ګذر:

دغه سیمه د زاړه ښار په منځ کې له بالاحصار څخه لږ لري پرته وه.

۳ -د قاضي ګذر:

دا ګذر اوسنی شوربازار دی چې د تیمورشاه د زمانې د قاضي القضات قاضي فیض محمد په نوم نومول شوې دی.

٤ - مراد خاني ګذر:

دا ګذر د احمد شاه بابا او تیمور شاه د دورې له بانفوذ نو میا لیو څخه د سردار مراد خان په نامه یاد شوی چې همدا اوس هم په همدې نامه موجود دی.

۵ - دا څکزیانو ګذر:

دا ګذر دا څکزیانو د قبیلې او د هغو د مشر په نوم نومول شوی او اوس هم په همدې نامه یادیږي.

بر سیره پردې کولی شود زاړه ښار د نورو محلونو او سیمو نـومونـه هم یاد کړو لکه:

بارانه	چنداول	خیابان	قرتای چنداول	اندرابی
قصاب کوڅه				
علیمردان گذر		کوچهٔ سکه بچه ها	درخت شنگ	جوان شیرها
تنور سازی	شترخانه	د خرابات کوڅه	خانی ها	سید جعفر
سرآسیاب بالاکوه		قول آبچکان	نغاره خانه	کوتوالي
موچي پرک	د مرده شویانو کوڅه	کهنه فروشي	پایان چوک	د علیمردان کوڅه
خوابگاه	شانه سازي	چُقرک کوڅه	غازي خان جنده	سردار جان خان
بالاجوی	کلای هزاره ها	کله خورها	سه دوکان	سرگندنا

۶- د کابل چارچته:

دا بازار چې سریې په لرګیو پوښل شوی و د ۶۰۰ فوټو په اوږدوالي او ۳۰ فوټو په سور د پل خشتي د جومات له دروازې سره متصل د کتاب پلورنځي او د میوند د آبدې او پل خشتي ترمنځ په اوولسمه میلادي پیړۍ کې د علیمردان خان له خوا ودان شوی و چې په شا او خوا کې یې اتلس تجارتي سرایونه موجودو. چارچته په (۱۸٤۲م) کال د انګلیسي جنرال پالک له خوا چور او چپاول شوه. خو ژر بیرته ترمیم شوه. اما په (۱۳۲۸هـ.ش) کال کې د کابل ښار د عصري کولو په منظور دغه بازار په بشپړه توګه وران شو او دغه تاریخي ودانۍ له منځه لاړه.

رسته (اتحادیه):

په لرغوني کابل کې ډول ډول تجارتي رستې (اتحادیې) موجودې وې د بیلګې په ډول، د بزازۍ رسته: د آهنګرۍ رسته، د مسګرۍ رسته، د زرګرۍ

رسته او داسې نورې چې هرې يوې د صنعتي او توليدي اتحاديې په توګه خپل کارونه سرته رسول. په هره سيمه کې مشخص او ابتدايي حمامونه موجود وو لکه: د کاه فروشی حمام، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، چند اول حمام، د عاشور بيګ حمام، د غلام رضا حمام او داسی نور.

د لرغوني کابل اجزاوې:

۱- ده افغانان:

عبارت وله: جوی شير ،نخاس، شاه دوشمشيره، اندرابي کوڅه، اندرابي، د ګاډي خانی سرای، د غوړيوو سرای، د مرغاويو حوض، د قالينو سرای، د سکه بچه ها کوڅه، د سيد جعفر کوڅه، سرآسياب، بالاکوه او قول آبچکان.

۲- خيابان:

د خيابان کوڅه، کشمش فروشی، د عبدالرحمن خان سرای، نغاره خانه او کوتوالي.

۳- مراد خاني:

د حضرت عباس زيارت، د مرده شويانو کوڅه، يو پيسه ګی پول او موچی پر ک.

٤- سرچوک:

چارچته، کهنه فروشی، پايان چوک، رکاخانه، کتابفروشي، سراجي، کاه فروشي، بوريا فروشي، د محمد قومي سرای،د اعليحضرت باغ، د عليمردان خان کوڅه، د شعبې سرای، خوابګاه، دمستان پول او شانه سازي.

۵- شوربازار:

بالاحصار، صدر بازار، لاهوری دروازه، تخته پل، هندوگذر، پېزار دوزي، د چقرک کوڅه، آهنگری، تنورسازي، بارانه، شترخانه، انار فروشي، د رکاخانې بازار، د سراجي بازار، د علي رضا خان کوڅه، بابای خودی، د نواب باغ، خرابات، درخت شنگ، د ډاکتر قاسم کوڅه، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، سپورت سوار، چوب فروشي، د غازي خان جنډه، د سردار جانجان جنډه.

٦- چنداول:

د جهان آرا باغ، سرکاریز، بالاجوی، د هزاره گانو کلا، خافي ها، قرتا، کله خورها، سه دوکان، د قاضي باغ، پخته فروشي، د نواب باغ او سرگندنا.

د زاړه ښار ستونزې:

د کابل زوړ ښار یو ګڼ او مزدحم تجارتي مرکزو. د کانالیزیشن سیستم وجود نه درلود، د ترافیکو بهیر د مناسبو لارو د نه موجودیت له امله له ستونزو سره مخامخ و، شین کمربند نه و، بریښنا، تیلفون، مخابرات او د اوبو رسولو شبکې له زیاتو مشکلاتو سره مواجه وي. د کوڅو او کورونو د قبقه پته څرگندیدای نشوه، ټاکلي مارکیټونه او ورکتونونه موجود نه و، ښار له ټاکلي نقشې او ماستر پلان څخه پرته پراخیده.

د معاصر کابل نقشه:

د کابل ښار د پنځه ویشت کلن پلان د په پام کې نیولو له مخې په ښار او ښاري ودانیو کې ستر بدلونونه رامنځته شول. د کابل ښار د بالاحصار له څلورو

دیوالونو څخه ووت او په منظمه او غیر منظمه توګه د ښاري شبکو بنسټ د کابل د سیند او د شیردروازي او آسمایي غره په لمنو او د هغو پرګاونډیو غونډیو کې ښوودل شو.

نـــو:

د نوی ښار پروژه په ۱۳۱٤ هـ. ش کال کې

د شیر شاه میني پروژه په ۱۳۲۱ هـ. ش کال کې

د میرویس میدان پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې

د ولي کارتي پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال

د جمال میني پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال کې

د پل سوخته د سیند د غاړې پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې

د شاه شهید پروژه په ۱۳۳۱ هـ. ش کال کې

د شیر پور پروژه په ۱۳۳٤ هـ. ش کال کې

د دریمی کارتی پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د باغ بالا پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د مامورینو د کارتې پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د ده افغانانو پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د خیرخانې مینې پروژه په ۱۳۵۱ هـ.ش کال کې او د تایمنی واټ پروژه په ۱۳۵۲ هـ.ش کال کې تر لاس لاندې ونیول شوې.

د لومړي ځل لپاره په (۱۳٤۵ هـ.ش) کال کې د کابل ښار ماستر پلان طرح شو چې د کابل ښار د اوسیدونکو لپاره (۲۳۷۸۰) هکتاره ځمکه په پام کې نیول شوې وه چې په هغې کې د (۸۰۰) زرو تنو لپاره د اوسیدنې کورونه

برابریدل. خو دویم ماستر پلان (۱۳۴۹) کال د (۱٤۱٦۰۰۰) تنو لپاره په (۲۹۹۰۰) هکتاره ځمکه کې په پام کې نیول شوې و. وروسته په (۱۳۵۷) کال کې د ښار جوړولو کار پوهانو (۳۲۳٤) هکتاره یا (۱٦۵۰۰۰) جریبه ځمکه د دوه ملیونو ښاریانو لپاره په پام کې ونیوله. له ځمکې نه د استفادې ډلبندي یا تصنیف یې په دې ډول دی:

د کابل ښار د ځمکې د استفادې طرز:

۱- په سلو کې ۲۵ د اوسیدنې سیمه (ساحه).

۲- په سلو کې (۵٤۳) صنعتي، عامه مرکزونه، شني ساحي او سړکونه.

۳- په سلوکی (۸) د زیرمه تونونو (گدامونو) او عمومي پارکنگونو ساحه.

٤- په سلو کې (۵, ۹) کلتوري او د حلقوي سړکونو سیمې.

۵- کرنیزې (زراعتي) ساحې (۷٦۵۰) هکتاره ځمکه.

٦- په سلوکې (٤, ۱) د (٤۰۰) هکتارو معادل د مړستونو (قبرستانونو) لپاره ټوله (۳۲۳٤۰) هکتاره.

د کابل ماستر پلان په لاندینیو څلورو سیمو چې هره یوه یې ځانګړي مرکزونه لري، ویشل شوی دی:

۱- شمال لویدیځه سیمه: چې ٤۹٦۰ هکتاره ځمکه او ٦۳۰ زره نفوس لري لویدیځ ته یې د افشار غر، جنوب ته یې د آسمایي غر او کابل سیند، شمال ته یې حلقوي سړک او ختیځ ته یې د کابل سیند واقع دي.

۲- شمال ختیځه سیمه: دا سیمه ۱٦۷۰ هکتاره ځمکه او ۲۱۰ زره تنه نفوس لري چې لویدیځ ته یې د جشن سیمه، حضوري چمن او کابل سیند، شمال ته یې د کابل سیند، ختیځ ته یې حلقوي سړک او جنوب ته یې د مرنجان غونډۍ پرته ده.

۳- جنوب ختیځه سیمه: ځمکه یې ۲۸۰۰ هکتاره او نفوس یې ۳۲۰ زروته رسیږي. ددې سیمې لویدیځ ته د شیر دروازې غر، شمال ته یې کابل سیند او د مرنجان غونډۍ ختیځ او جنوب یې حلقوي سړک احاطه کړې دې.

٤- جنوب لویدیځه سیمه: نفوس یې ۸٤۰ زره او ځمکه یې ۷٤۰۰ هکتاره ده چې د لویدیځ او جنوب له لوري له حلقوي سړک، د شمال او ختیځ له خوا د افشار له غره، علی آباد، آسمایي غره او شیر دروازی له غره سره نښتې ده، خو د کابل ښار مرکزي هسته په درې پلانې سیمو الف، ب، ج تصیف شوې ده.

پخوا له دې چې دغه ماستر پلان عملي بڼه اختیار کړي، د ښار په مختلفو ناحیو کې لوړ پوړې ودانۍ اویو پوړ یزې پروژې په لاندنۍ توګه ودانې شوي دي چې د نوي ماستر پلان تطبیق بطی کوي:

- د مرنجان د غونډۍ په شمال او د بي بي مهرو په ختیځ کې (۱، ۲، ۳، ٤،) مکررویان بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې، پنځه سوه فامیلي او د سرې مینې بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې د کور برابرولو (تهیه مسکن) بلاکونه او د پولیسو بلاکونه.
- په خیر خانه مینه کې د ښاروالي بلاکونه، (۹۰) نوي فامیلۍ د بلاکونه، کلوله پشتې ته څیرمه د ښاروالي بلاکونه.
- په خیرخانه مینه کې د کارګري قصبي بلاکونه.
- د بی بی مهرو د غونډۍ په شمال ختیځ کې هوا یي بلاکونه.
- د خیرخانې مینې په دویمه برخه کې د خیرخانې د پروژې بلاکونه.

د افغانستان د پلازمېنې نقشه

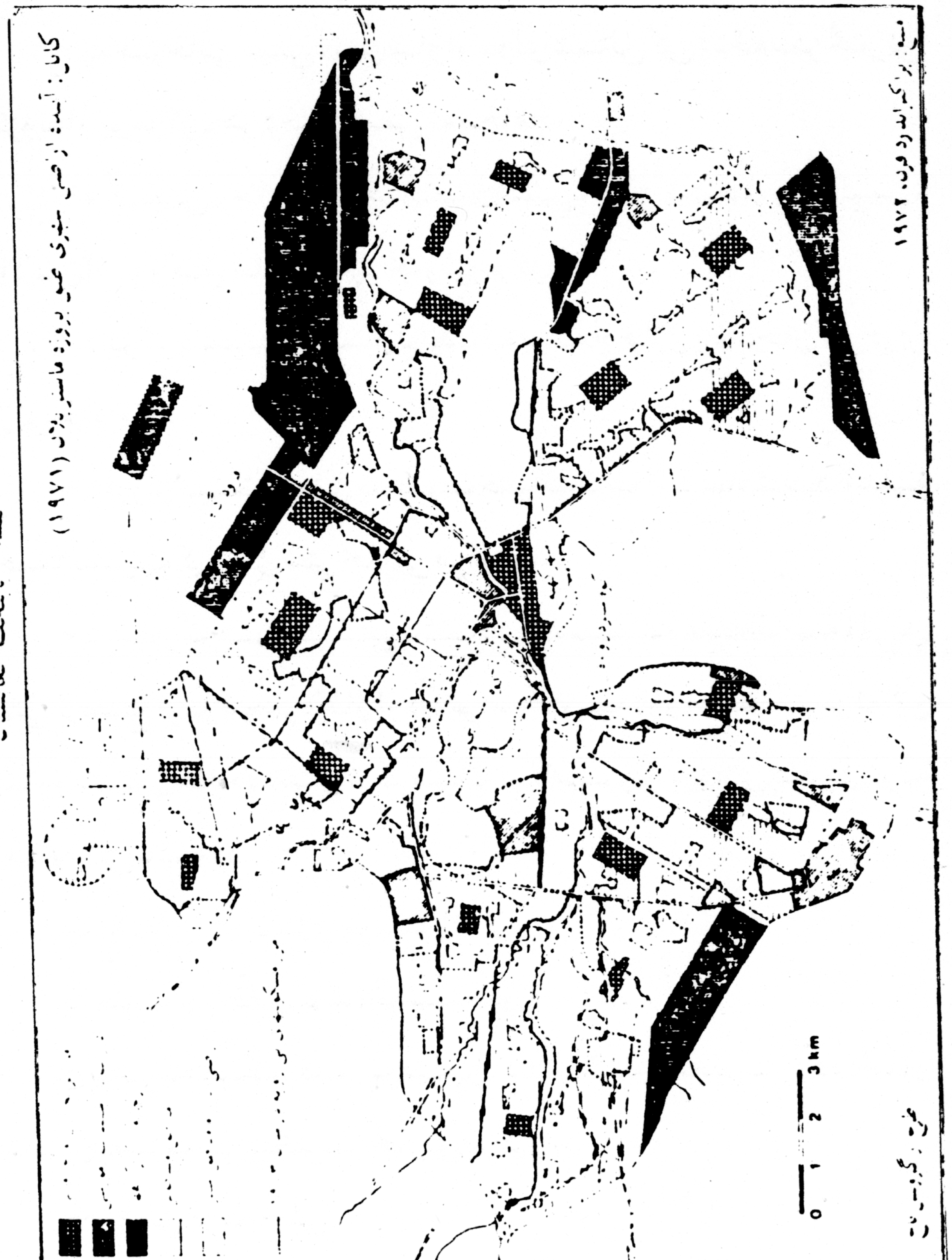

د دې ماستر پلان له مخې ټولې ادارې، کارخانې، د استوګنې او تجارتي مرکزونه په لاندې توګه ډلبندي کېدای شي:

الف: تجارتي او خدماتي مرکزونه:

- په خیرخانې مینې، نوی ښار او سرای شمالي کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه او یو مرکز د هو د خیلو سیمې ته مخامخ.

- د کمپنۍ، چاردهې، خوشحال مینې، قلای شهاده، باغ رئیس، دارالامان او په واصل آباد کې شپږ تجارتي مرکزونه.

- د لوګر د سیند په شمال لویدیځه برخه او قلای زمانخان کې درې تجارتي مرکزونه.

- د ارزان قیمت پروژې په جنوب ختیځه برخه او د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمه کې درې ستر تجارتي مرکزونه.

- د ښار په مرکز کې د شاه دوشمشیره (علیه‌الرحمه) او پل خشتي ترمنځ تر پل محمود خان او د میوند واټ په دوو استقامتونو له ابن سینا روغتون څخه د اتفاق ترجوماته او لاهوری دروازې پورې ټوله پراخه تجارتي سیمه ده.

ب- اداري او روزنیزې مؤسسې:

په جنوب لویدیځ او لویدیځه سیمه کې:

د پولي تخنیک، کابل پوهنتون، د دارالامان په جنوب، د ده دانا او چهلستون په سیمه کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه.

- په شمال لویدیځ کې:

- په خیر خانه مینه کې دوه ستر مرکزونه، په وزیر محمد اکبرخان مینه

کې يو مرکز اوله آريانا هوتل نه د هوايي ډګر د سړک په ختيځ امتداد مجتمع اداري په پام کې نيول شوي دي.

- په شمال ختيځه برخه کې د کابل سيند په جنوبي څنډو کې دوه ستر مرکزونه په پام کې نيول شوي دي.

- په جنوب ختيځه برخه کې د سيد نور محمد شاه مينې (نوې کارتې) په جنوب کې يو اداري او کلتوري مرکز پلان شوي دي.

- د ښار په مرکز کې د نوي ښار او پل باغ عمومي په منځ کې تر پل محمود خانه د کابل د سيند په شمالي څنډو کې اداري او فرهنګي مرکزونه پلان شوي چې موجود هم دي.

ج- کارخانې او کارځايونه:

- په شمال ختيځه برخه کې له صنعتي پارک څخه د سړک په دواړو خواوو کې تر هود خيلو پورې اوله هغه ځايه د هوايي ډګر تر جنوبه او يوه برخه هم د کابل د هوايي ډګر شمال ته د خواجه رواش د غره په ځوړو کې.

- د رحمان مينې او سيد نور محمد شاه مينې د سړک په امتداد د لوګر سيند له څنډو تر سيد نور محمد شاه مينې. (کارته نو) پورې.

- د لوګر د سيند په جنوبي څنډه کې د ارزان قيمت پروژې په جنوبي استقامت کې د کارخانو لپاره پراخه سيمه په پام کې نيول شوې ده.

- د او سيدنې او مسکوني سيمې د ماستر پلان په شاملو برخو کې په افقي کرښو په نښه شوي دي.

هـ- شنه سيمه په ټکو ښودل شوې ده. عمومي کرښې، د ويالو رواني او به او عمومي سړکونه د حلقوي سړکونو په شمول د ماستر پلان په نقشه کې په

ځر گنده توگه ښودل شوي دي. په دې ماستر پلان کې مکروریان، ۲۴۰ وړکتونونه ۲۵۰ لومړني ښوونځی، ۱۰۰ ثانوی ښوونځي، ۵۰ د ځجونو ښوونځي، طبي تأسیسات، عاجل او سیمه ایز کلینیکونه، درملتونونه، طبي لابراتوارونه، ۳۰ عاجل روغتونونه، ۲۵ عصري حمامونه، ۳۵ ښاري کتابتونونه، ۲۰۰ جوماتونه، ۲۰ د فاتحې اخیستلو سالونونه، ۲۰۰۰ نانوایي گانې او د اطفایې ۲۲۵ مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

د سړکونو سوریا پلنوالی له ۲۰ نه تر ۱۱۰ مترو پورې ټاکل شوی دی. او په ماستر پلان کې د شاملو سړکونو ټول اوږدوالی ۴۸۰ کیلومتره او مساحت یې په مجموعي ډول ۳۳۰۲ هکتارونه رسیږي.

د هوایي ډگر په سړک جکپوړی ودانۍ او کلتوري مرکزونه په پام کې نیول شوي وو. د ښار په ختیځه برخه کې کلتوري او روزنیز مرکزونه او په مرکز کې تجارتي تأسیسات په پام کې نیول شوی وو چې متأسفانه تر اوسه عملي شوي نه دي. کابل ښاروالي دغه ځلور سیمې په شپاړسو ښاري ناحیو ویشلي دي. هغه هم په لاندې ډول:

لومړۍ ناحیه:

په دې ناحیه کې د هارتن پل، د خواجه صفا د غره شمالی برخه تر بالاحصاره، پل محمودخان، د کابل سیند جنوب، باغبان کوڅه، پامیر سینما، باغ علیمردان او میوند واټ شامل دی. «د لومړۍ ناحیې ټیلفون ۲۳۵۷۷».

دویمه ناحیه:

په دې ناحیه کې ماشینخانه، دهارتن پول، سره میاشت، د کابل د سیند غاړه، د آسمایي غره شمالي برخه، د سالنگ واټ جنوبي برخه، د پروان مینې په استقامت د باغ بالا تر گردنې پورې «ټیلفون ۳۱۲۰۵».

دریمه ناحیه:

له هارتن پله څخه د سیلو تر سړکه، د چمچه مست سیند شمالی خوا تر پل سوخته پورې، د دارالامان سړک، کوز علاؤالدین، دریمه کارته، سرای غزني، شیرشاه مینه، میرویس میدان، نهر درسن، د همزنګ او جمال مینه. «تیلفون ۴۲۹۴۰».

څلورمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د سالنګ واټ شمالي برخه، د باغ بالا تر ګردنې، پروان مینه، ده کیپک، بادام باغ، د انصاری څلور لارې، د صدارت څلور لارې د شیر پور تر څلور لارې پورې، د تایمني د سړک په استقامت کلوله پشته، دوزیر آباد پروژه او دریم پروان. «تیلفون ۳۱۸۶۰».

پنځمه ناحیه:

له خوشحال مینې څخه تر قرغې، قلعه ء جواد، افشار، قلای وزیر، نو آباد، سپین کلی، نیاز بیګ، د فاضل بیګ نو آباد، قلعه ء کاشف، د قمبر څلور لارې، قلای واحد، د چمچه مست سیند غاړه، د سیلو د سړک له څنډې د باغ بالا تر ګردنې او مامورینو تر کارتی، د پولی تخنیک په شمول. «تیلفون: ۴۲۷۲۹».

شپږمه ناحیه:

د دارالامان د سړک لویدیځه برخه، قلعه ء قاضی، د برچې د ښته، قلعه ء شهاده، قلعه وزیر، د چاردهی چار قلعه، کلای بختیار، قلعه ء بهادر خان، د چمچه مست سیند جنوبي برخه تر قلعه ء قاضي پورې، ګل خانه او دریمه کارته. «تیلفون ۴۴۱۶۲».

اوومه ناحیه:

د چمچه مست سیند د غاړې جنوبی برخه، گذرگاه، بریښنا کوټ، واصل آباد، قلای غیبي، موسهی چهاردهی، آقا علی شمس، چهلستون، د تاج بیگ غونډۍ، ده دانا، ده مراد خان، ایوب خان مینه، د دارالامان د سړک ختیځه برخه تر دوغ آباده، قلای اسفندیار، گلباغ، قلای فتوح، ترتنیي کوټ پورې. تیلفون: ٤٢١٥٦ ».

اتمه ناحیه:

د حضوری چمن سیمه، شاه شهید، رحمان مینه، سید نور محمد شاه مینه، د بگرامیو نساجی، قلای صاحب زاده، قلعچه، باغ سید، قلای حشمت خان، بینی حصار، شهدای صالحین، تریک لنگه کوتل پورې. تیلفون ٢٦١٠٦ »

نهمه ناحیه:

مکروریان، شش درک، هودخیل، پلڅرخي، « فعلاً قلعه زمان خان او ده خدایداد، د « ١٣٧٥ هـ.ش کال پر اساس ». (١)

لسمه ناحیه:

نوی ښار، له زینب ننداري څخه د وزیر آباد تر پروژې، د تایمنی د سړک د شمال په استقامت، وزیر آباد، وزیر محمد اکبر خان مینه،

---

(١) په نهمه ناحیه کې دویم، دریيم او څلورم مکروریان، محمد عمر خان قلعه، د میر عباس قلعه، د قلعه وکیل یوځای (د هوایي ډگر د سړک ختیځ کورونه)، تر هوا پیژندنې پورې سیمې هم شامل دي. (ژباړن)

شیرپور، قلعهٔ فتح الله خان، قلعهٔ موسی، قلعهٔ جنګی، د بي بي مهرو قلعهٔ خاطر. «تیلفون ۳۳۹۴۰». (۱)

یوولسمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د ده کیپک، د پوستین دوزانو کوڅه، د آریانا پروژه، د نورستان سړک، د کوهستان سړک، د ۳۱۵ لوا شاته، هزارهٔ بغل، د نجارانو قلعه لوړې برخه، او د خشت هوختیف دویمه برخه شامل دي.

دوولسمه ناحیه:

د ارزان قیمت پروژې ساحه، زن آباد او د پولیسو د مأموریت ساحه په برکی نیسی چې د کابل ښار ختیځ ته په اوولس کیلومترۍ کې موقعیت لري.

دیارلسمه ناحیه:

د ده سبز سیمه او ګاونډي کلي او باندې دي چې د یوې ناحیې عملي جنبه یې نه ده ترلاسه کړې.

څوارلسمه ناحیه:

تاکل شوې وه چې د پغمان ولسوالی د یوې ناحیې په توګه وپیژندل شي چې تراوسه یې عملي بڼه نه ده غوره کړې.

پنځلسمه ناحیه:

د قلعهٔ نجاران لوړې برخه، د تایمنی یوه برخه، لب جر، د خیرخانې مینې دریمه برخه، پنځه سوه فامیلي، سره مینه، پروژهٔ جدید، د پارک ګولایی،

(۱) په لسمه ناحیه کې د هوایي ډګر د سړک په استقامت لویدیځ پورته د بي بي مهرو (ع) تپوله سیمه د هوایي ډګر تر دوسر کې (قلعهٔ وکیل، قلعهٔ چمن، هوایي بلاکونه) او کارګري قصبه د هوایي ډګر په شمول هم شامل دي (ژباړن).

د جمهوریت گولایی، خواجه بغرا، د خواجه بغرا غونډۍ او «پوسته کچالو» په کې شامل دی.

شپاړسمه ناحیه:

لومړی مکروریان، د چمن سیمه، سمنټ خانه، قلعه ء زمانخان، ده خدایداد، پل پادشاه او د قابل بای سیمه په برکی نیسی (۱) اوس د تیلفونونو زیاتره نومرې فعالې نه دي او یا یې نومرې بدلې شوي دي.

په دې ترتیب د پغمان له لمنې تر بگرامیو او له خواجه بغرا نه تر سرآسیاب او د دارالامان په جنوب کې دوغ آباد، ریشخور د «ستر کابل» ښاري ناحیې شاملې دي.

یوازې د کابل په لویدیځ کې د ارغنده باندې او د شیوه کیو، بگرامیو، ده یعقوب کلي او باندې د کابل په وروستۍ ختیځه برخه کې د ښار د اطراف په توگه پیژندل کیږي او دواړه ساحې د ښار په لرې احاطه کې د اطراف د مهاجرت محورونه جوړوي چې په کرنه او مالداري بوخت دي.

د لوړ پوړیزو ودانیو د دې پروژې په څنگ کې د ټولنیزو او روغتیایي خدمتونو تأسیسات، د جمهوریت روغتون، نادرشاه روغتون، د طبي علومو د

---

(۱) «۱۲-۱۳-۱٤-۱۵-۱٦» ناحیه له ۱۳۷۵ کال څخه وروسته په کابل ښاروالی کې مطرح شوې دي. که نه نو تر ۱۳۷۵ کاله پورې د کابل ښاري ناحیې هماغه یوولس ناحیې دي او ارزان قیمت پروژه هم خپل ځانگړی ناحیوي تشکیلات لري، امکان لري د لنډمهالي اداري او انتقالي حکومت په دوران کې دغه موضوعگانې په اساسي توگه روښانه شي. «د ۱۳۷۵ کال سرشمیرنه، د ۱۹۹٦-۱۹۹۷) مطابق» د افغانستان د مرکزی احصایې اداره.

اکاډمی روغتون (چهارصدبستر)، وزیر اکبرخان، ابن سینا، د اندراگاندي دماشوم د روغتیا روغتون (صحت طفل) د مرکزي قواو روغتون، ملالی زیږنتون، د نور روغتون، سناتوریم، د پولیسو روغتون د اهریو په خپل وارد کابل د خلکو د روغتیا او روغتیایي خدمتونو په لاره کې خپلې خپلی هڅې کوي او ددې ترڅنګ په هره ناحیه کې زیات ښاری کلینیکونه، کتنځایونه او شخصي کتنځی او کلینیکونه، له پنځو سوو زیات درملتونونه او زیات شمیر معالج ډاکتران د خلکو په اختیار کې ورکړل شول. زده کړې د مدرسې له سطحې نه لوړو زده کړو پوهنتونونو او له هیواد نه بهر زده کړو ته انکشاف وکړ. ورځپاڼو، جریدو او ډله ایز ارتباط وسایلو، د انټرنټ او سپوږمکیو د تیلفونونو په سطحه پراختیا وموندله. کورونه ځوړوړیز، د ښار سړکونه په معاصره طریقه پلن رو ښانه په ترافیکي څراغونو او یا د ترافیکي وسایطو په دوران مجهز شول.

په ټولو برخو کې تلفون، تلګراف، رادیو، تلویزیون، ډول ډول رسمی او خصوصي خپرونې مختلفې مطبعې، د ښځینه طبقې د زده کړې د کار حق او په دموکراسي شکل اداره ،دولتي اداري، کابینه، جمهور رئیس، په پادشاهانو او جمهوري ریاست پورې اړوندې مانۍ، معاصر عسکري او اداري نظام رامنځته شو. د ښار تصنیف په بیلا بیلو ناحیو، ښاري ماستر پلان او د ښاري ځمکو تصنیف، سرشمیرنې او ښاري احصایې په بیلا بیلو برخو کې په ځانګړو اهدافو په ښار کې ترلاس لاندې ونیول شول.

د کابل د (١٣٧٥هـ.ش) کال وروستي ماستر پلان ته د (٣٢, ٣٤٠) هکتاره ځمکي په ساحه کې پراختیا ورکړه شوه او د کابل د ښار نفوس دوه

ملیونو تنه اټکل شو. په دې ماستر پلان کې د استوګنې ودانۍ په دې ډول په نظر کې نیول شوې وې:

په سلوکې له ۱۰ تر ۱۵ ودانۍ ۹ پوړیزه یا تر دې زیاتې.

په سلوکې له ۶۵ تر ۷۰ ودانۍ ٤ او پنځه پوړیزه.

په سلوکې له ۲۰ تر ۲۵ ودانۍ ۲ او ۳ پوړیزه.

داسې پلان ترتیب شوی و چې ښار باید په خپل عمودي بعد کې پراختیا ومومي او د ښار له افقي پراختیا څخه مخنیوی وشي. د ښار بیلا بیلې اجزاوې لکه څنګه چې مو د روپیژندی له پرونی کابل سره هیڅ سمون نه لري. د ناحیو په هر یوجز کې ټول فرهنګي، اقتصادي، صناعتي او اداري تسهیلات په نظر کې نیول شوی دي چې پرونی کابل ورڅخه برخمن نه وو.

او سیدونکو ته تریوې اندازې د ښنبلو او به، بریښنا، په ښار کې سالمه او روغتیایي فضا برابره شوی ده.

څلورم څپرکی

د کابل ښار
د افغانستان د سیاسي مرکز په توګه

د کابل ښار د تیمور شاه د سلطنت پر مهال بیا سیاسي مرکز شو، په دې ترڅ کې د کابل په زاړه ښار کې بدلونونه او پراختیا وې رامنځته شوې، کله چې په (۱۸۸۸م) کال او سنی ارګ چې عبدالرحمن خان یې بنسټ ایښی و تکمیل شو، دولتي اداره له بالاحصار څخه ارګ ته ولیږدیده او د وزارتونو ادارې د یوې ټولنې (مجتمع) په بڼه سره راټولې شوې. د دولت ریاست شاهي وی که جمهوري په ارګ کې مستقروې، عظمې صدارت ته د ارګ ترڅنګ ځای ورکړل شو او نورې ادارې د ارګ د شاوخوا په لرې او نږدې سیمو کې ځای پرځای شوې او د ښار له پراختیا سره سم د دې وزارتونو په ساختماني بڼه کې مثبت بدلونونه څرګند شول. د مخابراتو د وزارت ښکلې او مجللې (۱۸) پوړیزې ودانۍ کابل ته نوې بڼه ورکړه. د ملي دفاع وزارت، د عدلیې وزارت، د کانو او صنایعو وزارت، د پښتونستان په څلور لارې کې د ارګ په ګاونډ کې واقع دي. د پوهنې، اطلاعاتو او کلتور وزارتونه د ښار په مرکز (ده افغانانو) کې موقعیت لري. د صدارت قصر، د پلان وزارت، د کلیو د پراختیا وزارت، امنیت او د کورنیو چارو وزارت په لږ واټن د ارګ په لویدیځه خواکې موقعیت لري. د

بهرنیو چارو او سرحدونو د چارو وزارتونه د ارگ لویدیځ خواته پراته دي. په همدې توگه د مرکزي بانک (د افغانستان بانک) ، ملي بانک او پښتني تجارتي بانک، کابل ښار والي او د کابل ولایت بنسټ هم د ښار په مرکز کې اینبودل شوي دي. یو شمیر وزارتونه په علاؤ الدین کې د دارالامان د سړک په امتداد او یا په شیرشاه مینه کې موقعیت لري. د بیلگې په توگه د سوداگرۍ وزارت د علاؤ الدین په سیمه او د لوړو زده کړو وزارت په شیرشاه مینه کې، همدارنگه مقننه قوی (پارلمان) ته هم د علاؤ الدین په سیمه کې ځای ورکړل شوی دی.

د هوایي ډگر د سړک په امتداد د عامې روغتیا وزارت، ملکي هوانورد ی او ستره محکمه ځای لري. د بریښنا د انرژۍ وزارت د خیرخانې په بادام باغ کې او د فواید عامې وزارت په لومړي مکرویان کې خپلې ورځنۍ چارې پرمخ بیایي. په همدې ډول د متحابه دولتونو ټول سفارتونه او د ملگرو ملتو ادارې او غیر دولتي مؤسسې خپلې ودانۍ او مستقلې ادارې په خپل واک کې لري. له دې جملې څخه د روسیې سفارت د دارالامان په سړک او د امریکا د متحدو ایالتونو سفارت د هوایي ډگر د سړک په امتداد په وزیر اکبرخان مینه کې مجللې او ښکلې ودانۍ لري.

د ارگ په داخل کې ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لکه د گلخانې ماڼۍ، د دلکشاه ماڼۍ، د سلامخانې ماڼۍ او لومړی لمبر ماڼۍ وجود لري. د بهرنیو چارو وزارت د ستوري ماڼۍ او د صدارت ماڼۍ له مهمو او ټینگو ودانیو څخه دي چې په ښکلې معماری جوړې شوې دي. د کابل په جنوب کې د چهلستون ماڼۍ د کابل له ښکلو ماڼیو څخه ده چې د زمانشاه د حکومت په دوره کې ودانه

شوې ده، وروسته د هغې په ساختمان کې زيات بدلونونه رامنځته شول، د قوروغ د غره په شمال ختيځ لمن کې د دارالامان ماڼۍ او د تاج بيګ د غونډۍ ماڼۍ د امان الله خان له شاهکاريو څخه دي چې په دې ښکلا سره په کابل کې لږ ترسترګو کيږي. د ښوونې او روزنې وزارت او د کابل ولايت په لويديځ کې د ملي آرشيف ودانۍ د کابل ښار له سترو او وتلو تاريخي و دانيو څخه ګڼل کيږي چې د هيواد زيات تره رسمي او تاريخي اسناد په کې خوندي دي.

په کابل کې مهمې ادارې:

کابل د افغانستان د پلازمينې او سياسي مرکز په توګه د يوه مستقل هيواد ټول اداري، ټولنيز، اقتصادي او پوځي تشکيلات لري چې دلته يې په لنډه توګه يادونه کوو:

د جمهوري رياست مقام:

مقرېې د ګلخانې، دلکشاه، سلام خانې ماڼۍ او لومړی لمبر قصر کې دی.

د صدارت مقام:

صدراعظم په بيلا بيلو برخو کې له څلورو څخه ترپنځو پورې مرستيالان لرل. د وزيرانو شورى د چارو اداره د دولت د سياسي، اقتصادي، علمي او پوځي چارو په اړه پراخ تشکيلات لري. مهم وزارتونه يې دادي:

- د بهرنيو چارو وزارت
- د ملي دفاع وزارت
- د امنيت وزارت (اوس رياست)
- د مخابراتو وزارت

- د اطلاعاتو او کلتور وزارت
- د ترانسپورت وزارت
- د ملکي هوا نوردۍ وزارت
- د بیا رغاونې وزارت
- د سپکو صنایعو او خوراکي موادو وزارت
- د مالیې وزارت
- د ساختماني چارو وزارت
- د سرحدونو د چارو وزارت
- د پوهنې وزارت
- د لوړو او مسلکي زده کړو وزارت
- د عامې روغتیا وزارت
- د بریښنا انرژۍ وزارت
- د اوبو لګولو وزارت
- د عدلیې وزارت
- د کرنې او مالدارۍ وزارت
د اسلامي شؤنو وزارت
- د پلان وزارت
- د سوداګرۍ وزارت
- د کلیو د رغاونې او پراختیا وزارت
- د راستنیدونکو د چارو وزارت
-مرکزي بانکونه (د افغانستان بانک، ملي بانک، پښتني تجارتي بانک)

- د کابل ښار والۍ ریاست
- د کابل ولایت

د کابل ښاروالی ریاست چې د ښار او ښاروالی اړوندې چارې سمبالوي ځلور مرستیالان او په مرکزي اداره کې مختلف ریاستونه او د ناحیو (۱٦) ریاستونه لري چې د ښار په بېلا بېلو سیمو کې موقعیت لري د بیو د کنترول، د ښار تنظیف، ښاري مالې او ساختماني چارې د کابل ښاروالي د مختلفو څانگو له خوا تر سره کېږي، لاندینی تصدي گانې هم له کابل ښاروالی سره گډې هڅې کوي:

- د کلتوري خدمتونو د تصدی لوی ریاست
- د جوماتونه، جماعت خاني، تکیه خانې، سینما گانې او درمسالونه.
- د هوټلونو د تصدی ریاست.
- د مهندسي او پلان جوړولو لوی ریاست
- د مکروریانو د ساتنې او څارنې د تصدی لوی ریاست.
- د اوبو رسولو او کانالیزاسیون د تصدی لوی ریاست.
- دکابل ښاروالی د ودانو لود چارود تصدی لوی ریاست.
- د کورجوړولو د فابریکی د تصدی لوی ریاست.
- د افغاني سرې میاشتی د ټولنی لوی ریاست.

په کابل کې اتلس سینما گانې فعالې وې، لکه: د آریانا سینما، آریوب سینما، اقبال سینما، باختر سینما، بریکوټ سینما، بهارستان سینما، بهزاد سینما، پارک سینما، پامیر سینما، تیمور شاهی سینما، د خیرخانی سینما، زینب سینما، فرخی سینما، کابل ننداري، ملی سینما، میرویس سینما او

میوند سینما خو یو شمیر یې پخوا او رانې او تخریب شوې دي. برسیره پردی په کابل کې پنځه درمسالونه (آسمایی، بابا منساسنگهـ، پیراتن ناب، خالصه او هراري ډله) هم موجود دي.

بانکونه او تجارتي مرکزونه:

د تجارتي چارو د چلند د اسانتیا وو په منظور په کابل ښار کې لاندیني بانکونه فعالیت کوي:

- د افغانستان بانک، د افغانستان د مرکزي بانک په توگه چې په ادارو او دولتی حسابونو پورې اړوند دی.
- ملي بانک د افغانستان دویم بانک دی چې ملي او تجارتي پانگوته ځای ورکوی او ساتي یې.
- پښتني تجارتي بانک په مطلق ډول د خلکو او سوداگرو په خدمت کې دي.
- د صنعتي پراختیا بانک، په هیواد کې د صنایعو د پراختیا په منظور فعالیت کوي.
- رهنی او تعمیراتي بانک، د آبادي او تعمیراتی پروژو په چارو مصروف دی.
- د صادراتو د پراختیا بانک، د تجارتی مالونو په صادرولو او تجارت کې هڅه کوي.
- د کرنې د پراختیا بانک، په کرنیزو پروژو کې له ځمکه والو سره مرسته کوي.

- د دې بانکونو ترڅنګ په کابل ښار کې تجارت او تجارتی بازار تریوی اندازې پراختیا موندلې ده چې د پانګوالو د فعال تجارت پایلی (نتایج) د ښار په تجارتی مرکزونو، د هغه په شاوخوا سیمو او یا د ښار په مرکز کې په لاندې ډول لیدلی شو:

۱- د ښار په مرکز کې تجارتي سیمې:

د شاه دوشمشیره له پله څخه د کابل سیند په دو واستقامتونو د دواړو واټونو په څنډو کې تر پل باغ عمومي، پل خشتی، مراد خانی، نادر پښتون واټ پورې، د مترو پول هوټل او پلازا هوټل په استقامت او هلته د آسمایی واټ په دوه خواوو د آسمایی تر درمسال پورې ټول تجارتي او سوداګري مرکزونه دی چې په څوپوړیزو ودانیو کې ځای لري.

د کابل سیند په جنوبي څنډوکې له پل باغ عمومي نه تر پل خشتي او له هغه ځایه د نادر پښتون واټ په امتداد د سپاهي ګمنام (نوم ورکی سرتیری) په استقامت، د میوندواټ په دوو خواوو تر حضوری چمنه، همدارنګه د تیمور شاهی ګنبدی نه د چنداول ترسه دوکانه، منډوی او د ښار مرکزی بازار موقعیت لری چې له څلویښتو زیات سرایونه او یو شمیر زیات تجارتی دوکانو نه پکې شته دي. له تجارتي پلوه دبزازی، میوې، غوړیو، اوړو، وریجو، سګرټو، بایسکلونو، قرطاسیې، چای او بورې یو زیات شمیر سرایونه او دوکانونه او همدارنګه د بنجاره او مېزو سرایونه او داسې نورهم موجود دي.

په همدې ترتیب د کابل ولایت په شمال کې د صدارت له څلور لارې څخه د کورنیو چارو تر وزارت پورې زیات تجارتي دوکانونه شته.

د کورنيو چارو وزارت په ختيځ کې د توره بازخان ترڅلور لارې پورې د گلسازۍ او انتيک پلورنې په يوه اوږده کوڅه کې په بشپړه توگه تجارتي دوکانونه وجود لري. باغ قاضي او د چنداولو دسه دوکان شاوخوا د لومړيو موادو پلورنځي او د شيريني جوړولو سيمې دي.

د نوي ښار د پارک په جنوبي خواکې د حاجي يعقوب له جوماته او د حاجي يعقوب له څلور لارې څخه د مرکزي قواوو تر روغتونه او د انصاري له څلور لارې څخه تر کلوله پشتې او د ښار والۍ تر بلاکونو پورې ټوله تجارتي سيمه او د پلورنې مارکيټونه دي.

۲ - د سالنگ واټ په امتداد د باغ بالا په استقامت تر آريانا کارتې او پروان مينې او همدارنگه د سراى شمالي په استقامت ټولې تجارتي، تخنيکي او صناعتي سيمې دي.

۳ - د کابل په لويديځ کې د کمپنۍ بازار، د ميرويس ميدان بازار، د قمبر د څلور لارې بازار، د پل سوخته بازار، قلاى شهاده، د دشت برچي بازار او د مهتاب قلا بازار ديا دولو وړ دي. په دريمه کارته کې د پل سرخ بازار، د دارالامان بازار، د ده دانا بازار، د گذرگاه بازار د تجارتي گنې گونې سيمې دي.

٤ - د مرکزي قواوو (قواى مرکز) د سړک په امتداد د آقمراد د بلاک په استقامت ياد شوى واټ په بشپړه توگه د موټرو د پرزو او دعراده جاتو د تخنيکي اړتياوو د پيرودنې او پلورنې سيمه ده.

د ښار په مرکز کې د شهزاده سراى، آريانا کارته او سراى شمالي د اسعارو دراکړې ورکړې (تبادلې) لوى مرکزونه گڼل کيږي.

۵- د کابل په ختیځ لوري کې د مکرویانونو بازار، د اقبال سینما ته څېرمه بازار او د رحمن مینې وروستۍ برخه د یادولو وړدي. د شاه شهید د څلور لارې په بازار کې هم یو شمیر تجارتي دوکانونه موجود دي.

٦- په خیرخانه مینه کې د مریمی د لیسې دواړ بازار، د خشت هوختیف د څلور لارې بازار، سرای شمالي تر یوو نسمي حوزې او له برکی نه تر دریم پروانه پورې تولې لویې تجارتي سیمې دي. د کور برابرولو (تهیه مسکن) او د تایمنی د څلور لارې د تیلو پلورنځي د کلوله پشتې له څلور لارې نه د تایمنیو تر څلور لارې، له تایمني نه تر لب جرپورې دودانیو د لرگیو پلورنځی او د خواجه بغراله درې لارې څخه د نجارانو کلاتر څلور لارې پورې د خیرخانې په داخل کې د موټرو پلورنځي لیدل کیږي.

۷- له دویم پروان نه د کلوله پشتې تر څلور لارې د موټرو د پلورنې سیمه ده. همدارنګه د انصاري په څلور لارې کې یولوی موټر پلورنځی فعال دی.

په هر حال له (۱۳۵۷) کال څخه د مخه په کابل کې د احصایی له مخې (۱٦،۵۳٦) دوکانونه او (۲۳۱) سرایونه ثبت شوي دي. چې متأسفانه زیات شمیریې په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې د جګړو له امله ویجاړ او له منځه تللی دی. برسیره پردې د ښار په مختلفو برخو کې د (۳،۳٤۵) خونو په لرلو سره (٤۵) کاروانسرایونه ثبت او راجستر شوی وو.

د کابل پر تاریخي مرکزونو د نویو ود انیو اغیزد:

په (۱۳۲۸) کال کې د کابل ښار د عصري کولو د لومړي پړاو په عملي

کولو سره د کابل تاریخي سیمو په لاندیني توګه خپل ځایونه معاصرو ښاري ودانیو او ځایونو ته پریښودل:

- د بالاحصار د ننه ودانۍ له زیاتو بدلونونو سره مخامخ شوې، په ځانګړې توګه کله چې د محمد ظاهرشاه د سلطنت په لومړیو کې د حربیې ښوونځی هلته ولیږدول شو.

د لاهوري دروازې او د هغې د صدر د بازار چې د چمن د مخامخ واټ په امتداد پروت و د ماهیپر د لارې په پرانیستلو سره خپلې پخوانۍ ځانګړتیاوې (اوصاف) له لاسه ورکړې. او صدر بازار د دویمې درجې دوکانونو ردیف ته تغیر شکل وکړ ځکه چې نورو مارکیټونو د تیمورشاهي او نوي منډوي ګاونډ ته لیږدیدنې (نقل مکان) وکړې.

د کوتوالي ګنبذه او نغاره خانه چې یوه د بلې بشپړونکي وه د خپلواکی واټ او د دفاع وزارت د جنوبي خوا مقابل پارک په برخه کې یې موقعیت تصادف کاوه، دواړه ویجاړ شول او د ارګ ختیځه منظره په شنې ساحې او پراخه واټ بدله شوه. همدارنګه د محمود خان پله په ورانډې د ساعت برج د کابل په وروستیو جګړو کې په بشپړه توګه ویجاړ شوی دی، چې دا هم یو ښکلی تاریخي برج و.

د کابل چارچته:

له ښکلو اوو یا رمنو تاریخي پاتې شونو څخه وه چې د سپاهی ګمنام (نوم ورکی سرتیری) څخه پیل کیده او په پل خشتي کې پای ته رسیده چې د زاړه ښار د راکړې ورکړې د ګڼ میشتې سیمې له لویو تجارتي سیمو څخه ګڼل

کیده او په (۱۳۲۸) کال ویجاړه شوه په هغې کې د ښکلی لرگین صنعت څخه کار اخیستل شوی وو چې ټوله له منځه یوړل شول.

په هغې کې بیلا بیلې تجارتي او صنعتي رستې موجودې وې او په شاوخوا کې یې له (۱٤) څخه زیاتو تجارتي سرایونو شته والی درلود. له ویجاړید وروسته یې خپل ځای لوړ پوړو ودانیو، تجارتي سرایونو او د کتابونو د پلورلو دوکانونو ته پرېښود، د نادر پښتون واټ لارې او د پل خشتي جومات ته د ننوتلو لارې پراختیا ومونده.

- عمومی باغ، د لطیف باغ، د جهان آراء باغ، د قاضي باغ، د نواب باغ او د اعلیحضرت باغ چې په زاړه ښار کې ښکلی او تاریخی باغونه وو، ځای یې د زاړه ښار اجزاوو ونیو. او د قاضي باغ فعلاً د غذایي موادو د یوه مارکیټ په توگه د باغ بنیه له لاسه ورکړي ده.

د علم گنج باغ ځای ماشینخانې او مرستون نیولی او د شهرآرا باغ ځای د قصابی مارکیټ، سرې میاشتې، ځینو عسکری ودانیو، او د شهرآرا د برکی شخصی کورونو نیولی دی. البته مخکې له دې کابل د یوه تازه او ښکلی د بڼ په څیر د خلکو د ساعتیری ځای وو او بابر د باغونو د جوړولو چارې هند ته اقتباس کړې.

په کابل کې پوهنه (معارف):

پوهنه د یوې ټولنې د ټولنیز، اقتصادي او سیاسي ودې د پرمختیا او نهضتونو بنسټ گڼل کیږي، په کابل کې د لومړی ځل لپاره امیر شیر علیخان دې کارته اوږه ورکړه (۱۲۵۹ هـ.ش) او د حربیې د ښوونځي، د دیني علومو د

مدرسې او یوه ملکي ښوونځي په بنسټ ایښښودلو سره یې د پوهنې اساس کیښود. وروسته امیر حبیب الله خان (۱۲۸۲ هـ ش) دغه نهضت پیاوړی کړ او د حبیبې ښوونځی یې پرانیست، د حربیه فنونو ښوونځی ته یې انکشاف ورکړ چې د ټولو شاگردانو شمیر یې (۴۰۰۰) ته رسیده. د امان الله خان په وخت کې د کابل په ښار او ولایت کې (۲۲) ښوونځي منځ ته راغلل او د هغو ترڅنگ په کابل کې مسلکي او لوړ (عالي) ښوونځي هم پرانیستل شول.

لکه: د نفیسه صنایعو ښوونځی، د دفتر داری اصول، دارالمعلمین، حکام، قضاء او مساحت. په (۱۳۰۱-۱۳۰۶) کال کې امانیه ښوونځی (استقلال لیسه)، امانی ښوونځی (نجات لیسه)، د غازي ښوونځی (د غازی لیسه) په ۱۳۰۲ کال کې د مستوراتو او عصمت ښوونځی په تدریس پیل وکړ.

د محمد نادرشاه په دوره کې لومړنی ښوونځی (ابتدایی)، رشدیی، اعدادیې او د پوهنتون د لوړو زده کړو په سطحه یعنی د طب پوهنځی د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې پیل او پرانیستل شو.

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې په عرفاني ساحه کې په پراخه اندازه ریفورم او انکشاف رامنځ ته شو. په (۱۳۱۴ هـ.ش) کال، لومړنی دوره اجباري شوه او په (۱۳۲۹) کال ښځینه ښوونځی پرانیستل شول. له بیسوادی سره مبارزه پیل شوه او لوړو زده کړو د پوهنتون او پوهنځیو په سطحه پراختیا وموندله.

په (۱۳۵۰) کال کې د کابل په ښار کې د پوهنې د زده کوونکو شمیر په دې ډول وو:

ښاري لومړنی ښوونځی ۲۵۳ , ۳۸ هلکان او ۸۳۵ , ۳۲ نجونې.

ښاري منځنی ښوونځي ۷۵۸ , ۱۲ هلکان او ٤٤۱ , ٦ نجونی.

ښاري لیسې ۳٦٤ , ٦ هلکان او ۷٤٦ , ۲ نجونی.

ښاري ښوونکی ۲٦۰ , ۱ نارینه ٦٥٦ , ۱ ښځې.

د کابل ولایـت د لومـړنیو ښـوونځـیو زده کوونـکی ۷٥۳ , ۲ هلکان او ۸ ۰ ٥ نجونې

مستقل لومړنی ښوونځي ٤٥٥ , ۲۱ هلکان او ٦۸۰ , ۳ نجونې.

اړوند لومړنی منځني ښوونځي ۲۹۱ , ٤هلکان او ۱٤۱ نجونې.

د لیسو لومړنی ښوونځي ۹۸۷ هلکان.

د کابل ولایت د ښوونکو شمیر ۸٥۱ نارینه او ۱٤۰ ښځینه ښوونکې.

همدارنگه د کابـل په ښار کې د صنعت د اداري انسټیټوت، د محاسبې انسـتیـتوت، بدنـي روزنـې، د افـغـان سید جـمـال الدیـن د ښـوونـکـو د روزنـې مؤسسـه، د ښـوونـکـو د روزنـې اکاډمـی، د کرنې عـالـي انسـتیـتوت، دروښان دار المعلمیـن، د صـنایـع لیـسـه، میـخـانیـکـی لیـسـه، د تجارت لیـسـه، ثـانـوی تـخـنیـک، د میرمـنـو ټولنـې لیـسـه، د موزیـک لیـسـه، جـمـهوریت لیـسـه، د هوټلداری لیـسـه، لابراتوارونـه، د عـایشې درانـي لیـسـه، د ملالـی لیـسـه، د زرغونې لیسه او داسې نور یې بیلگې یې منځ ته راغلې.

د دولت د هڅو او سعی په نتیجه کې د کابـل په ښـار کـې د لوړو زده کړو زمینه برابره شوه، په (۱۳۱۱) کـال د طـب پوهـنـځی پرانیـسـتل شو، حربي پـوهنتون او د پـولیسـو اکاډمـي په فعاله توگه خپل تدریس تـه دوام ورکړ، د کابـل پوهنتون، د پـولی تخنیک انسـتیـتوت او پیـداگـوژي

پراختیا وموندله او د کابل پوهنتون په (۱۳۲٦) کال په یوه علمي واحد بدل شو چې ځانګړی او بیلا بیل پوهنځي لري.

د طب پوهنځي په (۱۳۱۱ هـ.ش) کال تأسیس او په (۱۳٦۰) کال کې د کابل د طب په دولتي انستیتوت بدل شو:

د کابل پوهنتون دغه لاندیني پوهنځي لري.

- د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی، په (۱۳۱۷) کال کې تأسیس شوی دی.
- د علومو (ساینس) پوهنځی، په (۱۳۲۲) کال کې تأسیس شوی دی.
- د شرعیاتو پوهنځي، په (۱۳۲۰) کال کې تأسیس شوی دی.
- د انجنیری پوهنځي، په ۱۳۳۷ کال کې تأسیس شوی دی.
- د کرنې پوهنځی په (۱۳۳۵) کال کې تأسیس شوی دی.
- د اقتصاد پوهنځي، په (۱۳۳٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ښوونې او روزنې مؤسسه، په (۱۳۳۳) کال کې تأسیس شوی ده. چې وروسته په (۱۳٤۱) کال د ښوونې او روزنې پوهنځی شو.
- د فارمسي پوهنځي، په (۱۳۳۸) کال کې تأسیس شوی دی.
- د وترنری پوهنځي، په (۱۳۳٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ځمکپوهنې پوهنځي، په (۱۳۵۹) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ژورنالیزم پوهنځي، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د ټولنیزو علومو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د هنرونو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۵۹).
- د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د تأسیس کال (۱۳۲۲).

د پیداگوژي انستیتوت هم بیل بیل پوهنځي درلودل: د بهرنیو ژبو، ادبیاتو، تاریخ او جغرافیې پوهنځي، په پوهنتون کې د شپې پوهنځي هم موجود و چې په دې وروستیو وختو کې شاگردان نه لري.

د کابل پوهنتون محصلین په (۱۳۵٦) کال کې (۸۷۰۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۱۰۰۵۲) تنه وو.

- په (۱۳۵۸) کال (۱۲٤۲۲) تنه محصلان او په سلو کې ۵۰ نجونې.

- د کابل پوهنتون استادان په (۱۳۵٦) کال کې (۸٦۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۹۰۹) تنه.

- په (۱۳۵۸) کال کې (۸٤٤) استادان.

خو په راتلونکو کلونو کې د غه کمیت بدلون و موند.

په (۱۳٦۸) کال کې د روزنیزو مؤسسو محصلان:

- کابل پوهنتون ۸۷۵٤ محصلان په سلو کې ٤۰ نجونې.

- د شپې پوهنځي ۷۳۵ محصلان په سلو کې ۲۰ نجونې.

- اسلامي پوهنتون ۳۹۷ محصلان، (۱۳٦٦) کال.

- د پولي تخنیک انستیتوت (۲۰۲٤) محصلان، په سلو کې ۲۰ نجونې.

- د طب دولتی انستیتوت ۲۸۸۷ محصلان، په سلو کې ۲۵ نجونې.

- د پیداگوژی انستیتوت ۲۳۰۹ محصلان، په سلو کې ۲۵ نجونې.

اوس د کابل پوهنتون د استادانو شمیر (۳۹۰) تنو ته رسیږي او په همدې ترتیب په نورو علمي مؤسسو کې د شاگردانو ښوونکو او استادانو په شمیر کې د کتنې وړ کمښت ترسترگو کیږي. او په تشکیلاتي لحاظ هم اسلامي پوهنتون د شرعیاتو په پخواني پوهنځي تبدیل شو.

له ۱۳۶۹ کاله را په دېخوا د کابل پوهنتون کله بیرته (خلاص) او کله تړلی و، ځکه چې د کابل داخلي جګړې د هغه د مزاحمت سبب وې. د ۱۳۷۵ - ۱۳۸۰ کلونو ترمنځ د ښځو روزنه او د ښځینه و کار طالبانو تحریم کړ او پوهنتون له خپل اکاډمیک حیثیت ځخه ووت. هیله ده چې د غه تولې نیمګړتیا وې او ویجاړتیا وې جبیره شي، د کابل او افغانستان اداري خپل مدني او معاصر حالت بیا ترلاسه کړي. له نیکه مرغه د ۱۳۸۰ کال له جدی نه را په دېخوا د دولت د اعلان له مخي ټول هغه نارینه او ښځینه کارکوونکي چې د طالبانو په وخت کې له دندو (وظیفو) څخه ګوښه کړای شوي وې، بیرته یې خپلو دندو ته دوام ورکړ او ښځینه ښوونځي بیا راژوندي شول او ښځینه طبقې بیرته د پخوا په شان پر تدریس، ښوونې او روزنې او خپلو اداري چارو پیل وکړ.

پنځم څپرکی

د کابل ښار دوګړو شمیر

د کابل ښار دوګړو شمیر په بیلا بیلو پیړیو کې د یادونې وړ بدلونونو او زیاتوالې سره مخامخ شوی دی. د کابل شاهانو له حکومت څخه مخکې د اوسنیو ده افغانانو په برخه کې یوه ستر زراعتي کلي ته ورته (مشابه) له پنځه سوه تنو څخه زیات اوسیدونکی نه لرل، خود کابل شاهانو په وخت کې یې دیوه سیاسي اونظامي مرکز په توګه څه د پاسه پنځوس زره تنه وګړي لرل. د بابر او تیمور شاه دواکمنی په کلونو کې یې هم له سلوزرو تنو څخه زیات وګړي نه لرل. د محمد ظاهرشاه د حکومت په زمانه کې ښار پراختیا وموندله او د ښاري وګړو شمیر د ښار په پرتله زیاتوالی وموند او خلکو له کلیو او باندو څخه ښار ته مخه وکړه د ښاري ماستر پلان له مخې په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې د کابل ښار دوګړو شمیر درې سوه شپیتوزرو تنو ته او په ۱۳۵۸ کال کې نهه سوه یو دیرشو زرو تنو ته لوړ شو. د ۱۳۶۹ هجري لمریز کال په سرشمیرنه کې د کابل ښار دوګړو شمیر ۴۰۰ , ۵۶۲ , ۱ تنه او ۶۰۰ , ۲۳ کورنۍ محاسبه شوي وې، خو د ۱۳۷۵ هجري لمریز کال د احصایې له مخې د کابل ښار ۲۰۰ , ۴۲ , ۲ تنه اوسیدونکي لرل او د کورنیو شمیرې ۸۴۹ , ۳۰ ته رسیده. په داسې حال کې چې په جنوبي ساحو کې یې د ښار ناحیې یوڅه ویجاړې شوي دي ،خو د

وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو له امله یو زیات شمیر خلکو له ګاونډیو ولایتونو او د ښار له شاوخوا سیمو څخه کابل ته مخه کړې ده. او د ښار دوګړود شمیر د زیاتوالي سبب شوی دي، خو د کابل اصلي او ښاري اوسیدونکو یوې برخې مهاجرت وکړ او له خپلو اصلي ټاټوبو څخه ووتل، خو سره له دې هم له شاوخوا سیمو څخه دوګړو په راتګ سره د ښاري اوسیدونکو شمیر لاپسې زیات شو.

ژبه: د هیواد په مرکزاو ولایتونو کې د دولت رسمي ژبې پښتو او دري دي.

مذهب: د کابل خلک په غوڅ اکثریت سره مسلمان او حنفي مذهبه دي. خو د شیعه مذهب پیروان هم پکې شته. همدارنګه د هندوانو لږ کی هم په کابل کې ژوند کوي.

نژاد: د نژاد له پلوه د کابل خلک زیاتره آریایان دي چې د هندوکش د جنوب په دروکی میشت او ځای پر ځای ؤ او د کابل خلک هم همدوي وو.

دوګړو د شمیر زیاتوالی:

په زاړه ښار (چنداول، شوربازار او لاهوری دروازه) د ده افغانانو په ځوړو له دهمزنګ څخه د مرغابیانو د ډنډ په امتداد ترقول آبچکان پورې په هر کور او حویلۍ کې له لسو څخه تر پنځلسو پورې، د غه راز په قلعهٔ موسی، قلعهٔ شاده، بره کې او شهرآرا کې له پنځو څخه ترلسو تنو پورې او یا کله نا کله له دې څخه زیات ژوند کوي.

دورځې په اوږدو کې له پل باغ عمومي څخه ترپل خشتي، ستر پلورنځي، نادر پښتون واټ تر سپاهی گمنام (نوم ورکي سرتیری)، د میوند واټ په اوږدو کې، د ابن سینا تر روغتون پورې او له دغه ځای څخه تر شاه دوشمشیره (ع) او ده افغانانو کې، د زرنگار پارک په شاوخوا، مرکزي منډوي، باغ قاضي او چنداول چې زیات وخت د تگ راتگ لاره پکې نه وي، آسمایي واټ، سالنگ واټ، د پارک سینما د دواړو غاړو بازار، تایمنی، دهن باغ، د پروان مینې دویمه څلور لارې، د پروان مینې عمومي مارکیټ، د مریم لیسې واټ او د نجارانو قلعه، ډیرې گڼ میشتې دي خو په نورو ښاري ناحیو کې په متناسب او انډولیز ډول یعنې په هرکور کې په منځني ډول له پنځو تنو څخه تر شپږو تنو پورې ژوند کوي.

په کابل کې تلگراف:

کابل په افغانستان کې لومړنی ښار دی چې سیم لرونکی او بی سیم تلگراف پکې ځای پر ځای شو او د استفادې وړ وگرځید. د افغانستان د خپلواکۍ له ترلاسه کولو مخکې د امیر حبیب الله خان په وخت کې سفری بی سیم، تلگراف له مارکونی کمپنی څخه کابل ته راولیږدول شو چې د هغه په واسطه له کابل څخه یغمان او جبل السراج ته مخابره کیده. په ۱۲۹۹ هجري لمریز کال کې د اوږدې څپې لرونکی بي سیم، تلگراف دوه دستگاوې چې یوې یی پنځه کیلو واټه قدرت او بلې یې دوه کیلو واټه قدرت درلود، د عسکری مخابرې له پاره کابل ته راولیږدول شوې، وروسته په ۱۳۱٤ هجري لمریز کال کې د اووه سوه او پنځه سوه کیلو واټه قدرت د لنډې څپې اووه تلگرافي او

تیلفوني دستګاوې په افغانستان کې په کار واچول شوې چې هغه هم د مار کوني کمپنۍ له خوا برابرې شوې وې او په کابل، هرات، مزارشریف، میمنه، دایزنګی او خوست کې ودرول شوې. د کابل دستګاه په دریو ځایونو کې انتخاب شوه. مرکزی دفتر د پل باغ عمومي په مرکزي پسته خانه استوونکی یې په یکه توت او اخیستونکی یې په مهتاب قلعه کې چې دری واړه منابع ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوې وې.

په ۱۳۳۱ هجری لمریز کال کې فرانسوی کمپنی (S.F.R) ته د تلګراف داوو دستګاو د برابرولو سپارښتنه وشوه چې دغه دستګا وې په ۱۳۳۵ هجري لمریز کال کې کابل ته راولیږدول شوې او د هغو له جملې څخه یوه دستګاه یې په کابل کې ودرول شوه او په ۱۳۳۷ هجري لمریز کال کې یې په عملي توګه په کار پیل وکړ. له بده مرغه دغه دستګاوی دوروستیو دوه نیمو لسیزو د جګړو له امله زیانمنې شوې، فعالیتونه یې محدود شول او ټولې یې اوس بیا رغاونې ته اړتیا لري.

د کابل په ښار کې تیلفون:

په کابل کې لومړنۍ تیلفوني مخابره په ۱۳۱۷ هجری کال کې د سردار حبیب الله خان له کور څخه چې د پخواني مشرانو جرګې په ودانۍ کې میشت ؤ، په پخوانی زین العمارت کې د سردار نصرالله خان کورته وشوه. د سراجیه حکومت په اووم او اتم کال کې د تیلفون یو مزی له کابل څخه تر جلال آباده پوری وغزول شو او له هغه وروسته د جلال آباد او پغمان ترمنځ د تیلفون یو مزی وغزول شو.

وروسته د امان الله خان د حکومت په دوران کې یو پنځه ویشت لینه سوچبورد په ارګ کې ودرول شو. له هغه وروسته یو پنځوس لینه سوچبورد په شاه دوشمشیره (ع) کې ودرول شو او کرار کرار پراختیا ورته ورکړ شوه. په ۱۳۰۹ هجري لمریز کال کې پرمختیایي ګامونه واخستل شول او په ۱۳۱۲ هجري لمریز کال کې د یو سلو شلو مزو په ظرفیت یو کیبلي سوچبورد په کابل کې په کار پیل وکړ او نور مزي هم ورزیات شول. دغه مزي ټول ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوي وو، د کیبلونو مرکز د پست د وزارت په مرکز، د بهرنیو چارو په وزارت، د حربیه چارو په وزارت او په ځینو نورو ادارو کې تنظیم شوی وو. او دهوایي سوچبورد مرکز د ښاري پسته خانې په مرکز، قوای مرکز، سیاسنګ او په ځینو نورو سیمو کې ځای پر ځای شوی ؤ. خو د ۱۳۴۰ او ۱۳۴٤ کلونو په بهیر کې په کابل کې د تیلفون شبکې پراختیا وموندله او د تیلفون نمرې له شلو زروُ څخه پیل او په یو او یا زره پای ته ورسیدې. که چیرې د ښار مرکز د ګذر ګاه د ناحیې، زرنګار پارک او دارګ له شاوخوا څخه په پام کې ونیسو، په دغو ساحو کې ټولې نمرې په شل زري تنظیم شوي دي، د آسمایي واټ د شمال، شمال لویدیځ او شمال ختیځ په استقامت دیرش زری نمرې د آسمایی د جنوب، جنوب لویدیځ او جنوب خیځ په استقامت څلویښت زري نمرې، د څرخي پله د صنعتي پارک په ګډوون، مکروریانونو او دهغو په ګاونډیو ناحیـــو کې شپـــیته زري نمرې او پـــه خیر خانه کې او یا زري نمرې تنظیم او ټاکل شـــوې دي چې د دغـــه واقعیت پرېنسټ ښاري جکشنونو کې هم مطالعه کولای شو.

لومړي جکشن په هارتن پله کې په شل زري نمرو سره.

دوهم جکشن په شیرپور کې په دوه ویشت زري نمرو سره.

دریم جکشن په د همزنګ کې په څلویښت زري نمرو سره.

څلورم جکشن په ده بوری کې په څلویښت زري نمرو سره.

پنځم جکشن په کارته ء پروان کې په درې دیرش زري نمرو سره.

شپږم جکشن په دارالامان کې په څلویښت زری نمرو سره.

اووم جکشن په ننداریتونو کې په شل زري نمرو سره.

اتم جکشن په خوشحال مینه کې په څلویښت زري نمرو سره.

د مکرور یانونو جکشن په یو شپیته زري نمرو سره.

د خیرخانې جګشن په یو اویازري نمرو سره.

د پلچرخي صنعتي پارکونو جکشن په شپیته زري نمرو سره.

په دې وروستیو وختو کې په کابل کې دیجیتل تیلفونونه ویشل شوي او په کار اچول شوي دي. دغه راز په ځینو غیر دولتي مؤسسو او د ملګرو ملتو په سازمان پورې په مربوطو دفترونو کې ماهواره یې (د سپور مکیز تیلفونونه) او شخصي مخابروی تیلفونونه هم په فعالیت کې دي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توګه خپل ارتباط تأمینولای شي.

برسیره پُر دې، تپاکل شوي ده؛ موبایل تیلفونونه چې له شخص سره ملګری دي او هر ځای ته د لیږدونې وړدي او له هر ځا یه څخه چې وغواړي د مقابل لوري له موبایل سره ارتباط ونیسي، په کابل کې مروج شي.

دا وسني دولت په مرستي سره د انټرنټ Internet او e-mail د مخابروي شبکې د ځاي پر ځاي کولو امکان شته او هم د مخابرې او د هغې د اطلاعاتو لارې چارې هم په ښه توګه برابرولی شي، .چې باید په مخابراتي بیارغاونه کې په پام کې ونیول شي.

مشهور ځایونه (اماکن معروف):

مشهور جوماتونه: په کابل کې لومړنی جومات د شاه دوشمشیره (ع) جومات دی. چې د شاه دوشمشیر (ع) (حضرت لیث علیه الرحمه) د مقبرې ترڅنګ دی چې د عبدالرحمن بن اشعب په امر په (۷۰۰) میلادي کال کې جوړ شوی دی.

- د پلخشتي جومات چې د شاه شجاع له خوا جوړ شو.
- سپین جامع جومات د تیمور شاه په لارښوونه ودان کړای شو.
- د بالاچوک د جومات د بنسټ ډبره د بابر شاه له خوا کینبودل شوه.
- حضوري چمن ته مخامخ ورزشي لوبغاړی د لویدیځ په استقامت د عیدګاه جامع جومات.
- نوي ښار کې د حاجي یعقوب جامع جومات.
- د شاه بو بوجانې جامع جومات.
- د لومړی مکروریان جامع جومات او د دریيم مکرویان جامع جومات.
- د وزیر محمد اکبر خان جامع جومات او د وزیر محمد اکبر خان روغتون ته څیرمه بل جومات.
- د شاه شهید (علیه الرحمه) جامع جوما ت او د اتفاق جومات.
- د ده بوري او د لومړي سرک جامع جومات، د دریمی کارتي جامع جومات او د شیر شاه مېنې جامع جومات.
- د باغ بالا، پروان مینی او د بهارستان جامع جوماتونه.
- د خیرخاني مینی په لومړی، دوهمه او دریيمه برخه کې د حضرت علی (رض) او د سرور کائنات جامع جوماتونه.

په پارک زرنګار کې نوې جامع جومات

په کابل کې څه د پاسه دری سوه پنځوس جامع جوماتونه شته چې د صحابه کرامو او د خلفای راشدین په نومونو یاد کړای شوي دي.

برسیره پر دې یو لړ تکیه خاني او جماعت خانې هم شته:

- د چنداولو عمومي تکیه خانه.
- د اسماعیلیه جماعت خانه
- د حسینیې تکیه خانه
- د جعفریې تکیه خانه
- د فاطمیې تکیه خانه
- د افشارو د قایمیی تکیه خانه
- د افشارو عمومي تکیه خانه
- د قلعهء شهادې تکیه خانه
- د محمدیه مدرسه

په جوماتونو او تکیه خانو کې د جماعت لمونځونه، د جمعی لمونځ، د اختر لمونځ د مذهبی شؤنو په رعایتولو سره اداکیږي. د کابل په مرکز کې د پل خشتي جومات مرکزي اهمیت لري په خیرخانه کې د حضرت علي جومات زیاتره د جمعی په ورځو او اخترونو کې او یا دفاتحې اخیستلو په مراسمو کې ګڼ میشت دي او د استفادې وړ ګرځي.

د نوي ښار په پارک، سید نور محمد شاه مینه، څلورمه کارته او خیرخانه کې د ښځو له پاره هم د فاتحې اخیستلو کلو پونه په پام کې نیول شوی ؤ چې داستفادې وړ هم ګرځیدلی وؤ.

زیارتونه:

د کابل شاهانو او د بودیزم مذهب د له منځه تللو وروسته؛ افغانستان په مجموع کې او کابل په خاصه توګه د شهیدانو، صحابه کرامو او د مخورو مذهبي شخصیتونو درناوی کړی دی او زیارتونو ته یې د متبرکو زیارتونو په توګه د قــــدر پـه سترګه کتلي او درناوی یې کړی دی چې د سترو او مهموزیارتونو نومونه اخلو:

ظهیرالدین بابر په تزک بابري کې لیکي: د خواجه صفا ساحې په ګاونډ کې د یوې چینې پـه سر د خواجه شمسو مزار او پـه بله چینه کې د خواجه خضر (ع) قدمګاه دی. یوه بله چینه د خواجه عبدالصمد په مقابل کې ده چې د خواجه صفا په نامه مقبرې په نږدې درې سوه متری لوړوالی کې د شیر دروازې د غره په شمال ختیځ لمن کې د خواجه روشنایی په نامه یوه مقبره شته چې د پسرلي په فصل کې ارغوان غوړیږي د شیدوچایو په میلې سره زیات شمیر مراجعین لري. یو شمیر کسان وایی چې خواجه صفا او خواجه وفا چې اوس د خواجه روشنایی په نوم شهرت لري د خواجه صفا د غره په لمن کې د خواجه صفا له مقبرې څخه د دوه سوه مترو په واټن ښکته په یوه کوچنۍ ډبرینه ګونبزه کې دي او قبر یې لوحه نه لري دهغو صحابه وله لښکرو څخه دي چې د کابل د فتحې په وخت کې شهیدان شوي دي.

ځینی کسان وایی چې خواجه روشنایی (خواجه صفا او خواجه وفا) د هماغو اسلامي لښکرو ډ یوې. غني نور وایی چی دواړه شخصیتونه د جابر بن شیخ زید زامن دي.

د دغې ساحې ودانۍ پـه ۱۳۲۲ هجری قمری کال کې د امیر حبیب اللهّ خان په زمانه کې جوړې شوې دي.

په شور بازار کې د بابای خودی علیه الرحمه او د موی مبارک زیارت هم متبرک اماکن معرفي کوي.

په کابل کې په همدې ساحه کې د تمیم انصار او د جابر انصار مقبرې هم شته. د بالاحصار د جنوب په لور شهدای صالحین، په شاه شهید کې د شاه شهید زیارت، په مراد خانیو کې د حضرت عباس زیارت، د عدلیې وزارت ته څیرمه د فروشگاه په سیمه کې د بابا کیدانی زیارت، د قلعه فتح الله د شهید په څلور لاری کې یو پخواني متبرک زیارت او دغه راز په کارته پروان کې سرک ته څیرمه متبرک زیارت، د باغ بالا په غونډۍ کې د پیربلند زیارت، په جمال مینه کې د سخي زیارت، په ده بوریوکی د افغان او انگلیس د دویمې جګړې د شهیدانو زیارت، په اونچي باغبانانو کې د قطب حیدر زیارت، د قرغي په لویدیځ کې د خواجه جم زیارت، خواجه مسافر ولي، خواجه لکن، شاه نعمت الله ولی، خواجه عبدالواحد، حضرت چهلتن، په کلای قاضی کې د شاه آقا زیارت، خواجه دریا آباد، خواجه المائی او جوان مرد قصاب، په ارغندی کې زیات شهرت لري.

په همدې ترتیب په دارالامان کې د ابو الشاه دیوال سوار زیارت او د خواجه اسدالله شهید زیارت د کابل د شمال په ده یحیی کې، د یحیی صاحب مقبره، په پاچا صاحب مشهور شیخ زیور الدین، په حاجی صاحب کلا کې په شورعشق مشهور د شیخ سعد الدین انصاري مقبره او د خواجه چاشت ولي مرقد هر یو د زیات ارزښت او درناوي وړ دي.

مهمې مقبرې:

۱- د مرنجان غونډۍ لپاسه د اعلیحضرت محمد نادرشاه مقبره په ښکلې ډول جوړه شوې ده چې په وروستیو جګړو کې زیانمنه شوې ده او خپله لومړۍ ښکلا یې له لاسه ورکړې ده، هغې ته څېرمه د شاهي کورنۍ او د عامه خلکو د یو زیات شمیر مړو مقبرې د هغې د شمال په استقامت کې شته.

۲- د اعلیحضرت تیمور شاه مقبره چې ښکلې ګونبزه یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) په جنوب ختیځ کې تیمور شاهي پارک ته څېرمه او د کابل د سیند په جنوب کې جوړه شوې ده.

۳- د امیر عبدالرحمن مقبره، د زرنګار پارک په شمال ختیځه څنډه او د ارګ په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري چې د کابل مرکزي زړې جوړوي.

تفریح ځایونه:

د شیر دروازې د غره په شمال کې د خواجه صفا سیمه، د ګذرګاه په جنوب کې د بابر بڼ او د کابل په جنوب لویدیځ کې د دارلامان بڼ، د تاج بیګ غونډۍ، د چهلستون ماڼۍ او د چهلستون بڼ د کابل د خلکو د ښکلو تفریح ځایونو له جملې څخه شمیرل کیږي.

پغمان په مجموع کې او په ځانګړې توګه د پغمان عمومي بڼ، د پغمان غونډۍ، د سردار محمد داود خان بڼ او د پغمان د پیر بلند سیمه ،د دوبې په موسم کې ډیره معطره او زړه وړونکې ده.

د کابل په لویدیځ کې وچې درې ته نږدې د ژمني سپورت په نامه د بهرنیو او کورنیو سکي لوبغاړو له پاره یو ځای برابر شوی ؤ چې په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې له هغه څخه کار نه دی اخیستل شوی.

د کابل په ختیځ کې د شیوه کیو او دبګرامیو سیمې د میلې ځایونه او د توتانو د خوړلو له پاره د خلکو دویني تفریح ځایونه دي چې د امنیت د تأمین په صورت کې له د غو سیمو څخه په ښه توګه کار اخیستل کیدای شي.

د کابل په شمال کې کاریزمیر ښکلی، شین او سمسور ځای دی چې د کابل او د هغه د شا و خوا سیمو د خلکو د وبني تفریح ځای دی استالف پرتمین تورستیکي ځای او د دوبي په فصل کې د خلکو د میلې سیمه بلل کیږي برسیره پردې د ژمي په موسم کې د ماهیپر دره او د نغلو او سروبي ساحې په زړه پورې او زړه وړونکې طبیعي منظرې لري او هر کال په ملیونونو تنه د غه ښکلې سیمې ګوري.

د کابل په ښار کې دو دونه او رواجونه:

د کابل ښار او ولایت خلکو تل هڅه او هاند کړی دی چې خپل کلتوري او ټولنیز دودونه، عنعنات او رواجونه وساتي، د مثال په ډول د کابل په مربوطو کلیو کې نوی کال د نیا لګیو په ایښودلو، د ځمکو په یوي کولو (قُلبه کولو)، د غوایانو په ښکلې کولو او د ټوپونو په وهلو سره نمانځل کیږي.

په نوی کال کې د سمنکو پخول د ښځو ستره میله ده.

د نویو زیږیدلو ماشومانو د نومونو د ایښودلو له پاره شب شش، «شپږمه شپه» د ماشومانو سنتول، اووه خیشتي میوی (هفت میوه) هفت سین، د چهار شنبې د ورځو نذر او زیارتونو ته تلل د کابل ښار او کلیو د خلکو له منل شویو دو دونو څخه دي ښځې له ستنې ګنډلو (سوزن دوزی) سره زیاته مینه لري.

د کابل په ښار کې نوی کال د جُبی په میلې او په جمال مینه کې د سخی (کرم الله وجهه) زیارت او په سیاه سنگ کې زیارت ته په تللو سره نمانځي.

د کور پیغلې د هلک د أستازي (د هغه د مور، خور، او یا نورو خپلوانو) په غوښتنه د پیغلې پلار او یا نور خپلوان یې کوژدن کوي.

کوژده، په پښه ارته «پای وازی» او دواده په مراسمو کې خپلوانو او دوستانو ته د ډیرې لگښتې ډوډۍ برابرول، د کابل ښار او د مربوطو سیمو د خلکو له رواجونو څخه دي.

د کابل ښار په شاوخوا سیمو کې د گډیانو فوج جنگول او کله نا کله د زرکانو او چرگانو جنگول هم د کلیوالي خلکو د ودونه دي. د کابل په ښار کې د کاغذ پران لوبه په دودیز ډول د تنکو ځوانانو مشغولتیا ده.

د مړي په مراسمو کې دریمه ورځ، د جمعې شپه، څلویښتي او د کال تلین د مړي د خپلوانو له پاره یو لگښتی دود او رواج دی. د میراث موضوع چې شرعي حکم دی ځینې کسان یې د دود په توگه لوڼو (لورگانو) ته هم ورکوي. د میرمنو له خوا د کور د کارونو تر سره کول او د پلار له خوا د کورنی د لگښتونو برابرول، لرغونی او منل شوی دود دی. د کورنی یووالې د پلار په مشری تامینیږی.

د زیاتو ماشومانو او په تیره بیا د زوی لرل د کورنیو هیله ده ،خو په ښارونو کې د زده کړی خاوندانو ملاماتوونکی او خرافاتي رواجونه یو څه لرې کړي دي او په کلیو کې دغه شان دودیز چال چلندونه خوندي دي.

د ارغوان ترڅنگ د خواجه صفا میله او د سپرلې په لومړیو وختو کې د شیدو چایو برابرول او د منډوي د جنډې پورته کول ښاریانو ته د نوي کال نیک فال بلل کیږي.

په کلیوالی د ودونو کې زوم په آس سپرېږی او له دهل او سورنای سره له خلکو سره یوځای د ناوې د راوستلو له پاره ځي او ناوې په ډولی او یاد آس په سپرلی، د زوم کورته بیا یي.

د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران:

په کابل کې ښاري ترافیک په تیرو وختونو کې داسی وو چې د ښار له پلان سره سم او دوګړو د شمیر له مخې د هماغې زمانې حکومتونو هلې ځلې وکړې چې د امریکا له متحده ایالاتو، هند، ایران او بلغاریا سره په تماس کې شي او د ښاري سرویسونو د شمیر له پلوه له کابل ښار سره مرسته وکړي هماغه وو چی له ۱۳۲۵ کال وروسته یو شمیر امریکایي سرویسونه کابل ته راولیږدول شول او د دارالامان، مهتاب قلعه، کابل او د نوی ښار په تګ لور وکی یې کارنده ونډه لرله او په ډیري ټیټې کرایې یعنی له پنځه ویشتو پولو څخه تر پنځو سو پولو پورې او وروسته په یوې افغانی ښاریان له یوې سیمی څخه د ښار د مرکز پل باغ عمومی ته او له دغه ځای څخه د ښار شاوخوا سیمو ته لیږ دول. البته دولت د کرایې په سبسایډي (تخفیف) کې د لیږدونو (ترانسپورت) ریاست له لاری هم ونډه اخیستله.

شخصي او انفرادی سرویسونه هم موجود ؤ، البته په نامنظم ډول او په نسبی ډول په زیاتی کرایی سره د خلکو په لیږدونه کې همکاري کوله. کوچنی ګرندیی موټرونه دومره زیات نه وو، بلکې بګۍ «ګاډی» هم د اشخاصو لیږ دونې په لاره کې د خلکو په خدمت کې وي چې وروسته د سرویسونو په زیاتوالي سره په ښار کې د ترافیکو له دوران څخه لرې کړای شوې. یوازې د

ښار په شاوخوا سیمو کې دغه دوه څرخه عرادې له آسونو سره د استفادې وړ وې. له ۱۳٤۰ هجري لمریز کال وروسته د ښاري ترافیکو د اصلاحاتو په لاره کې زیاتې هلې ځلې وشوې دولت هڅه وکړه چې ښار پراختیا ومومي او له دې سره جوخت ترافیکي وسایل ښه والي ومومي، هماغه وو چې یو شمیر ښاري ټکسیانو په کار پیل وکړ او هغه ښاري سرویسونه چې له هند څخه پیرودل شوي وو په بیلا بیلو ښاري استقامتونو او تګ لوروکې په کاروا چول شول.

د محمد داود د جمهوري ریاست په دوران کې له بلغاریا سره د برقي سرویسونو قرار داد وشو او د لینونو د تمدید شبکې یې د میرویس میدان، پل باغ عمومي او له پل باغ عمومي څخه په حلقوي ډول د سالنګ واټ، آریانا کارتې او باغ بالا له لارې تر میرویس میدانه پورې دوام ومونډ چې د خلکو د تګ راتګ له پاره ډیر مساعد او ګټور و. یو عمومي تم ځای کې په خوشحال مینه کې سیلو ته مخامخ، دوهم تم ځای یې په پل باغ عمومي کې او فرعي تم ځایونه یې د لارې په اوږدو کې و.

برقي سرویسونو له پامیر سینما څخه د میوند واټ په استقامت تر سید نور محمد شاه مینې او بګرامیو پورې هم تګ را تګ کاوه. د وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو له امله برقي سرویسونه له منځه لاړل او برقي شبکو او دهغو برقي مرکزونو ته زیات زیان ورسید او یوازې له منځه تللي اغیزي یې تر سترګو کیږي چې بیا جوړونه یې د زیاتې بودجې غوښتنه کوي.

ښاري سرویسونو لوټ کړای شول او یو شمیر یې بهرته ولیږدول شول او یو محدود شمیر په ترمیم وړ حالت کې په ملي بس کې پاتې شول چې په دې وروستیو وختو کې له ترمیم وروسته له هغه څخه بیرنی ښاري استفاده کیږي.

خو له ۱۳۵۷ هجري لمريز کال څخه مخکې د ير شو زرو شخصي او رسمي سرويسونو او څلور زره دوه سوه شلو تکسيانو په کابل کې فعاليت کاوه چې وروسته وروسته دغه شمير کم شو.

د کابل ښار ترافيکي شريانونه:

د ۱۳۵۷ هجري لمريز کال له ماستر پلان سره سم کابل ښار زياته پراختيا وموندله له دې امله ترافيکي شريانونو هم د خلکو له اړتياو سره سم زياته پراختياو موندله. شخصي ليږدوونکي وسايط ګرندي موټرونه، ميني بسونه او نيمه بسونه، په زيات شمير سره د ښاري ترانسپورټ د تګ را تګ له پاره د استفادې وړ وګرځيدل چې تګ لورى يې په دې ډول بيانوو:

۱ – د کابل ښار په لويديځ کې ترافيکي شريانونه:

– د پغمان په دوه سرکه کې له کمپنۍ څخه د عمومي سړک په استقامت تر ميرويس ميدان پورې او له دغه ځاى څخه د باغ بالا د غابښې، کارتهٔ پروان، آريانا کارتې، مارکيټ او سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانان پورې.

– د قمبر له څلور لارې او د قرغې له بلاکونو څخه د پوليتخنيک، د باغ بالا د غابښې، کارتهٔ پروان او د سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانانو پورى.

– د دشت برچي د پُل خشک له ساحې څخه تر مهتاب قلعه، پل سوخته، سراي غزني (غزنوي مېنه) د پل سرخ څلور لارى، خواجه ملا، د دارالامان سړک د دهمزنګ له لارې د هارتن تر پله او پامير سينما پورې.

– د چهاردهى له چهار قلعه، قلعهٔ شهاده، پل سوخته د غزنوي مينې

له لارې د پل سرخ تر ځلور لارې خواجه ملا - د دارالامان سړک، دهمزنګ د هارتن پل تر پامیر سینما پورې.

- له دارالامان څخه د دارالامان سړک په امتداد تر پامیر سینما پورې.

- له ده افغانانو څخه، واصل آباد، ګذرګاه، هارتل پول تر پامیر سینما پورې.

- له کابل پوهنتون څخه د جمال مینې په سړک، دهمزنګ، هارتن پول تر پل باغ عمومی پورې.

- له میروییس میدان څخه د شېر شاه مینې د سړک، بریکوټ (د همزنګ) او د هارتن پله په امتداد تر پل باغ عمومي پورې.

۲ - د کابل ښار د شمال ترافیکي شریانونه:

- د خیرخانې مینې له لومړی برخې څخه د شمالي سرای له لارې د خشت هو ختیف تر ځلور لارې پورې د دوهم پروان په تګ لورې کې تر ده افغانانو پورن.

- د خیر خانې مینې دوهمه برخه د ده افغانانو او د خشت هو ختیف د ځلور لارې ترمنځ د مریمې لیسې د سړک تر ګولایي پورې.

- د خیر خانې مینې دریمه برخه د کارګری قصبې په ګډون له ده افغانانو څخه د لب جر د سړک له لارې تر قصبې پورې.

- د تایمنیو د پروژې په تګ لورې کې له ده افغانانو څخه د سالنګ واټ په امتداد د تایمني واټ په استقامت د سرور کاینات جومات تر ګولایي پورې.

- د بی بی مهرو په تګ لوری د هوايي ډګر د سړک له لارې د مراد خانیو له تم ځای څخه.

- د دوهم، دریيم او څلورم مکروریان په تګ لوري کې د افغان ستر پلورنځي او یا د مراد خانیو له تم ځایونو څخه تر څلورم مکروریان او بي بي مهرو پورې.

۳- د کابل په ختیځ کې ترافیکي شریانونه:

- د ښار د مرکز او د نوی کارتې ترمنځ: د نوم ورکی سرتیری (سپاهی گمنام) تم ځای څخه د شاه شهید (علیه الرحمه)، رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې په امتداد، تر یک لنګه غاښي «کوتل یک لنگه» پورې او کله نا کله هم تر بګرامیو او ارزان بیه پروژې پورې.

-د لومړي مکروریان په استقامت: د پلخشتی، فرووشگاه بزرگ افغان او د مراد خانیو د ساحې څخه تر لومړی مکروریان پورې په حلقوي ډول د شش درک له لارې د مکروریانو تر پله د مکروریانونو تر شاوخوا سیمو او وروسته د جلال آباد د اډې او د پل محمود خان سړک په امتداد.

- د زمانخان کلا په استقامت د مرنجان غونډۍ د شمال له خوړو څخه د قلعه ٔ زمانخان په استقامت د لومړي مکروریان او د زمانخان کلا د وروستی تم ځای ترمنځ.

- د هود خیلو او د صنعتي پارکونو په استقامت: د شش درک او مراد خانیو له سیمو څخه تر صنعتي پارکونو، عمومي گمرک او پلچرخي پورې.

٤-د کابل ښار په جنوب کې ترافیکي شریانونه:

- دغه تگ لوری د لاهوری دروازې او سیاه بیني ترمنځ امتداد لري او کلهٔ نا کله د سهار او ماښگر له خوا تر موسهي پورې یې هم ترافیکي تگ لوری فعال وي. چهار آسیاب او ریشخور هم د سهار او ماښگر له خوا خپل ترافیکي تگ لوري لري چې له همدې لارې جلا کیږي. دغه راز د ښار د شمال ترافیک د خیرخانې د غاښې له لارې د پروان له ولایت سره د ښار ختیځ ترافیک د صنعتي پارکونو له لارې له ماهیپر او ننگرهار سره نښلول کیږي. د لویدیځ ترافیک د کمپنۍ له لارې د میدان وردگ ولایت له سړک سره او د جنوب لار د سیاه بینی د لارې په واسطه د لوگر له ولایت سره یوځای کیږي خو د کابل ښار د ترافیکی دوران مرکز پل باغ عمومي دي.

د تیلو ټانکونه:

په ښاري ترانسپورت کې د آسانتیا او د برابرولو په مقصد په بیلا بیلو سیمو کې د پټرولو، ډیزلو او دخاورو د تیلو ثابت ټانکونه جوړ شوي دي چې په ضروري وختونو کې ورڅخه کار اخستل کیږي لکه:

- د زرنگار پارک د تیلو ټانک
- د نوي ښار پارک د تیلو ټانک
- د شاه شهید د تیلو ټانک
- د سیاه سنگ د تیلو ټانک
- د شهرآرا د تیلو ټانک
- د کارتهٔ پروان د تیلو ټانک

- د آریانا کارتې د تیلو ټانک
- د د همزنگ د تیلو ټانک
- د میرویس میدان د تیلو ټانک
- د خوشحال مینې د تیلو ټانک
- د مکروریانونو د تیلو ټانک
- د خیرخانې د غاښې د تیلو ټانک
- د دیوان بیګي د تیلو ټانک
- د باغ بالا د تیلو ټانک

ترافیکي ستونزې:

څرنګه چې دولت په اوسنیو شرایطو کې په کافي اندازه ښاری بسونه په واک کې نه لري او انفرادي اشخاص په شخصي ډول لیږدوونکي وسایط په بیلا بیلو تګ لورو کې په کار اچوي او کرایه یې په خپله خوښه تثبیتوی، ترافیک نه شي کولای چې د کرایې د ټاکنې لایحه کنترول کړي، له دې امله باید دولتي سرویسونه زیات شي.

د مازیګر، ماښام او ماخستن له خوا ښاري ترافیک، ټکسیان او بسونه د خلکو په واک کې نه وي.

- په ګڼ میشتو ښاري ساحو، روغتونونو هوایي ډګر او د ښار په شاوخوا سیمو کې کرایې له انصاف څخه لرې دي.

- په سرویسونو، ټکسیانو او مېني بسونو کې ګڼه ګوڼه زیاته ده او د بسونو او ټکسیانو په څوکیو کې له ښاري او ترافیکي نورم څخه زیات اشخاص کېښنوي او د ښاریانو د تکلیف سبب کیږي.

په ښاري سرویسونو کې باید میرمنو، سپین ږیرو او معیوبینو ته درناوی په پام کې ونیول شي. ځوانان اخلاقي او ملي وجیبه لري چې انساني کرامت په سربښندني سره رعایت کړي.

- د ترافیکي شریانونو په تنګ لوری کې د افرادو د مصئونیت په خاطر باید د ترافیکو ریاست له مؤظفینو څخه ګرځنده کنترولي ترافیک جوړشي، چې مزاحم افراد او اشخاص سپرلیو او چلوونکو ته زیان و نه رسوي.

- تم ځایونه وټاکل شي او له ګرځنده پلورونکو څخه خلاص شي او په معیاري ډول ترافیکی د سپلین تطبیق شي.

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنايعو او تخنيک پرمختيا

د صناعتي تولېداتو او معاصرې تکنالوژي د ور پېژندلو لپاره، دولت هڅه وکړه چې په کابل کورنۍ پانګې اچونې تر سره شي، په دې برخه کې هم دولت او هم ملي سوداګرو همت وکړچې په تولېداتو سره د خلکو څېنې اړتیاوې لرې شي.

لومړنۍ صناعتي او تخنیکي دستګاه د کابل ماشېنخانه وه چې د امیرشېر علي خان په وخت کې جوړه شوه او په هغې کې په محدوده توګه جنګي سامان آلات جوړېدل، خو د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې يې فعالیتونه او تولېدات زیات شول، ورپسې وړېښ تیوکران هم تولېد شول چې د عسکري جامو لپاره ورڅخه کار اخستل کېده. دغې ماشېنخانې د سهار له اوو بجو څخه کارپیل کاوه او د ماز یګر په څلور بجو یې کارپای ته رساوه چې ټولو ښاریانو د خپل کار پیل او پای له هغه سره برابرا وه. دغه حربي ماشېنخانه د علم ګنج په بڼ کې جوړه شوې وه.

امان الله خان غوښتل چې صناعتي ریفورم هم رامنځته کړي. خو بریالي نشو. مګر د محمدظاهر شاه د حکومت په لومړیو وختو کې په واصل آباد کې د شېر دروازې په لوېدېځه لمنه کې د جنګلک د فابریکې په جوړولو سره د صنعتي

مجتمع ېو شمېر فابرېکو په کار پیل وکړ چې د موټر وتخنیکي سامانونه، بایسکلونه لرګین صنایع او طباعت په کې ترلاس لاندې نېول شوي وو.

له هغه وروسته د کابل په لوېدیځ کې داوسنۍ کمپني په برخه کې د یغمان په دوه لارې کې د بوټانو د ګنډلو او د صابون جوړلو ېو شمېر فابرېکي په پام کې ونېول شوې چې له بده مرغه هغو هم ونه کړای شول پراختیا ومومي او وروسته بیا له هغونه د دولتي ګدامونو په توګه استفاده وشوه.

د کابل په انکشاف سره هغې ته ورته صناعتي دستګاه په کار پیل وکړ او ملي سوداګرو د دولت په مرسته ځېنې دستګاوي جوړې کړي. د مثال په ډول په ۱۳۲۹ کال کې د (۹,۶۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د حجاري فابرېکې په خواجه ملاکي په کار پیل وکړ چي په سهامي ډول یې سمنټي ډبري پر مرمرو او رخامو هوارې شوي ډبري او مویل فرنیچری په لوړه سطحه تولېدولې.

د بوټانو د ګنډلو او د څرمنې فابریکې په ۱۳۳۰ کال کې د لس ملیونو افغانیو په پانګه او عمومي نساجی فابریکې په ۱۳۳۰ کال کې د ٤٦۲ ملیونو افغانیو په پانګه په کار پیل وکړ.

د کابل د بریښنا د تولید فابریکه په ۱۳۳۱ کال کې د (۲٤۰) ملیونو افغانیو په سهامي ډول په سروبي کې جوړه شوه.

د کابل د سرویس شرکت ورکشاپ په ۱۳۳۱ کال کې د (٤,۱۰٤,۰۰۰) افغانیو په پانګه په سهامي توګه.

د کابل ملي مطبعه په ۱۳۳۳ هـ ش کال (۱۵۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د کتابونو د چاپ له پاره.

د شاکرد چیني جوړولو فابریکه په ۱۳۳۵ هـ ش کال د

(۷,۷۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د چیني لو ښود تولید په مقصد په همدې ډول په بیلا بیلو برخو کې زیاتې صناعتي فابریکې جوړې شوې چې په ۱۳٤٦ هـ ش کال کې د ښرخي پله په سیمه کې د صناعتي پارک په فعالېدو سره د ښار دننه او د صناعتی پارک په برخه کې د فابریکو شمیر (۱۲۰) دستګاو ته لوړ شو چې د جامو، جاکټ، بوټانو، کیمیاوي سامان، صابون، کوښو، شړېو، تخنیکي او عمراني چارو، ګول سیخانو، د موزائېک خښتو او سمنټو، درملو، د چاپ د چارو او نورو په شان د خلکو لومړنی اړتیاوی لرې کولې، دلته یې څو نمونې وړاندې کوو:

مرکزی سېلو:

په ۱۳۳۳ هـ.ش، کال کې د علي آباد د غره په لوېدیځ کې د مرکزي سېلو بنسټ کېښودل شو او له درېو کالو وروسته بشپړه شوه، په څلورویشتو ساعتوکي دغی سیلو د اوړو ظرفیت ۱۸۰ ټنه غنمو، خو د کابل د خلکو اړتیاېي نه شواي لرې کولای، نو دهغي ترڅنګ بله سیلو جوړه شوه .دغې دوېمې دستګاه په ۲٤ ساعتوکې ۱۰۰ ټنه لومړی درجه اوړه او ۷۵ ټنه دوېمه درجه اوړه تولېدول. د تهوېي، برېښنا او په ګودامونو کې د غنمو د حرکت سېستم ټول په پام کې نېول شوی ؤ د سېلو تولېدات بازارته دوه ډوله وړاندي کېدل: د سیلو تولیدات بازارته دوه ډوله وړاندې کیدل:

لومړی دا چې اوړه یې نانوایانو او کوپون لرونکو ته ورکول کېدل. دوېم پخې ډوډۍ او کلچې یې هم د سېلو په مربوطو پلورنځیو کې په ښارېاتو او عسکري قعطو وېشل کېدې. په دې فابریکه کې په یوه شفت یاد کار پراو کې

۶۶٤ تنو کارکاوه او د ډوډۍ تولېداو د پخولو له پاره د مؤسسې د غوښتنې له مخې د ښپې له خوا هم د کار پړاو وچې د ډوډۍ او کلچو په تولېد کې برخه درلوده. له بده مرغه په وروستيو جګړو کې دغې د ستګاه زيات زيان ولېداو ښا جوړونې او تر مېم ته يې ضرورت پېدا کړ.

د آهو بوټانو د تولېد فابريکه:

دغه فابريکه په ۱۳٤۰ هـ. ش کال کې د کورنۍ او بهرني پانګې اچونې له مخې را منځته شوه او په ۱۳٤۲ کال کې يې د شش درک په سېمه کې په عملي توګه په کار پېل وکړ. هغه په يووولس جريبه ځمکه کې د ۱٤ ملېون افغانيو په پانګه پرانستل شوه وروسته ښا يوي سوېسي کمپنۍ زر ډالره مرسته وکړه او د افغانيو پانګه يې د برش ملېونو افغانيو ته لوړه کړاي شوه، د دولت شل ملېونه افغانيو پوره هم پکې شامل وې مواد يې د غوايانو پسونو او وزو پوستکي وو. تولېدي برخه يې د څرمنو برابرولو په برخه کې هوازې د غويي له پوستکي څخه يې لس ډوله څرمنې تولېدولې. د بوټانو تولېداتو ته يې بوه ورځ کې له ۷۰۰ جوړو څخه زرو جوړو ته پرمختيا ورکړې شوه او په ۱۳٤۳ کال کې يې د کلنيو تولېداتو ښه دوولس نيم ملېونه افغانۍ وه. خو په ۱۳٤۸ کال کې اووه د برش نيم (۳۷,۵) ملېونه افغانيو ته لوړه شوه، په هغې کې ۱۲۲ ماشينونو او ۶۵۱ تنو کارکاوه تولېدات يې په کابل او ښلا ښلو ولايتونو کې پلورل کېدل. دغه فابريکه په وروستيو جګړو کې ښخې وسوځېده او له مېنځه لاړه.

د بګرامو د نساجي فابریکه:

د بګرامو د نساجي فابریکي د جوړولوچارې په ۱۳٤٦ هـ، ش کال کې پیل او په ۱۳٤۸ کال کې پای ته ورسېدې، دا فابریکه په شل جریبه ځمکه کې جوړه شوه. ټوله پانګه یې ۳۵ , ۲ ملیونه ستر لنګ پونډه وه. چې په ۱۹٦٦ کال کې پنځه سوه ملیونو افغانیو لوړه شوه. د دغې فابریکې بنسټ د چین د دولت په مرسته کېښودل شو، تولیدي ظرفیت یې په کال کې ۱۲ ملیونه متره سپین اوچارخانه او ۸۰۰ ټنه تار د هېواد د صنعت ګرانو او لګوونکو له پاره ؤ، د کار ګرانو شمېر يي ۱۷۰۰ تنو او د مامورینو شمېر یې (۱۵۰) تنو ته رسېده په لومړي وخت کې يې چینایي ماهران ۱۸٦ تنه و او وروسته بیا شمېر ۱۵ تنو ته را ټیټ شو، د کورنیو کار ګرانو له جملې څخه یې ٤۰۰ تنه ښځینه وې.

ورځني تولیدات یې پنځوس زره متره ټوکران ؤ چې ٤۰ رنګه ؤ او په هغې کې ۸۰ ډوله بېلابېل ډیزاینونه په کارېدل. د تار تاوولو ۵۰ ماشینونه او د بېلابېلو ټوکرانو له پاره د او بدلو ٦۱٦ ماشینونه ؤ چې ۵۰٤ یې د ساده ټوکرانو له پاره او ۱۱۲ یې درنګه ټوکرانو له پاره په کارېدل. د پنبې خام مواد يي له کوهستان او ۳۰۰ کیلو متري واټن څخه برابرېدل، پوره برېښنا او اوبه يې درلودې.

تولیدات يې کابل او د هېواد نورو ولایتونو ته وړاندې کېدل او زیات پېرودونکي یې درلودل، خو سامان آلات یې لوټ شوي دي.

د عقاب د بوټانو فابریکه:

دغه فابریکه د کابل د لوېدیځ په ۱۲ کیلومتری کې د پغمان په دوه

لاري کې جوړه شوي او په ۱۳۴٦ کال کې په خپل تولیدي کار پیل وکړ. لومړني پانګه یې یو ملیون افغاني وه، وروسته بیا څلورو ملیونو افغانیو ته لوړه شوه.

په ۱۳٤۸ کال کې په دغې فابریکه کې د بوټانو د ګنډلو ٦۳ ماشینونه ؤ او موادیې زیاتره له ګاونډیو هیوادو څخه کله هم له انګلستان او جرمني څخه راوړل کېدل. د دغې فابریکې تولیدي ظرفیت په ورځ کې ٤۰۰ جوړو بوټانو ته رسېده. د لومړنیو موادو د ګمرکي محصول ورکولو او له ګاونډیو هیوادو څخه د ټیټې بیې د بوټانو واردولو دهغې د تولید سطحه تر یوې اندازې را ټیټه کړه.

په ۱۳٤۸ کال کې د کار ګرانو شمیر ۱۳۰ تنه ؤ او په ۱۳٤۹ کال کې ۷۵ تنو ته راټیټ شو. څرنګه چې د بهرنیو بوټانو په وړاندې یې سیالي نه شوای کولای، نو تولیدات یې د را ټیټېدلو په حال کې وو.

دغې فابریکه په ۱۳٤۷ کال کې ۲۳ زره جوړي بوټان په ۷,۸۲۰,۰۰۰ افغانیو او په ۱۳٤۹ کال کې یې ۱۸,۵۰۰ جوړي بوټان په ٦۲۹۰,۰۰۰ افغانیو په ټوله ببه تولید کړل. چې له بده مرغه له ټیټېدو سره مخامخ وه او اوس غیر فعاله ده.

د کابل ضاعتي پارک:

د کابل صناعتي پارک له ۱۳٤۷ هـ ش کال څخه وروسته د کابل په ختیځ څرخي پله کې، د حربي پوهنتون د لوېدیځ دېوال تر څنګ، په پراخه سیمه کې سروې او بنسټ یې کېښودل شو. په هغه کې د نساجي، وړی اوبدلو، جاکټ او بدلو جورابو او بدلو، د سمنټو تولیدول، ګول سېخانو، بوټ ګنډلو، د موزاییک ډبرو، کیمیاوي موادو، درملو، پلاسکو، پلاستیکونو، د میوي د

سمون، مکروني، ساختماني دستګاوې، مشروبات، نوشابې، باېسکل او داسې نور چې په بیلا بیلو تولیداتو او بیلا بیلو نومو سره څه د پاسه سل ډول ډول دستګا وو یې خپل فعالیت پیل کړ. دلته یې د بیلګې په ډول په لنډه توګه د یوې فابریکې په باب لنډې خبرې کوو (دغه ټولې فابریکې وېجاړې او له خاورو سره خاورې شوي دي.)

د وطن پلاستیک:

دې فابریکی د (۳۰) ملیونو افغانیو په پانګه په ۱۲ جریبه ساحه کې په کار پیل وکړ او بیا یې پانګه پنځوس ملیونو افغانیو ته لوړه کړای شوه، په هغې کې ۲۰۰ تنه کارګران چې له هغې جملې څخه دوه تنه ایرانیان وو او ۳۵ ډول ډول ماشینونه په کې په کار واچول شول. د پلاستیکي بوټانو تولیدېې په ورځ کې له لسو نه تر ۱۲ زرو جوړو پورې و او د جنسیت له لحاظه یې د تولید بنه نظر ګاونډیو هیوادو ته غوره او بهتره وه.

په صناعتي پارک کې د هوخست د درملو د تولید فابریکه له روغتیایي پلوه او هم درملتونونو ته د درملو په وړاندې کولو کې زیاتره د پاملرنې وړ ګرځېدلې وه. په هر حال دغه صناعتي پارک له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کال پورې د خاورو په ډیری بدل شو، پانګه، شتمنی او سامان آلات یې چور او تالان شول او کابل یو ځل بیا د پردیو د مالونو راتلو ته سترګې په لار شو.

چاپ او خپروني:

د دې تولیدي دستګاو تر څنګ شخصي او دولتي مطبعې، راډیو او

تلویزیون او د هغه اړوند ورکشاپونه د کابل په ګوټ ګوټ کې رامنځ ته شول. راډیو په ۱۳۰۲ کال په فعالیت پیل وکړ او تلویزیون په ۱۳۵۷هـ ش کال د شمشاد دستګاه له لارې په کار پیل وکړ.

نوټ: د لومړي ځل لپاره راډیو په ۱۳۰۲هـ ش کال کابل ته راوړل شوه، په ۱۳۰٤ ش کال پر یو شمیر خاصو کسانو دیرش ګوشکي راډیوګانې وویشل شوې، په ۱۳۰۷ش کال د ۲۰۰ کیلو واټو په ظرفیت په کابل کې یوه دستګاه په کار واچوله شوه.

د ۱۳۱۰-۱۳۱۲هـ ش کلونو ترمنځ د کورنیو چارو وزارت په چوکاټ کې د کابل راډیو فعالیت کاوه. له ۱۳۱٦هـ ش کال وروسته کابل راډیو خپل پراختیایي پړاوونه وهل. په ۱۳۳۰ کال کې د کابل راډیو نوم په راډیو افغانستان واوښت او په منځنیو اولنډو څپو یې خپروني کولې چې تراوسه ادامه لري. په ۱۲۸۳ هـ ش کال د امیر شیرعلیخان دواکمنۍ پر مهال د شمس النهار په نامه لومړنۍ جریده له چاپه راووتله او لومړنۍ سنګي مطبعه هم وکارول شوه. د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰٦م) د سراج الاخبار اوونیزه د سراج الاخبار په مطبعه کې چاپ شوه، په همدې مهال حروفي مطبعه هم کابل ته راوړل شوه. د عنایت په نامه یوه بله مطبعه هم د حروفي چاپ د وسایلو او د زنګوګرافي دستګاه په لرلو، جوړه شوه. د امان الله خان په وخت کې د امان افغان جریدې د سراج الاخبار ځای ونیو. هغه وخت په کابل ښار کې ۲۹ ورځپاڼې، اوونیزې او مجلې چاپیدلې. انیس د یوې آزادې ورځپاڼې په توګه چاپ او خپور شو. اصلاح د محمد نادر شاه په وخت کې په خپرونو پیل وکړ او د خپرونو ډېره ځلانده مرحله د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د مطبوعاتو روښانه

دوره ده چې له ۱۳۵۰ کال ۱٤ ورځپاڼې، ۲۹ اوونیزې (جریدې) او ۲۷ مجلې چاپ او خپریدلې چې له دې جملې څخه ٤ ورځپاڼې، ۸ جریدې او ۲٤ مجلې په رسمي ډول د کابل مربوطې وې هغه هم په لاندې توګه:

الف: د کابل ورځپاڼې

۱- د اصلاح ورځپاڼه، د تأسیس کال ۱۳۰۸ش

۲- د انیس ورځپاڼه، د تأسیس کال ۱۳۰٦ش

۳- د هیواد ورځپاڼه، د تأسیس کال ۱۳۲۸ش

٤- د کابل ټایمز ورځپاڼه په انګلیسي، د تأسیس کال ۱۳٤۰ش

دغه ټولې ورځپاڼې او جریدې په ملي مطبعه، دولتي مطبعه، عسکري مطبعه او د پوهنې مطبعه کې چاپیدلې او س په کابل ښار کې په کمپیوټر مجهزې زیاتې ورې مطبعې شته چې د مجلو، جریدو او ورځپاڼو اړتیاوې پوره کولی شي.

ب: هغه اوونیزې (جریدې) چې په اوونیزه توګه په مرکز کې خپریدې:

ګڼه د اوونیزې نوم	مربوط ارګان	د تأسیس کال
۱- د پامیر جریده	ښاروالی	۱۳۳۰هـ.ش
۲- د زیرې جریده	پښتو ټولنه	۱۳۱٦هـ.ش
۳- د روغتیا زیری جریده	د روغتیا وزارت	۱۳۲۸هـ.ش
٤- د اقتصاد جریده	د سوداګرۍ اتاقونه	۱۳۱۰هـ.ش
۵- رسمي جریده	د عدلیې وزارت	۱۳٤۲هـ.ش
٦- د ولسي جرګې جریده	ولسي جرګه	۱۳٤٤هـ.ش
۷- د ګرځندوی جریده	په خپله ګرځندوی	۱۳٤۷هـ.ش
۸- د خبرونو جریده	د پوهنې وزارت	۱۳۳۰هـ.ش

ج- هغه مجلې چې په مرکز کې خپریدې:

۱- ژوندون مجله د ژوندون د خپرونو مؤسسه ۱۳۲۷ هـ.ش

۲- پښتون ږغ راډیو افغانستان ۱۳۱۹ هـ،ش

۳- پیام حق مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۳۱ هـ.ش

٤- افغانستان مجله په انگلیسي ژبه، د تاریخ ټولنه ۱۳۲۷ هـ.ش (۱)

۵- د کابل کالنۍ د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۱۱ هـ.ش

٦- میرمن مجله د میرمنو ټولنې ریاست ۱۳۳۲ هـ.ش

۷- عرفان مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۲ هـ.ش

۸- ساینس مجله د علومو پوهنځي ۱۳٤۱ هـ.ش

۹- قضا مجله ستره محکمه ۱۳٤٦هـ.ش

۱۰- د کوچنیانو ږغ مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۸هـ.ش

۱۱- د ادب مجله د ادبیاتو پوهنځی ۱۳۳۲هـ.ش

۱۲- د کابل پوهنتون خپرونه (مجله) کابل پوهنتون ۱۳۳۸هـ.ش

۱۳- دجغرافیه مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳٤۱هـ.ش

۱٤- وږمې مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۳٦هـ.ش

۱۵- وېسا مجله تجارتي بانک ۱۳۲۸هـ.ش

۱٦- اردو مجله د ملي دفاع وزارت ۱۲۹۲هـ.ش

۱۷- طبي بولتن د طب پوهنځي ۱۳۳۵هـ.ش

۱۸- د حربي پوهنتون مجله حربي پوهنتون ۱۳٤۳هـ.ش

۱۹- د هوا مجله د ملکي هوايي چلند ریاست ۱۳۳٦هـ.ش

(۱) په ۱۳۵۷ کال کې د افغانستان د علومو اکادمي له تأسیس سره سم د افغانستان د تاریخ ټولنه د علومو له اکاډمي سره مدغم او دواړه مجلې یې افغانستان او آریانا اوس په دې اکاډمی پورې اړه لري. (ژباړن)

۲۰ - د بدني روزنې مجله کابل پوهنتون ۱۳۳۸هـ.ش

۲۱ - د آریانا مجله تاریخ ټولنه ۱۳۲۱هـ.ش

۲۲ - د لمر مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۴۹هـ.ش

۲۳ - د کوچنیانو انیس مجله د انیس خپرندویه موسسه ۱۳۴۸هـ.ش

په مرکز کې د ملي جرید و فهرست: دا جریدې پخوا خپریدلې خو اوس نه چاپیږي:

ګڼه	د جریدې نوم	د امتیاز خاوند
۱	کاروان ورځپانه	صباح الدین کشککی
۲	مساوات	عبدالشکور رشاد
۳	ترجمان	علی اصغر بشیر هروي
٤	سبا	غلام نبي خاطر
۵	خیبر	محب الرحمان هوسا
٦	ګهیځ	منهاج الدین ګهیځ
۷	پکتیکا	شاد زمان وریځ
۸	اتحاد ملی	عبدالحکیم مژده
۹	پیام وجدان	عبدالرؤف ترکمنی
۱۰	روزګار	محمد یوسف فرید
۱۱	افکار نو	انجنیر نور الله نورزاده
۱۲	پیکار	غلام محمد الماسک
۱۳	ملت	فدا محمد فدائی
۱٤	افغان	محمد حسن ولس مل
۱۵	ندای حق	مولوی عبدالستار صدیقی
۱٦	شوخک	عبدالعزیز مختار
۱۷	صداي عوام	عبدالرحیم فوزان
۱۸	سپیده دم	سید محمد بامداد
۱۹	جبهه ء ملي	عبدالرب اخلاقی
۲۰	پروانه	امان الله پروانه
۲۱	شعله ء جاوید	عبدالرحیم محمودی

د کابل مشاهیر: (۱)

د کابل په ښکلي او ښه آب و هوا کې پوهان، فضلا، عارفان، هنرمندان او بې شمېره اتلان (قهرمانانان) روزل شوي او د تاریخ په پاڼو کې يې خپل نومونه د تل لپاره پرېښي دي. دهغو تولو له پېژندنې د زرمنه کاغذ مثنوي جوړېږي. مونږ د دې کتاب د حوصلې په پام کې نېولو له مخې په لنډه توګه د ځینو یادونه کوو:

۱- شیخ سعد الدین انصاري (۱۱۰۸-۱۱۹۸ هـ ش):

زمونږ د هېواد نومیالی عارف، شاعر او صوفي چې په «حاجي صاحب پایمنار او «حاجي صاحب ده یحیی» مشهور و، آثار یې ۴۳ توکه ښودل شوي او د وخت د نومیالي، علمي او روحاني شخصیت مولانا عبدالقهار زوی و.

۲- استاد بېتاب (۱۲۷۰- ۱۳۴۷ هـ ش):

عالم، فاضل او د هېواد منلي ادیب استاد عـبدالحق بېتـاب د ملا عبد الاحد عطار زوی د کابل په قصاب کوڅه کې زېږېدلی او کلونه یې د ښوونکي، د کابل پوهنتون د استاد او د سناتور په توګه هېواد ته خدمت کړي او د کابل پوهنتون له خوا د پوهاند د افتخاري علمي رتبې په ترلاسه کولو بریالي شوی دی. له استاد نه په نظم او نثر کې ارزښتناک آثار را پاتې دي.

۳- عبدالهادي داوي پرېشان (۱۲۷۷- ۱۳۶۶ هـ ش)

د افــغانــستان وتلـی سیاستپوه، فاضل، لیکوال او شاعر د عبد الاحد زوی چې د علیمردان بـــڼ کې زېږېدلی او د برتانیالـه دولت سره د

---

(۱) دغه برخه د اریک د ایدیتوري بورد له خوا برابر شویدي.

افغانستان د استقلال د مذاکراتو د هیأت غړی و. له هغه نه په نظم او نثر

ژباړ شمیر آثار پاتې دي.

٤ - عبدالحسین توفیق (زیږیدنه ۱۲۹۷ هـ ش):

د دري ژبې له وتلو شاعرانو او لیکوالو څخه دی، چې له

شپږو ډیرو شعرونه لري.

٥ - میرزا محمد جاذبي (مړینه ۱۲۶۰ هـ ش):

په ملا بزرگ مشهور د ملا محمد اسماعیل زوی مشهور عارف چې د

طریقت څلور طریقې یې رهبري کولې، نو موړی د چاردهي په قلعه ء واحد کې

اوسیده. د چهل ستون د واصل آباد د غره په لمن کې د هغه جاذب مزار د زړونو د

خاوندانو زیارتګاه ده.

٦ - محمد ابراهیم خلیل (۱۲۷۷ - ۱۳۶۷ هـ ش):

د هیواد د غه مشهور خطاط، لیکوال او شاعر د میرزا محمد افضل زوی

و. څه موده یې د امان الله خان د دربار د منشي په توګه دنده (وظیفه)

ترسره کوله او بیا وخت یې د تکړه ژورنالیست په حیث خدمت کاوه. له هغه

نه ژباړ شمیر آثار راپاتې دي.

٧ - خلیل الله خلیلي (۱۲۷۸ - ۱۳۶۶ هـ ش):

د غه نوموړي شاعر او وتلي لیکوال د میرزا محمد حسین زوی دی چې د

کابل د باغ جهان آرا په سیمه کې یې سترګې پرانیستې دي. دی د پوهنتون د

استاد، د شورا د وکیل او سفیر په توګه دندې ترسره کړي. له زیاتو خدمتونو

وروسته د هجرت په پاتوبي کې وفات شو.

۸-غلام سرور دهقان (۱۲۹۸ - ۱۳۶۲ هـ ش):

شاعر او عارف، خطاط د میرزا محمد اعظم زوی دی چې د کابل په ده بوري کې اوسېده. پراداري او دولتي چارو برسیره یې عرفان او تصوف ته هم پام اړولي و. د شعرونو دیوان یې د (مزرعهء دهقان) په نامه چاپ شوی دی.

۹- شاق جمال (مړینه: ۱۳۵۰ هـ.ش):

اروابناد میرغلام حضرت شایق په شایق جمال مشهور د امیر حبیب الله خان د زمانې له شاعرانو څخه دی. هغه خوږ ژبی، د سلیقې خاوند وېناوال، ظریف او حاضر ځواب و. پلار یې حافظ میر جمال الدین نومېده.

۱۰- محمد ابراهیم صفا (۱۲۸۹ هـ ش):

محمد ابراهیم صفا د محمد صفر زوی، د هېواد مشهور وېناوال دی چې حساسې دولتي دندې یې تر سره کړي دي. له آثارو څخه یې نوای کهساران او مختصر منطق چاپ شوي دي.

۱۱- ضیاء قاریزاده (زیږېدنه ۱۳۰۰ هـ ش):

دغه د لوړ مقام خاوند شاعر، لیکوال او هنرمند د تازه شعرونو په وېلو برسېره د موسیقي په هنر هم برلاسي (مسلط) و، د هغه ډېرو اشعارو دخپرونو پانې ښکلې کړې او مشهورو سندر غاړو هم وېلي دي.

۱۲- میر محمد علي آزاد (۱۲۵۹ - ۱۳۲۳ هـ ش):

آزاد کابلي د کابل د بالاحصار په لمنه کې نړۍ ته سترګې پرانیستې او د حبیب الله خان د دورې د لومړۍ ډلې او نو مبالیو شاعرانو څخه دي چې له آثارو څخه یې: د سراج الاخلاق، د سعدي د ګلستان نظم، نخلستان، د

غزلیاتو دیوان، د شیخ محي الـدین بن عربـي د وصایا و ترجمه او د آزاد ذخیره نومونه یا د ولي شو.

۱۳- صوفي عشقري (۱۲۷۱- ۱۳۵۸ هـ ش):

صوفي غلام نبي عشقري د عبدالرحیم زوي دی چې د پغمان په چهلتن کې زیږېدلي او اولسي خوږ ژبی شاعرو. هغه د خپل عمر کلونه په بوا ئیتوب، د نصوارو په پلورلو، صحافت او شعرویلو تیر کړل دی.

۱٤- میر غلام محمد غبار (۱۲۷٦-۱۳۵٦ش)

مؤرخ، لیکوال، سیاست پوه، د خوځښت او حرکت غوښتونکی چې مشهور اثر یې (افغانستان در مسیر تاریخ) د هغه پیژندنه تلپاتې کړه. د پلار نوم یې سید محبوب و.

۱۵- قاري عبدالله (۱۲۵۲-۱۳۲۲هـ.ش)

د هیواد دغه نومیالی عالم، شاعر او لیکوال د حافظ قطب الدین زوی و. استاد د حبیبې لیسې له لومړینو ښوونکو څخه وو. او د ملک الشعراء ویاړمن لقب یې تر لاسه کړی و. د اشعارو پر دیوان سربیره له استاد څخه نور بې شمیر آثار هم پاتې دی.

۱٦- عبدالعلي مستغني (۱۲۵۷- ۱۳۵۷هـ.ش):

د ملا رمضان زوی او د امیر حبیب الله خان د وخت له زبردستو وینا والو څخه دی چې په پښتو او دري ژبو یې شعرونه ویل او ډېر آثار ترې پاتې دي.

۱۷- آمنه فدوی (۱۲٤۱-۱۳۰٤هـ.ش):

د هیواد نومیالی ادیبه شاعره، مفسره، محدثه او لیکواله، د سردار نور

محمد خان لور وه. له هغې نه ډېر منثور او منظوم آثار راپاتې دي. آمنی فدوي حج ته د تګ په لاره کې د یوه موټر د ټکر له امله ځان حق ته سپارلی دی. چې په بیت المقدس کې د حضرت بلال (رض) د زیارت ترڅنګ خاورو ته سپارل شوې ده.

۱۸- احمد علی کهزاد (۱۲۸۷-۱۳۶۲هـ.ش):

د هیواد پېژندل شوی تاریخ لیکونکی احمد علي کهزاد د میرزا محمد علی زوی په مهمود ولتې اداروکې د دندو د اجرا ترڅنګ کې تر ډیر شو زیات تاریخی آثار هم لیکلي دي او همدارنګه یې له شعر و یلو سره هم مینه درلوده.

۱۹- عبدالغفور بریښنا (۱۲۸۲-۱۳۵۲هـ.ش):

د هیواد هغه ممتاز ممثل، انځور ګر او هنر مند دی چې هنري آثار یې له نړیوالو شاهکارونو څخه ګڼل کیږي. استاد بریښنا لومړنی افغانی هنرمند دی چې د انځور ګرۍ او رسامۍ په څانګه کې یې لوړې زده کړې درلودې.

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو

له ۱۳۵۷ هـ.ش کال څخه را په دیخوا د کابل ښار د شاته تګ پرلور روان وو او ورو ورو د توغندیو تخریبونو هغه تهدید اوه. خو له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کاله کابل د وحشت، تخریب چور او تالان په ډیر بد حالت کې واقع شو چې په پایله کې لاندینی سیمې ورانې او له منځه لاړې:

لویدیځ او جنوب لویدیځ:

د افشار د غره جنوب ته له قرغی نه د مامورینو تر کارتې او له خوشحال خان مینې او قلعه، واحد څخه د تاج بیګ تر غونډۍ او د دارالامان ترمانۍ او د چهلستون له مانۍ څخه تر واصل آباد، ګذرګاه، بریکوټ، د کابل ژوبڼ د شیرشاه مینې د لوی واټ په اوږدو کې، دریمه کارته، جمال مینه او کابل پوهنتون، د سیلو، ترانسپورتی مرکزونو او برقي بسونو په شمول ځایونه ړنګ شول.

په دې لویدیځه او جنوب لویدیځه ساحه کې ټول صنعتي کلتوري، عرفاني، روغتیایی تأسیسات، فابریکې، شخصي کورونه، پارکونه، واټونه، د تیلفون ډاګې، سیلو، جوماتونه، لابراتوارونه، کتابتونونه، پولي تخنیک

کابل پوهنتون، روغتونونه، د جنگلک فابریکه، سینما گانې، د نجاري او حجاري فابریکې، عالي لیسې، ورکتونونه، ژوبڼ او د ده همزنگ د محبس سیمه په خاورو او ایرو بدله شوه.

د گذرگاه ختیځ:

د گذرگاه له پله څخه د پامیر سینما پرلورې، د ماشینخانې سیمه، د کابل سیند دواړه خواوي تر شاه دوشمشیره (علیه الرحمه). د میوند واټ په استقامت میوند واټ، زوړ ښار، چنداول، شوربازار، باغ علي مردان، د پل خشتي د جومات مخامخ سیمه، د مراد خانۍ او ملي بس تصدي منځنۍ سیمه، شش درک د مکروریان تر پله پورې د لومړی مکروریان په شمول، د مرنجان د غونډۍ دواړه خواوې د شاه شهید په شمول بالاحصار، سید نور محمد شاه مینه تر یک لنگه کوتله او د جشن سیمه له یوې مخې رنگه اوبې درنگه په خاورو ایرو بدل شول.

د مکروریانو د لوی پله ختیځ:

له دې ساحې وروسته د کابل - څرخي پله د سرک په اوږدو کې ټول تأسیسات، شخصي او دولتي ودانۍ د پلچرخي ترتنگي د افسوتیر، د کابل برېښنا اداري، گمرک او د صناعتي پارک ټول تأسیسات، حربي پوهنتون، زغرواله قوا دا ټول له چته تربنسته له خاورو سره خاورې شول.

په همدې ترتیب د پغمان د دوه لارې له کمپنۍ څخه تر پلځرخي او تنگ غارو پورې ټولې صناعتي، تخنیکي او تولیدي دستگاه گانې له منځه لاړې.

دغو ارادي ورانېو کابل يو ځل بيا له صناعتي، کلتوري او بشري ځواک څخه بې برخې او ضعيف کړ.

په همدې توګه د (۵۰۰،۰۰۰) زرو په حدود کې د کابل او سيدونکي له خپله ځايه او خپل استوګنځي څخه يا مسافر او پردي وطن ته په مهاجرت مجبور شول يا څه نا څه شهيدان شول. مالونه يې چور، خپله بې کوره اواره، متواري او در په در شول. د ژړا او چيغو غږيې د چا غوږ ته ونه رسيد.

د کابل د بيا رغونې لپاره څه بايد وکړو؟

ددې پوښتنې په وړاندې د کابل ښار د بيا رغونې او ودانولو په باب بايد څرګنده کړو چې له وسله والو افرادو نه يوې لنډ مهالې ادارې ته دواک ليږدول او د هغې په دوام انتقالي حکومت د افغانستان د بيا رغونې په تيره بيا د کابل ښار لپاره له ځان سره نوي زيرې ډالۍ کوي.

بشپړ باور لرو چې د مؤقت حکومت د پروسې په عملي کيدو سره چې د کابل په ښار او د هيواد په نورو سيمو کې سوله، امنيت او د افغانانو مصؤنيت تأمين شوي او دهغه په رڼا کې د بيا رغونې پلانونه او پروګرامونه عملي کيږي.

لکه څنګه چې د مخه ورته اشاره وشوه کابل د يغمان له دوه لارې نه ته څرخي پله پورې د کابل سيند د غاړو په اوږدو کې ړنګ او خراب شوی دي. د ۱۳۶۸ هـ.ش کال د احصائيې له مخې دړنګو شوو ناحيو د نفوسو او کورنېو شمير په لاندې ډول وو:

ړنګې شوې ناحيې	نفوس	د کورنيو شمير	د ړنګيدو سلمې
پنځمه ناحيه د قلعه واحد په شمول	۱٤۷,۰۰۰	۲۱۳۰٤	په سلوکې ۵۰
دريمه ناحيه	۹۸,۲۰۰	۱٤۸۷۹	په سلوکې ۱۰۰
دويمه ناحيه	۵٤,٦۰۰	۸۸۰٦	په سلوکې ۵۰
لومړی ناحيه	۹۷,۳۰۰	۱۸۸۵۰	په سلوکې ۱۰۰
اتمه ناحيه	۱۱۷,۹۰۰	۱۷۳۳۸	په سلوکې ۵۰
اوومه ناحيه	۱٦۹,۰۰۰	۲٤۸۵۲	په سلوکې ۵۰

په دې حساب د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په شاوخوا کې کسانو په ۱۳۷۲ - ۱۳۷۵ کلونو کې کابل پرېښی دی. د کابل په لويديځ، د کابل په مرکز، په رحمان مينه، او شاه شهيد عليه الرحمه کې زياتره کورونه وران او چور شوي دي او په دې ترڅ کې ټولې صناعتي او تجارتي دستګاه ګانی، ښوونځي، د اوبو رسولو شبکې، د برېښنا شبکې، تيلفون، تعليمی مؤسسی، پوهنتون او نورې بيلګې يې په بشپړ توګه له منځه تللې دي، بناً د بيارغونې محترم وزارت دې پاملرنه وکړي څو په دې ډګر کې د لاندينيو وزارتونو د کار پوهانو په مرسته د تخريب ساحه، د تخريب بنيه او د هغه احتمالي بر آورد تعيين او تثبيت کړی:

- د پوهنې د وزارت کارپوهان دې د ښوونځيو او ليسو ورانی او تخريب وڅيړي.

- د لوړوزده کړو وزارت کارپوهان دې د پوهنتون او د لوړوزده کړو د مؤسسو تخريبات او ورانی وڅيړي.

د اوبو لګولو او د برېښنا د انرژي وزارتونو کار پوهان دې د اوبو رسولو او برېښنا د شبکو ورانی وڅيړي.

- د مخابراتو وزارت کارپوهان دې د تیلفون د شبکو تخریبات وڅیړي.

- د صنایعو د وزارت کارپوهان دې صناعتي مرکزونه او تخنیکي دستگاه گانې وڅیړي.

د فوایدعامې او ساختماني وزارت دې لارې او سړکونه وڅیړي.

له هغه وروسته چې د کارپوهانو مقدماتي چارې ترسره شوې او يو تخميني براورد وړاندې شو، د بيارغونې محترم وزارت دې له ذيعلاقه هيوادو څخه د مالي وجوهاتو د برابرولو په لټه کې شي.

- د نړيوال وجهي صندوق، اسلامي هيوادونو، د امريکا متحده ايالاتو، انگلستان اروپايي ټولنې، چاپان او شمالي، ختيځو لويديځو گاونډيو په مرسته د کار پوهانو بشپړه توگه د پانگې اچونې او زيرمه کولو او سامان آلاتو د جلبولو لارې ولټوي.

- د بيا رغاونې په برخه کې لومړيتو بونه، د لنډې مودې بيا رغونه، د اوږدې مودې بيا رغونه، فرهنگي او کلتوري بيا رغونه، داټول په پام کې ونيول شي.

- د کورونو او استوگنځيو، روغتونونو، ښوونځيو او روز نيزو مؤسسو ټولې ودانۍ دې په ټاکلو تصنيفونو او کټگوريو کې مطالعه شي.

- هڅه دې وشي چې د بيا رغاونې د هرې برخې په باب له تمويلوونکې مرجع سره تو أميت ورکړل شي. هغه ژر بشپړيدونکي ودانۍ چې هغو ته د لومړيتوب حق ورکول کيږي، ډير ژر له تمويلوونکو سره په اړيکو کې د هغو درغاونې کار پيل شي. د اوږدې مودې او زيات لگښتي پروژې دې له لويو تمويلوونکو هيوادونو سره په دويمه مرحله کې په پام کې ونيسي، خو د هغو کار بايد له همدا اوسه پيل او په دې اړه جدي تدابير ونيول شي، څو د کار پايله د

کابل د بیا رغونې په گټه پای ته ورسیږي: په هره برخه کې کاري او فني ډلې (ټیمونه) ضروري دي څو د چارو د پرمخبیولو او سرعت په باب د بیا رغاونې وزارت ته ډاډ ورکړي او غوره لارې چارې ولټول شي.

د کابل ښار د بیارغاونې په اړه باید هر وزارت، هره تصدي او لوی ریاستونه د بیا رغونې د ساحو د تثبیت واکمن کیمسیونونه ولري. څو په مستقیمه توگه په بیارغونې پورې اړوند مسایل تعیین، تثبیت او مربوطې اداري ته یې وړاندې کړي او ټول د بیا رغاونې په وزارت کې توحید شي.

لازمه بلل کیږي چې د بیا رغاونې لپاره یوه ځانگړې خپرونه رامنځ ته شي څو د بیا رغاونې ساحې، د بیارغاونې بنیه، څرنگوالی او له دې ستونزې نه د وتلو لارې پکې منعکس شي.

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه:

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه باید وویل شي چې د کابل ښار بیارغاونه دې په اوسني بنسټیز جوړښت تر سره شي. ځکه چې په ماستر پلان کې په بشپړه توگه څوپوړیزې ودانی په نظر کې نیول شوي دي. شنې ساحې ته پراختیا ورکړه شوې او په پام کې وو چې په زیاتره ځایو کې یو پوړیزې ودانۍ ورانې شي، خو د دغه پلان عملي کول دوه لویې نیمگړتیاوې لري:

۱ - د کابل خلک مالي توان نه لري څو دغه د روند بار او زیات لگښت و زغمي. ځکه چې د دوه نیمو لسیزو جنگ جگړو او بې ځایه کیدو د خلکو توان او حوصله له منځه وړې ده.

۲ - په لوړ پوړیز و او څو پوړیزو ودانیو کې ژوند کول د شوروېانو د ژوند د اکثریت مجوزه ده او په هغه ماستر پلان کې د شوروي د کار پوهانو او

مهندسینو ذهنیت ته انعکاس ورکړل شوی و چې د کابل او سیدونکي غوره ګڼي څو خپل ځانګړی (انفرادی) کورونه په خپلو د ویزو احاطو سره وساتي او په وړواولو یو محدودو کې له خپلي فامیلي آزادی څخه برخمن واوسي.

د کابل ښار د وضعې د ښه کولو بیا رغاونه:

دا به غوره وي چې د سخي د غاښی په برخه کې یو لوی تونل رامنځته شي څو د کابل لویدیځې ناحیی د کابل له شمال او مرکز سره وصل کاندي او د ګذرګاه او باغ بالا ترمنځ ترافیکي فشار له منځه یوسي.

کابل ښاروالي او امنیتي اداري به دنده ولري تر څو د ښار د عمومي واټونو او پلیو لارو مؤقت او سیار دوکانونه له مخې لري کړي، ځکه چې دغه وضعه په ښار کې غیر عادي ګڼه ګوڼه را منځته کوي، په سرکونو او پلیولارو کې تګ راتګ اخلالوي او هم ښاري ترافیک له خنډونو سره مخامخ کوي. دویم دا چې د ښار نظافت او حفظ الصحه غیر مطمئنه او ملوثه کوي.

- ترافیکي څراغونه دې په کمپیوټري سیستم عیارشي، تاکلی ثابتې او سیاري کنترولي نقطې دې ولري.

د مسکوني او رهایشي سیمو بیا رغاونه:

- کابل ښاروالي د کابل خلکو ته یوه عمومي بلنه په پام کې ولري څو دښبنتن په مستقیمه مراجعه او مشاهده اړوند کورونه او ناحیې، د خسارې او تخریب بڼه او اندازه تثبیت شي.

- د استفادې نه وړ خاوري دوړې او دورانو شوو کورونو پاتې شونې باید له کورونو او د ښار له ناحیو څخه لري کړای شي.

- لږ ترلږه وران شوي کورونه پاک او د کار لپاره دې چمتو شي.

- د کابل زوړ ښار باید د بیا رغاونې پړاو ته ورننوزي، اوله دې خراب حالت څخه په یوه معاصره ښاري هسته بدل شي. د کابل دزاړه ښار د بیارغاونې په وخت کې دې د ګذرونو او تاریخي ځایونو نومونه وساتل شي.

- د کابل بالاحصار او د شیر دروازې پرسر پراته دیوالونه دې د تاریخي ودانیو په توګه وساتل شي او د ګرځندویانو او سیلانیانو، لرغو نپوهانو د لیدلو اوکتنې لپاره دې چمتو شي او دهغو د لویدلو او زیات تخریب مخنیوی دې وشي او دهغو عاید دې د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورکړل شي.

- وړاندیز کیږي چې د شیر دروازې د غره له څوکې دې تر بالاحصار پورې د هوایي ترانسپورټ کیبلونه وغزول شي او هم دې د شیر دروازې د غره له څوکې د آسمایي غره ترڅو کې د هوایي ترانسپورتي کوچنو بریښنا یې کیبلونه په پام کې ونیول شي. څو د شیر دروازې د غره لپاسه د یوالونه او د کابل ښکلې او توریستیکي منظره: سیلانیان، ګرځندویان او نور مراجعین له هوانه په مستقیمه توګه و ګوري په بشپړ باور سره ویلای شو چې د کابل لپاره به له دې درکه دیا دونی وړعاید ترلاسه شي.

په پای کې د لنډ مهاله حکومت د موجودیت او د انتقالي حکومت د زیري، سیاسي ثبات او امنیت په پام کې نیولو سره دې روڼ اندو (روښانفکرو)، کارپوهانو، سوداګرو او تکنوکراتانو ته د نړۍ په سطحه یوه عمومي بلنه ورکړه شي، څو تول یو بل ته لاسونه سره ورکړي، د کابل او هیواد په بیارغاونه کې کار نده ونډه واخلي او په بیلا بیلو برخو کې یې له تجربو څخه استفاده وشي. په همدې هیله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 10274

د مأخذونو لړلیک

- آریانا دایرة المعارف، اطلاعات او کلتور، په شپږو ټوکونو کې، ۱۳٤٦هـ. ش.
- آهنگ، محمد کاظم. تاریخ مختصر وسایل رسانه های جمعی در افغانستان، توانا، اریک، د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز، پیښور، ۱۳۸۰هـ. ش.
- حبیبی، عبدالحی. بالاحصار کابل، د کابل پوهنتون مجله، ۱۳٤۸هـ. ش.
- ذ هین، عبدالرسول. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤۸هـ. ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۵۸هـ. ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۷۵هـ. ش.
- عارض، غلام جیلاني. جغرافیای شهري، درسي متن، کابل پوهنتون، ۱۳٦۱هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤٤هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل مجله، انګلیسی متن، پښتو ټولنه، ۱۳۵٤هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل د یروز... د پیښور چاپ، ۱۳۷۷هـ. ش.
- غبار، میر غلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، ۱۳٤٦هـ. ش.
- غرغښت. رهنمای کابل، کابل ښاروالي، ۱۳۵۰هـ. ش.
- فقیري، احمد فواد. نواحی شهری، شخصی یادداشت، ۱۳۸۰هـ. ش.
- فاولز. ل. گری سکونت در شهر، ژورنال جغرافیه نمره، المان، ۱۹۷۲م.
- ورکشاپ طرح پالیسی ملی مسکن در افغانستان، کابل، د ۱۳٦۹هـ. ش کال سنبله.
- یمین، محمد حسین. افغانستان تاریخی، د پیښور چاپ، ۱۳۸۰هـ. ش.

د اریک د گرځنده کتابتونونو د اداری خپاره شوی کتابونه

۱- د افغانستان عمومي جغرافیه
۲- جغرافیای عمومی افغانستان
۳- د افغانستان تاریخي ودانۍ
٤- بناهای تاریخی افغانستان
٥- د افغانستان محلي خواړه
٦- ورزشهای محلی افغانستان
۷- سپینه کوتره
۸- کمان طلایی
۹- زده کړو چې ورزده کړو!
۱۰- بیا موزیم تا بیاموزانیم!
۱۱- په افغانستان کې د چاپیریال ساتنه
۱۲- حفاظت محیط زیست در افغانستان
۱۳- په افغانستان کې د بوزغلیو او باغونو جوړونه او روزنه
۱٤- تربیه و تهیه، بزق و باغها در افغانستان
۱٥- د تمدن سوغات
۱٦- ارمغان تمدن
۱۷- زلزله در افغانستان
۱۸- په افغانستان کې زلزلې
۱۹- معیوبین و جامعه
۲۰- معیوبین او ټولنه
۲۱- د افغانستان لنډکی تاریخ
۲۲- تاریخ فشرده، افغانستان
۲۳- د چرګانو ساتنه او پالنه
۲٤- مرغداری
۲٥- دنیای کودک
۲٦- د ماشوم نړۍ
۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادی افغانستان
۲۸- د افغانستان اقتصادی حالت ته یوه کتنه
۲۹- د شاتو مچیو روزنه
۳۰- زنبور داری
۳۱- دافغانستان مشاهیر
۳۲- مشاهیر افغانستان
۳۳- د افغانستان کلک پوستي میوې
۳٤- میوه های سخت پوست افغانستان
۳٥- جغرافیاي ولایات افغانستان
۳٦- دافغانستان د ولایتونو جغرافیه
۳۷- تکنالوژی بایوگاز
۳۸- دبایوګاز تکنالوژي
۳۹- پرخوری یا خود خوري
٤۰- ډېر خوراکي
٤۱- بازی های عامیانه اطفال
٤۲- دماشومانو ولسي لوبي
٤۳-٤٤- لنډۍ ها
٤٥- رهنمای تشخیص وتداوی امراض چشم، گوش، گلو وبینی
٤٦- د سترګو، غوږ، ستوني او پزې ناروغیو د تشخیص او درملنې لارښود.
٤۷- سرگرمی با تجربه های علمی
٤۸- په عملي تجربو سره وخت تیرول
٤۹- په افغانستان کې کانې زیرمې
٥۰- ذخایر معدنی افغانستان
٥۱- اساسات ماهی پروری
٥۲- د کبانو د روزلو لارښوني
٥۳- اوبه د ژوند سرچینه
٥٤- آب سرچشمه، حیات
٥٥- تدبیر منزل
٥٦- د کور سمبالښت
٥۷- سبزی ها
٥۸- سابه
٥۹- دافغانستان مشاهیر (دویم ټوک)
٦۰- مشاهیر افغانستان (جلد دوم)
٦۱- توصیه های مفید برای انکشاف باغداری در افغانستان
٦۲- په افغانستان کې د باغونود پرمختګ په هکله ګټورې لارښوني
٦۳- شاهراه های افغانستان
٦٤- د افغانستان لوی لارې
٦٥- ورزش
٦٦- ورزش (پښتو)
٦۷- تاریخ مختصر وسایل اطلاعات جمعی در افغانستان
٦۸- په افغانستان کې د ډله ایزو اړیکو وسایلو لنډ تاریخ
٦۹- سیمای محیط زیست افغانستان
۷۰- د افغانستان د چاپیریال بنه
۷۱- اقتصاد
۷۲- اقتصاد (پښتو)
۷۳- تخنیک ابتدایی رادیو
۷٤- د رادیو لومړنی تخنیک
۷٥- د افغانستان مشاهیر (دریم ټوک)
۷٦- مشاهیر افغانستان (جلد سوم)
۷۷- دانستنی های مالداری و ترنری
۷۸- د وترنرۍ او مالداری په هکله لارښوونې
۷۹- صنایع دستی افغانستان
۸۰- د افغانستان لاسي صنایع
۸۱- هرات در دوره، تیموری ها
۸۲- هرات د تیموریانو په دوره کې
۸۳- نباتات صنعتی
۸٤- صنعتي بوټي
۸٥- جهان نما
۸٦- نړۍ ښود
۸۷- گلدسته، اطفال
۸۸- د ماشومانو گل غونچه
۸۹- آب های تحت الارضی و معدنی افغانستان
۹۰- د افغانستان ترځمکې لاندې او کانې اوبه
۹۱- روغه ټولنه
۹۲- جامعه، صحمند
۹۳- شهر کابل در طی قرون

ARIC
B
2.12601
ARE
10274
Cop. 1

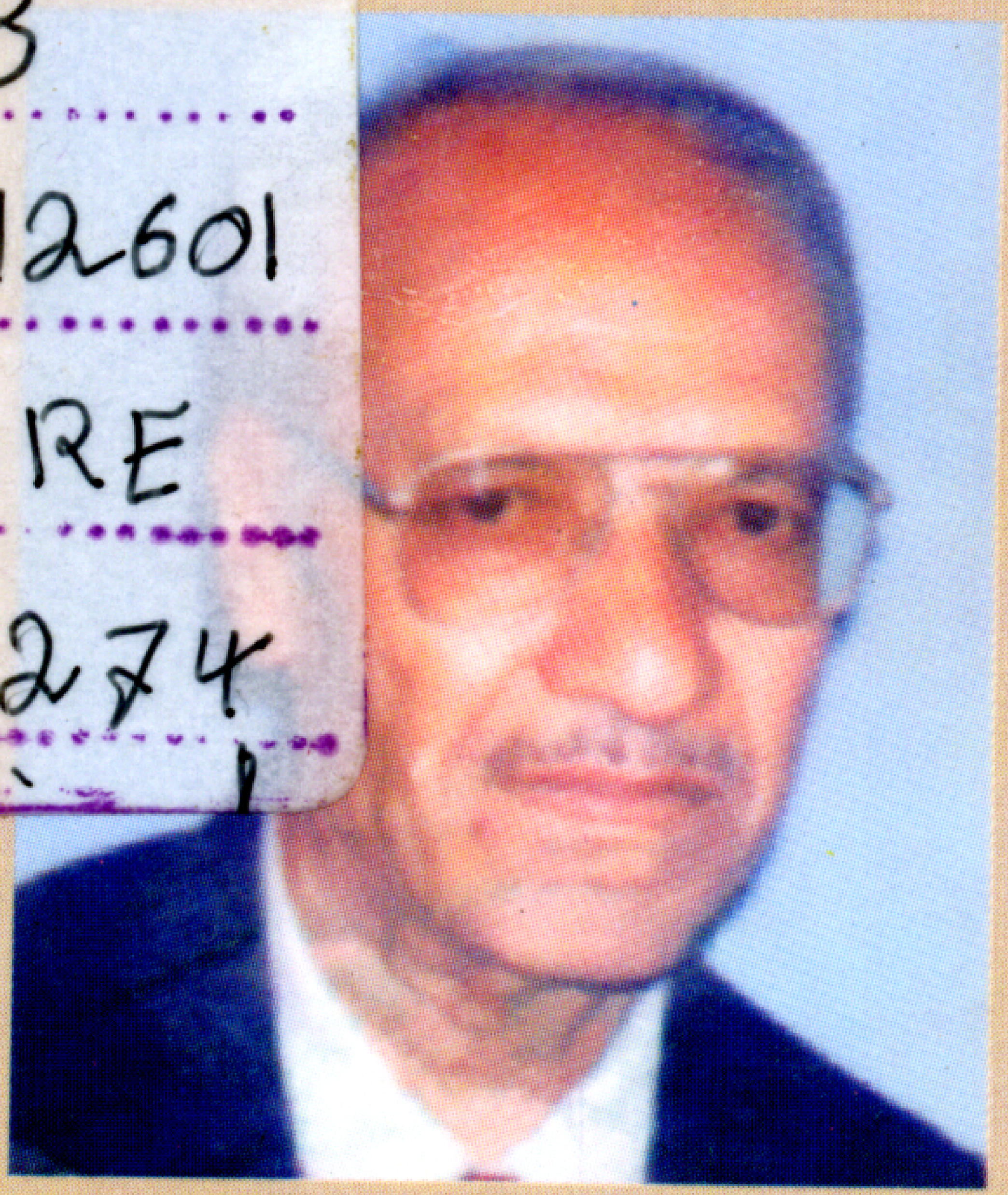

پوهاند غلام جیلاني عارض د محمد اسمعیل

ځوي د کابل ولایت دچهار دهي ولسوالي په قلعهء قاضي

کې زیږیدلی.

لوړې زده کړې:

د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د تاریخ او جغرافیې له څانګې لسانس (۱۹۶۳ م کال)، دجغرافیې په څانګه کې د امریکا د متحده ایالاتو د کالورادو پوهنتون څخه ماسټري (۱۹۶۶ م کال) د متحده ایالاتو داریزونا پوهنتون فولبرایت سکالرشپ او په تاریخ کې د دوکتورا کاندید (۱۹۹۳ م کال).

رسمي دندي او اداري کارونه:

برسیره پردي چه د جغرافیې دڅانګې استاد و، په ۱۳۵۵ هـ. ش کال یې دپوهاند (پروفیسور) علمي رتبې ته ترفیع کړې او مافوق دولتي رتبه لري. د جغرافیې د موسسې امر، د جغرافیې مجلې او جغرافیې بولتن مسئول مدیر، دجغرافیې دڅانګې امر، دوه څله دځمکپوهنې دپوهنځي رئیس، دوه ځله د پوهنتون علمي مرستیال او څو ځله د پوهنتون علمي شورا غړی.

په نړیوالو کنفرانسونو کې ګډون:

په هندوستان، امریکا، ایران، پاکستان او کابل کې یې په (۱۱) نړیوالو سیمینارونو کې ګډون کړي دي.

چاپ شوي علمي آثار:

جهان امروز، اقلیم حیاتي افغانستان، اقلیم شناسي عمومي، جغرافیه فزیکي، جیومورفولوجي، کارتوګرافي وفوتو هاي هوایي، اساسات نقشه برداري، روش تحقیق جغرافیهء شهري، جغرافیه عمومي افغانستان، جغرافیه طبیعي افغانستان، جغرافیه فزیکي عمومي، خاکشناسي و جغرافیه عمومي، مطالعات مقایسوي درهء لوګر و غوربند، دافغانستان ولایتونو جغرافیهء دافغانستان جغرافیه (په انګلیسي ژبه)، دمعارف داو ومو او لسمو ټولګیو جغرافیه، د افغانستان لویې لاري او هم دا اثر (کابل ښار د پیړیو په اوږدو کې)، همدا رنګه په دري پښتو او انګلیسي ژبو یې د هیواد دننه او بهر په مطبوعاتو کې زیاتو مقالې خپرې شویدي.

د اریک ګرځنده کتابتون
ځواکمن
د افغانستان د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د ګرځنده کتابتونونو د خپرونو لړی

پرله پسې نومره ۹۴

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library